Béatrice Fontanel
Daniel Wolfromm

Mică istorie a prezervativului

erOtikos

Béatrice Fontanel
Daniel Wolfromm

Mică istorie a prezervativului

Traducere din limba franceză de
ION DORU BRANA

NEMIRA
2012

NEMIRA
plăcerea lecturii
www.nemira.ro

Mică istorie a prezervativului
Béatrice Fontanel, Daniel Wolfromm

Béatrice Fontanel, Daniel Wolfromm
PETITE HISTOIRE DU PRÉSERVATIF

Redactor: Ana Antonescu
Tehnoredactor: Stelian Bigan
Copertă: Gabi Dumitru

ISBN ePUB: 978-606-579-523-5
ISBN PDF: 978-606-579-522-8
ISBN Print: 978-606-579-354-5

BÉATRICE FONTANEL este autoarea mai multor lucrări consacrate vieţii cotidiene şi a unui roman care s-a bucurat de apreciere, *L'Homme barbelé*.

DANIEL WOLFROMM este reporter la postul de televiziune France 2. Cei doi au mai publicat împreună *Nous étions des hommes, 1914–1918*.

Legenda spune că în sămânţa regelui Minos, fiul lui Zeus, mişunau şerpi şi scorpioni. Ea le-a fost fatală numeroaselor sale concubine, până în ziua în care una dintre ele, Procris, a avut ideea de a se proteja de sperma regală cu ajutorul unei vezici de capră…

MICĂ ISTORIE A PREZERVATIVULUI

PREAMBUL

Spre deosebire de ce ne-am putea închipui, controlul fecundităţii s-a impus oamenilor, ca de altfel multor animale superioare, încă din preistorie. În natură, prădătorii şi bolile îşi iau tributul, dar, dacă asta nu-i de-ajuns, multe specii îşi adaptează fecunditatea la resursele oferite de mediul înconjurător. Gâsca-de-mare, de pildă, nu-şi face cuib altundeva decât pe anumite stânci stabilite de obiceiul gâştelor-de-mare. Ca urmare, adulţii excedentari sunt privaţi de raporturi sexuale până ce se eliberează un loc pe una dintre respectivele stânci. La fiinţele umane, echivalentul acestui comportament se regăseşte în căsătoria tardivă, practicată odinioară de ţărani. Cititorul ar putea desigur să se întrebe ce legătură există între prezervativ şi gâsca-de-mare… Legătura nu este atât de îndepărtată pe cât s-ar putea crede la prima vedere.

Ceea ce a complicat în chip deosebit îndatorirea omului este, în realitate, o inovaţie biologică majoră în istoria evoluţiei: dispariţia estrului (de la grecescul *oistros*, preluat în latină *oestrus*, „dorinţă puternică“). Acest cuvânt desemnează toate procesele fiziologice şi comportamentale care preced ovulaţia. Dintre toate primatele, doar femeia nu are estru; pentru a fi mai expliciţi, ea nu intră „în călduri“ în momentul ovulaţiei şi prin urmare nu trezeşte cu nimic în mod special dorinţa bărbatului. Ea se va folosi, fireşte, de toate artificiile pentru a se face remarcată de el – machiaj, îmbrăcăminte sugestivă –, însă nu exclusiv în perioada fertilă. Atractivă în permanenţă, ea rămâne disponibilă pentru toate zburdălniciile, chiar şi după ce a fost fecundată,

ceea ce este o anomalie în lumea vie. Astfel, bărbatul nu va şti niciodată în mod ştiinţific sau bine stabilit şi demonstrativ, ca la animale, în ce moment partenera sa este sau nu în măsură să procreeze.

Consecinţele acestei anomalii biologice sunt imense pentru specia umană. Spre deosebire de animale, rivalitatea dintre masculi este, în cazul oamenilor, permanentă, câtuşi de puţin supusă perioadelor de rut. Tot aşa, competiţia dintre femele nu are nicio legătură specială cu fazele de fecundaţie. De aceea, bărbaţii şi femeile încearcă să-şi ia măsuri de precauţie contra oricărui accident, cu mijloacele aflate la îndemână, tatonând secole de-a rândul. Vor apărea astfel diferite metode de contracepţie, printre care… prezervativul. În varianta sa primitivă, el e făcut din expediente aflate prin preajmă. În compoziţia sa actuală din latex ultrafin, iese din fabrici în cantităţi industriale, realizat conform tehnicilor celor mai sofisticate. Sunt rare urmele prezenţei sale în sânul vechilor civilizaţii multiseculare, dar astăzi prezervativul este omniprezent pe toate continentele, răspândit la scară mondială sub toate formele, în slujba bărbatului grăbit şi a femeii prudente.

CUM TRECE TIMPUL…

Instalat în mod discret în toalete, abia dacă îi remarcăm prezenţa, la fel de familiară ca aceea a chiuvetei sau a uscătorului de mâini cu aer cald: micul distribuitor de prezervative. Desigur, sortimentul nu e prea variat, două sau trei modele, Durex „ultrafin“, „comfort XL“ sau „King Size“. Nimic comparabil cu rafturile din farmacii. Acolo sunt reprezentate toate preferinţele, de la modelele „jeans“ destinate clientelei studenţeşti, până la produsele „de lux“, căciuliţe invizibile pentru penis sensibil, de trei ori mai scumpe decât prezervativul standard. Dar nu acesta-i

esenţialul… Cu douăzeci de ani în urmă, a cere un prezervativ într-un loc public ţinea de o îndrăzneală care făcea să zâmbească, în cel mai bun caz, sau să se indigneze (lăuntric) fiinţele pudibonde dimprejur. Cumpărătorul îşi şoptea solicitarea şi mai că leşina, dacă vânzătorul lipsit de delicateţe îi cerea cu voce tare precizări referitoare la mărimea sau fineţea obiectului. Bolborosindu-şi răspunsul, omul părăsea locul cât mai degrabă, strecurându-se pe lângă ziduri fără să verifice ce i se vânduse, fericit că nu dăduse peste niscaiva vecini sau colegi. Cumpărarea unui prezervativ încă rămânea un act mai mult decât stânjenitor, iar măsura de protecţie, o practică ruşinoasă, rezervată marginalilor ori celor consideraţi astfel: prostituatele, desfrânaţii şi, bineînţeles, pentru a fi arătaţi cu degetul, homosexualii.

PROTOPREZERVATIVELE ANTICHITĂŢII

Un mare sociolog american, Norman Himes, legitimează încă din 1932 adoptarea unei politici îndrăzneţe de controlare a naşterilor, evocând, ca un ecou, practici imemoriale: „Cunoaşterea metodelor de a interveni asupra concepţiei datează din vremuri atât de îndepărtate, încât e cu neputinţă să-i desluşim cu exactitate originea reală… Dar ceea ce se admite astăzi, cel puţin, este că populaţiile umane au acţionat dintotdeauna, într-un fel sau altul, în ceea ce priveşte numărul lor.“ De fapt, infanticidul, avortul brutal sau abandonarea în locuri publice a pruncilor, mai cu seamă ai celor de sex feminin, rămân adesea mijloacele cele mai radicale de a asigura o descendenţă controlată. Mijloacele contraceptive se referă la femeie. Ne-au parvenit fragmente răzleţe, adunate de ici, de colo, în urma săpăturilor arheologice. Încă de prin 2 200 î.Hr., papirusuri dezvăluie reţete de preparate bizare: excremente de crocodil pulverizate sau o mixtură din spini de

acacia, frunze de pepene verde furajer şi curmale amestecate cu miere şi sare, totul introdus în vaginul egiptencei. „Acest preparat trebuie să fi avut o mare eficacitate – precizează farmacistul Jean-Étienne Martineau în teza sa de doctorat *Istoria tehnicilor contraceptive în lumea occidentală* – deoarece spinii de acacia conţin gumă arabică, o substanţă care, prin fermentaţie, eliberează anhidridă lactică. Dizolvată în apă, anhidrida lactică dă acidul lactic, care intră în compoziţia anumitor geluri spermicide." Dar oprobriul loveşte deja aceste practici; se crede de cuviinţă să se precizeze că ele sunt de domeniul aventurilor fortuite, amanta fiind repede asimilată în textele egiptene cu o prostituată, „apă adâncă ale cărei meandre nu le cunoaşte nimeni". În *Tosefta*, o compilaţie de legi rabinice independente de *Talmud*, vechii evrei se bizuie mai degrabă pe o băutură sterilizantă, preparată din decocturi de rădăcini de şofran şi din gumă de Alexandria. Pentru bărbat, însă, nu exista nicio metodă. Nici unguente spermicide, nici urme de prezervative de vreun fel, ceea ce nu înseamnă că nu vor fi existat. Unul dintre rarele texte din mitologia greacă în care este evocat subiectul în discuţie face aluzie la acel gen de prezervativ feminin, deja menţionat în preambul, ca măsură de protecţie contra seminţei lui Minos în care „mişunau şerpi şi scorpioni". Sperma cea otrăvitoare provocase moartea mai multor concubine, până ce, într-o zi, una dintre ele, Procris, s-a gândit să se protejeze folosind o vezică de capră.

Chestiunea seminţei şi a calităţii sale nu trebuie privită superficial. Pentru antici, sperma, ca şi penisul sunt de esenţă divină. Platon vede în ea „dulcea scurgere a măduvei şirei spinării". Epicur consideră acest lichid „elixir extras sau esenţă a sufletului şi trupului nostru". Hipocrat, ca un bun medic, îi consacră pagini înflăcărate în tratatul său despre procreaţie. În cursul coitului, se produce o

„înfierbântare“, umoarea răspândită în corp dobândeşte o mai mare fluiditate şi începe să „facă spumă“. Partea cea mai viguroasă, „cea mai puternică şi cea mai bogată“ este atunci purtată la creier şi la măduva spinării, pentru a coborî apoi până la testicule, de unde iese expulzată printr-„o tulburare violentă“. Acest parcurs, via măduva spinării, este descris cu minuţiozitate şi cu numeroase referinţe de Michel Foucault în *Istoria sexualităţii*. Sperma este „o picătură de creier […] sediul sufletului“, iar din suflul acesta cald se va naşte „sufletul embrionului“. Michel Foucault subliniază: „Această schemă ejaculatorie […] demonstrează în chip evident dominaţia aproape exclusivă a modelului viril.“ Toată atenţia fiind concentrată asupra emisiei, „expulzarea înspumată“ este considerată punctul esenţial al actului. Foucault continuă: „În orice caz, actul masculin este cel care determină, reglează, aţâţă, domină. El este cel care determină începutul şi sfârşitul plăcerii. Tot el este cel care garantează sănătatea organelor femeieşti, asigurând buna lor funcţionare.“

Logica iniţială a acestor considerente va condiţiona orice gândire ulterioară cu privire la spermă şi la necesara sa ocrotire. Cine îşi pierde sămânţa pierde totodată mult din spiritul său vital, ceea ce îndeamnă deja la o economie în activitatea sexuală şi la o condamnare implicită a masturbării. Onorabilul Botul, fictivul profesor de filozofie fără îndoială născocit de Frédéric Pagès, autor incendiar şi jurnalist la *Le Canard enchaîné*, readuce în discuţie chestiunea trei mii de ani mai târziu, în *Viaţa sexuală a lui Immanuel Kant*: „Orice risipă e o greşeală. În cazul masturbării, se ajunge la imund. Nu mai este vorba despre sănătate, ci despre salvare. Iar acest imund este inexprimabil. «Se consideră imoral şi faptul de a-i spune acestui viciu pe nume», ar fi scris Kant. El nu menţionează nici măcar o singură dată cuvântul

«masturbare», într-atât de violentă este aversiunea pe care i-o inspiră.“ Botul citează un pasaj din „Doctrina virtuţii“, partea a doua a *Metafizicii moravurilor*, scrisă de castul gânditor singuratic din Königsberg. Scopul nu este anecdotic; sub umorul pastişei filozofice se desluşeşte o realitate: moraliştii neokantieni, cei care au inspirat valorile Republicii Franceze, vor preconiza autocontrolul sexual, *coitus interruptus*, ca dovadă a autonomiei morale a individului.

CULTUL FALUSULUI

Este, aşadar, imperativ ca falusul să fie protejat. Un medic persan, Ismail al-Jurjani, scrie în secolul al XII-lea: „Dacă bărbatul, în momentul unui raport sexual, îşi unge vârful penisului cu ulei de susan, sămânţa sa nu va pătrunde în vulvă, ci se va scurge în afară. Dacă îşi unge trupul cu smirnă sau cu catran ori cu ceruză, concepţia nu va avea loc.“ Obiect de veneraţie universal, falusul va rămâne astfel până în zorii epocii moderne. „Dumnezeu a creat cu o grijă deosebită părţile care trebuie să slujească la procrearea omului. A se vedea îmbinarea, proporţiile, aspectul şi acţiunea lor; a se lua în consideraţie gândurile ce se îndreaptă spre ele, furnicăturile şi plăcerile ce se fac simţite, sufletul însuşi ce sălăşluieşte în ele, căci pe aici răzbate el spre a se exprima, şi nu există om care să nu le admire şi să nu cugete în chip deosebit asupra lor“, scrie un alt medic, originar din La Rochelles şi din secolul al XVII-lea, doctorul Nicolas Venette, care se se extaziază înaintea falusului – dovadă, lucrarea sa *Tablou al dragostei conjugale*. Acest spirit sincer şi entuziast crede de cuviinţă să anunţe încă din prefaţă: „Natura nu este altceva decât Dumnezeu însuşi sau, mai bine spus, divina Lui providenţă răspândită în univers“, conferind prin aceste cuvinte un caracter cvasidivin „părţii naturale exterioare a bărbatului“. Lucrarea sa va fi reeditată vreme de două secole.

Încă din Antichitate, atributul sexual masculin, cu „nobleţea“ şi „demnitatea“ sa, îşi câştigă pe deplin întâietatea. Una dintre „doamnele galante“ ale cronicarului Brantôme va merge, la puţin timp după moartea soţului, până la a-i reteza organele „cândva de ea atât de iubite“, pe care „le îmbălsămă, aromatiză, înmiresmă cu parfumuri şi pudre frumos mirositoare, apoi le aşeză într-o casetă din argint şi aur, pe care o păstră ca pe un lucru foarte preţios“. Ca o dovadă a măreţiei organului de reproducere masculin, Aristotel însuşi remarcase că inima şi penisul sunt „două soiuri de animale care se mişcă de sine-stătătoare“, fenomene amintite şi de bunul doctor Venette. Extraordinarele „prohaburi“ din epoca Renaşterii, acele buzunare din piele net separate de pantaloni, mulate pe cel mai respectabil atribut masculin, ne stârnesc astăzi mirarea, dar moda aceea extravagantă nu era străină de splendoarea atribuită mădularului. Montaigne însă considera deja, în ale sale *Eseuri*, „ridicol“ acest prohab menit „arătării părţilor noastre“, a se înţelege etalării lor, şi care, pe deasupra, „exagerează mărimea lor naturală prin netemeinicie şi impostură“. Dar oare nu poartă bărbatul pe penis, încă din negura timpurilor, protecţii de tot felul?… Nimeni nu poate şti dacă ele sunt destinate să apere de înţepăturile insectelor sau de anumite boli tropicale, să împodobească organul sau să slujească drept amulete pentru a-i face fertili pe bărbaţi, asemenea tecilor peniene papuaşe, învelitori amovibile, făcute din tărtăcuţe uscate, ce servesc drept *cache-sexe,* punându-l totodată în valoare. Ele pot fi purtate o viaţă întreagă, pentru a apăra de duhurile pădurii, de ghimpii mărăcinişurilor în timpul vânătorii sau de loviturile urâte în cazul luptelor. Simboluri falice şi semne de mândrie, ele sunt îndepărtate doar pentru a urina şi în timpul relaţiilor sexuale, dovedind că aceşti oameni nu s-au gândit niciodată să se

folosească de ele ca de prezervative – în fine… putem spera asta. În funcţie de preferinţele individului, tărtăcuţele sunt drepte sau încovoiate, uneori chiar spirale. Aproape toate sunt menţinute de „hobane“ prinse la brâu. Unele pot să ajungă până la bărbia posesorului, depăşind cincizeci de centimetri. Confecţionarea tecii peniene se supune unor reguli stricte. Etnologii au observat că portul acestui *cache-sexe* nu e întotdeauna dintre cele mai comode, iar unul dintre ei a relatat cum călăuza sa şi-l ajusta, pudic, pe furiş, în timpul unui drum prin pădure. Totuşi, oamenii aceştia nu-şi abandonează tecile nici la vânătoare, nici la război, deşi ele pot întrucâtva să-i deranjeze. Iar în dispensare, medicii au de furcă serios cu ei pentru a-i convinge să-şi scoată tecile, chiar şi când sunt grav bolnavi. Astfel, la popoare unde există adesea o mare rivalitate între bărbaţi şi femei, acest accesoriu, simbol falic triumfător, evocând în chip evident erecţia şi demonstrând mândria bărbaţilor de a poseda un membru viril, ascunde şi pudori de fată mare. În anumite societăţi din Oceania, dacă cineva ar zări întâmplător organele genitale ale unui bărbat şi le-ar lua în râs, ar putea să-l împingă pe acesta la sinucidere. Acolo, aceste prezervative protejează în primul rând identitatea masculină şi nu au rol în procreaţie.

PĂRŢILE „RUŞINOASE“ ALE FEMEII

În alt chip mai negativă este menţionarea organelor sexuale ale femeii, a „părţilor ei ruşinoase“, conform unor termeni folosiţi în epoca Renaşterii. Pentru istoricul Pierre Darmon, autor al lucrării *Mitul procreaţiei în epoca barocului*, „ele nu evocă, în pasivitatea lor, decât o ternă platitudine“, un „pridvor“, un „vestibul“, vorbindu-se de-a dreptul despre „sărăcie“ când se aminteşte de sexul feminin, în vreme ce clitorisul este un „bărzăun al lui Venus“. Doctorul Venette are totuşi o atitudine potrivnică faţă de toate aceste

nerozii. El recunoaşte că uterul este „locul în care sunt ascunse comorile naturii, un organ adaptat de minune la necesităţi“. Uterul este descris de savant ca o entitate înzestrată cu viaţă, însufleţită, un organism ce trăieşte în corpul femeii şi care trebuie hrănit şi alinat. Această imagine este întru totul opusă celei înfăţişate de profesorul Edward Shorter, care s-a ocupat de istoria familiei, în cartea sa *Corpul femeilor*. Conform acestuia, ar fi vorba despre o teamă masculină ancestrală faţă de un uter diabolic, asemănător „unei broaşte cu mai multe picioare ce pare să sălăşluiască în corp“. Încă şi mai fantastică, o poveste tiroleză descrie cum uterul şi ligamentele ce-l ţin ies pe gura unei femei bolnave care adormise, pentru a se arunca într-un pârâu. „Apoi, se scuturară la ieşirea din apă şi se întoarseră la locul lor, iar când se trezi din somn femeia, era vindecată.“

Până pe la începutul secolului al XX-lea, aceste aiureli amuzante sunt colportate de toată lumea, din cătune până în oraşe, de la femeile cele mai simple până la marii seniori, adevăraţi masculi şovini. Sexele unora şi-ale altora rămân continente neexplorate, dar trebuie totuşi să se profite de viaţă şi să se încerce prevenirea oricărei surprize neplăcute, boală şi (sau) sarcină nedorită. Nu există arhive şi cu atât mai puţin statistici; ne-au rămas doar câteva urme ale acestor măsuri de precauţie luate timp de milenii – relatări răzleţe sau obiecte descoperite o dovedesc. Un număr absolut nedefinit de fiinţe umane mai mult sau mai puţin precaute a încercat să evite imprevizibilul, trăgând unii hăis şi alţii cea, folosind ce aveau la îndemână. Singura certitudine, teama de boală sau de o naştere nedorită, răzbate ca un sunet grav, continuu şi obsedant, în istoria omenirii.

STRĂMOŞUL GRECO-ROMAN: CECUMUL OII

În Occident, strămoşul prezervativului (masculin) apare sub forma rudimentară a unei porţiuni – cecumul – din intestinul unei oi sau al unui ţap, animal de altfel cunoscut pentru apetitul său sexual. Procedeul a fost adus de greci la Roma, unde s-a bucurat de succes în unele cercuri imperiale. El îşi avea originea în practici aplicate credincioşilor în templele Afroditei, zeiţa dragostei, îndeosebi în Corint. În acele timpuri, pelerinii erau primiţi de hetaire, curtezanele sacre ale sanctuarelor. Ele se culcau cu credincioşii pentru a le dezvălui învăţăturile zeiţei dragostei şi a frumuseţii. În această atmosferă stranie, unde sexualitatea şi religia se învecinau cu o prostituţie dintre cele clasice, vânzători ambulanţi lăudau meritele vezicilor de capră şi ale altor măruntaie de oaie.

Dovadă a rarităţii surselor, amatorii într-ale istoriei reiau la nesfârşit aceleaşi anecdote când vine vorba de începuturile prezervativului. Asia, de exemplu, căreia nu-i poate nega nimeni meritul că a contribuit la naşterea unor imense civilizaţii, n-a lăsat decât câteva urme de obiecte, pretinse prezervative, şi poveşti pitoreşti. Ele apar pe toate site-urile de Internet, printre lungi texte publicitare lăudând *condom*-uri de ultimă oră. Găsim astfel, de-a valma: China şi hârtia sa uleioasă, Japonia şi accesoriul ei din carapace de broască ţestoasă sau kabuto-gata, India şi inelul său penian, menţionat în *Ka-masutra.* Nu se ştie dacă e vorba cu adevărat de prezervative sau mai degrabă de jucării sexuale, cunoştinţele în materie fiind precare, spre deosebire de imaginaţia fertilă a amatorilor de asemenea fantezii.

FRÂNA IUDEO-CREŞTINĂ

Morala iudeo-creştină nici nu va vrea să audă de protoprezervative. Desigur, *Facerea* indică: „Fiţi rodnici şi vă înmulţiţi şi umpleţi pământul şi-l stăpâniţi“, dar actul procreării nu trebuie să aibă

loc decât în cadrul consacrat al căsătoriei şi numai în ideea asigurării descendenţei. În *Epistola către Corinteni,* care, după cum le-o arată numele, locuiau în Corint, modelul antic al locurilor de desfrâu, apostolul Pavel propune principii sexuale dintre cele mai rigoriste. Ulterior, această morală dominantă în Occident îşi impune legile, teologii evocând expulzarea de „sământă în afara vasului femeiesc“ ca perifrază pentru *coitus interruptus* sau pentru masturbare. Păcatul lui Onan reia o veche interdicţie biblică. Onan, al doilea fiu al lui Iuda, fusese condamnat de Dumnezeu fiindcă îşi „vărsa sământa pe pământ“ mai degrabă decât să o satisfacă pe femeia promisă, soţia fratelui său mort, pe care se cuvenea să o fecundeze după legile leviratului. În realitate, Onan îşi ura fratele şi nu era câtuşi de puţin dispus să-i perpetueze neamul, aşa cum cerea cutuma. În consecinţă, *Facerea* îl pedepseşte pe omul care se face vinovat de „împiedicarea vieţii“. Comentariile catolice medievale vor merge mai departe, înglobând, împreună cu coitul întrerupt, felaţia, ambele blamate de morală, fără a mai pomeni de sodomie şi de bestialitate, pasibile de pedeapsa cu moartea. Toate aceste acte, fără posibilitatea de a le distinge în textele originale şi în exegezele lor, sunt aşezate în debaraua păcatelor „contra naturii“.

În secolul al XII-lea, pentru Sfântul Augustin, dragostea carnală e admisă numai dacă este motivată de „dorinţa de procreare“ a soţilor. Vechea obsesie a pierderii seminţei are drept corolar o concepţie sacră despre chiar această sământă. În *Istoria vieţii private* se precizează că „actul contraceptiv era declarat păcat de moarte şi pedepsit mai aspru decât seducerea unei fecioare, răpirea, incestul sau chiar sacrilegiul“. Un şuvoi de ordine restrictive se revarsă asupra acţiunilor „antinaturale“ şi a numeroaselor reţete contraceptive sau abortive. Tot felul de farmacopei sunt puse la index. Ca, de pildă, sutele de

ingrediente inventariate, de la începutul secolului al XI-lea, în *Canonul medicinei*, opera majoră a lui Avicenna, spirit universalist, medic şi filozof persan. *Canonul*, sumă a cunoştinţelor greceşti, romane şi musulmane, va fi tradus în latină un veac mai târziu şi va domina gândirea medicală până la sfârşitul Renaşterii. Inventarul acestor reţete contraceptive este impresionant şi năucitor: supozitor de mentă, pulpă de rodie sau sevă de salcie plângătoare de aplicat în vagin, ulei de cedru sau de balsamină cu care se unge penisul şi chiar, ca auxiliar al continenţei, polen de nufăr amestecat cu sirop de mac pentru a stinge dorinţa. Nimic nu dovedeşte că o mare parte a populaţiei fabrica pe ascuns asemenea balsamuri, mixturi şi unguente, dar simpla lor menţionare lasă de presupus că reţetele erau cunoscute, chiar dacă nu erau eficiente.

Moraliştii se îngrijorează din motive profund spirituale, dar şi, mai prozaic, din simplu pragmatism. Poporul creştin trebuie să prospere şi să se înmulţească, însă fecunditatea „naturală“ rămâne sub maximul biologic. În fiecare cămin se nasc vii cinci până la şase copii, dar mortalitatea femeilor la naştere e foarte mare. Din aceşti cinci sau şase copii, doar doi vor atinge vârsta adultă, ceea ce este aproape de procentajele actuale ale fecundităţii. Dar, spre deosebire de lumea noastră modernă, aceste societăţi agricole cereau numeroase braţe care să lucreze într-un univers în care supravieţuirea era un fapt cu totul aleatoriu. Marea precaritate a destinelor poate fi o explicaţie pentru atitudinea severă a Bisericii faţă de enoriaşii săi până în secolul al XVIII-lea. Chiar şi ireverenţiosul Voltaire va mai glosa încă, în al său *Dicţionar filozofic*, asupra onanismului – masturbare sau coit întrerupt: „Cartea *Facerii* nu ne spune nimic despre această particularitate. Dar astăzi, ceea ce e numit de obicei păcatul lui Onan este abuzul de sine cu ajutorul mâinii, viciu destul

de comun băieţilor tineri şi chiar fetelor tinere care au prea mult temperament. S-a observat că specia oamenilor şi cea a maimuţelor sunt singurele ce cad în această meteahnă potrivinică voinţei naturii.“ El conchide totodată că obligaţia de castitate impusă clericilor catolici este nepotrivită, având în vedere sexualitatea dominantă a bărbatului şi că nici evreii, nici protestanţii sau musulmanii nu-i silesc la asta pe slujitorii cultelor lor.

UN OBIECT RAR ŞI CLANDESTIN

Miza este pur şi simplu exercitarea unui oarecare control asupra trupului şi sexualităţii. Chiar dacă, în Franţa de odinioară, se făcea uz de „vrăjitorii“, adică de felurite ierburi sau de manevre naive, pentru a nu face copii – de pildă, să se sară pe loc sau să se strănute după ce s-a făcut dragoste –, nu se invoca nicidecum problema contracepţiei. Ni le putem imagina pe femeile de altădată, considerate în scurt timp vrăjitoare, care preparau pe furiş tot felul de fierturi. Drept urmare, prezervativele – obiecte considerate mai mult sau mai puţin tabu, în funcţie de epoci şi de dispoziţia prelaţilor – trec în clandestinitate: vulgarul cecum de oaie, pus la repezeală pe penisul în erecţie, precum şi ghemotocul de lână, legat de o sfoară şi introdus în vagin. Un burete, un tampon, dimpreună cu o pompă pentru spălături după coit, fac câteodată parte din echipamentul prostituatei sau al femeii care se „prezervă“ de sarcină.

De pe la începutul veacului al XVI-lea, se vorbeşte despre „prezervative“, fără a se face deosebirea dacă sunt pentru bărbat sau pentru femeie. Verbul „a prezerva“ nu derivă oare din latinescul *servare*, care înseamnă „a păzi“, „a proteja“, „a conserva“? Alipit prefixului *prae-* („înainte“), el capătă înţelesul de „a feri sau a salva de un lucru nefast, de un rău“. În chip cu totul firesc, substantivul „prezervativ“ e asociat

aceleiaşi idei; din 1539, el desemnează un dispozitiv care permite evitarea unei boli venerice. În secolul al XIX-lea, va fi extins la orice mijloc anticoncepţional mecanic. Aceste subtilităţi lingvistice rămân întru totul academice şi departe de instinctele obişnuite ale unei societăţi în mare parte ţărăneşti. Georges Duby, în *Istoria vieţii private*, prezintă fundalul acestui univers de tentaţii: „După mii de indicii, desluşim exuberanţa unei sexualităţi private care se manifestă în locurile şi momentele cele mai prielnice, cele aflate sub semnul secretului, al obscurului, umbra unei livezi, pivniţa, cotloanele, întunericul nopţii prin care nu răzbat nici măcar, ca la mănăstire, pâlpâielile câtorva mucuri de lumânare." Injoncţiunile Bisericii nu au prea multă greutate şi se iau măsuri pentru a le face mai eficiente. Gonococi şi alte bacterii mişună şi le cauzează blenoragii şi şancre moi celor care vor să profite de viaţă. Degeaba au fost închise etuvele şi băile publice, suspectate a fi locuri de depravare, scăderea generală a nivelului de igienă publică nu a făcut decât să sporească relele. În secolul al XV-lea preiau ştafeta bolile venerice.

UN ANUME FALLOPIO: REAPARIŢIA OBIECTULUI

Este epoca marilor descoperiri geografice. Galioane încărcate cu aur şi mirodenii înfruntă oceanele, dar din calele lor ajunge pe coastele Europei un flagel terifiant: sifilisul. În general, se admite că el a fost adus în anul 1493, din America la Barcelona, de echipajele lui Cristofor Columb. Transmis de soldaţii spanioli, apărători ai unui „imperiu unde soarele nu apune niciodată", microbul său, extrem de virulentul treponema, se răspândeşte pe tot Bătrânul Continent. Şocul este cu atât mai violent, cu cât afectează populaţii fără nicio apărare naturală împotriva noii infecţii. Regele oraşului Napoli face apel la trupele

spaniole, care îi contaminează şi pe inamicii lor, bărbaţii ce vor lupta în Italia în slujba francezului Carol al VIII-lea, şi aşa mai departe… Răul urca spre nord pe măsură ce armata franceză se retrăgea. Pentru locuitorii peninsulei, maladia devine *morbus gallicus*, boala franţuzească. Dincolo de Alpi e botezată „boala din Genova". Contaminarea este atât de gravă, încât trebuie găsită o ripostă.

Două generaţii mai târziu, un faimos chirurg şi anatomist italian, Gabriele Falloppio, îngrozit de ulcere şi tumori, manifestări finale ale sifilisului, cercetează obsesiv corpurile semenilor săi şi se interesează îndeaproape de medicina internă. Lui i se datorează multe descoperiri, mergând de la trompele cu acelaşi nume (ale lui Falloppio) până la cea a unui „instrument" menit să lupte contra „răului veneric". Fallopio îşi descrie invenţia într-o lucrare publicată la Padova în 1564, *De morbo gallico liber absolutissimus*, care s-ar putea traduce prin *Cartea cea mai completă despre boala franţuzească*. Pentru prima oară, un medic practician prezintă descrierea unui prezervativ masculin şi a modului său de întrebuinţare, instrument capabil să lupte contra „cariei franceze". Acest text este reprodus în *Istoria tehnicilor contraceptive*, teza de doctorat a farmacistului Jean-Étienne Martineau. Descoperim astfel complexitatea procedurii: „Maestrul prescrie să se înmoaie o mică teacă din pânză fină – *mundum* – într-un decoct preparat din ierburi astringente sau cunoscute ca specifice, iar după ce instrumentul a fost supus diferitelor pregătiri, minuţios enumerate, să se păstreze spre folosire într-o pungă ce se va ţine într-un buzunar al pantalonului." Uşor de transportat, aşadar, într-un buzunar, deşi nu vom şti niciodată dacă „instrumentul" putea fi refolosit, însă, după cum spune Falloppio, mica teacă de in ar fi împiedicat o şi mai largă contaminare cu sifilis: „Am testat

acest procedeu pe 1 100 de bărbaţi şi, Dumnezeu mi-e martor, niciunul nu a fost infectat." Din păcate, latiniştii şi-au vârât nasul, perturbând *post mortem* mesajul bunului nostru Falloppio. În tratatul său despre folosirea profilactică a prezervativului, el preciza „*demum cum coiverit, ponat supra glandem et recurrat praeputium*", frază care se traduce astfel: „iar, când va avea raporturi, să-l pună pe gland şi să tragă înapoi prepuţul". Or, aici intervine puristul chiţibuşar: *coiverit* este la viitorul anterior, tradus prin „va fi avut" raporturi, ceea ce schimbă totul, prezervativul devenind în acest caz o simplă compresă igienică de utilizat, dacă putem spune aşa, la spartul târgului, şi nu un obiect de prevenire. Compresă sau nu, recomandările lui Falloppio nu au avut prea mare ecou, pânza din care era confecţionat obiectul nefiind socotită nici etanşă, nici fiabilă, nici comodă la purtare pentru rarii utilizatori.

BAWDY *SHAKESPEARE*

În franceza arhaică, termenul *baud* înseamnă „vesel", „vioi", „îndrăzneţ" şi, printr-o alunecare semantică, „impudic". În mod cît se poate de semnificativ, adjectivul a dat numele de *baudet* măgarului de prăsilă, animal plin de ardoare. Marele Shakespeare a fost supranumit *bawdy*[1], calificativ ce concentrează toate sensurile cuvântului francez. E adevărat că din comediile sale nu lipsesc aluziile sexuale şi că, pentru a ne mărgini doar la subiectul nostru, imaginaţia sa nu se dezminte. În *Troilus şi Cresida*, prezervativul este denumit pe rând „mănuşa de fier a lui Marte" şi „mănuşa Venerei", uneori fără a fi uşor de făcut distincţia între acesta şi sexul feminin propriu-zis. El este însă indicat pe şleau în *Totu-i bine când sfârşeşte bine*: „Femeia asta e-o mănuşă largă, Măria Ta! O pui şi-o scoţi cum vrei!"[2]. Ştiut fiind că femeile nu puteau urca pe scena shakespeariană

şi că rolurile feminine erau interpretate de bărbaţi tineri, „*bawdy* Shakespeare“ profită din plin de plăcerea ambiguităţii. În încheiere şi fără a ne hazarda la nicio ipoteză, se cuvine să amintim că tânărul Shakespeare era, la Stratford, fiul unui negustor de mănuşi…

POVEŞTILE CONDOM-*ULUI*

Un secol mai târziu, mai exact în 1717, prezervativul apare din nou într-un text. O *Disertaţie practică*, publicată în limba latină, tratează o dată în plus „răul veneric“, obsesie seculară. Dar originalitatea lucrării, prezentată de medicul englez Daniel Turner, constă în folosirea cuvântului *condom*. Autorul notează, fără alte detalii: „*Condom*-ul, deşi cel mai bun, nu este singurul prezervativ descoperit de libertinii noştri.“ Oarecum desuet în zilele noastre, dacă ne-am lua după mimica farmacistului căruia i l-am cere, cuvântul, folosit în mod curent în engleză, are o origine dintre cele mai obscure. Unii au pretins, un veac mai târziu, că a existat într-adevăr un doctor Condom, medic al regelui englez Carol al II-lea. Foarte afectat de numărul considerabil al copiilor săi nelegitimi, regele l-ar fi înălţat la rangul de cavaler pe doctorul Condom drept mulţumire pentru că i-ar fi oferit acest procedeu de o mare eficacitate contra unei descendenţe prolifice. Un austriac naturalizat francez, Franz Xaver Swediaur, este categoric: „Un oarecare Condom este cel care a inventat faimoasele învelitori sau mănuşi, cunoscute astăzi, printr-o întrebuinţare foarte răspândită în Anglia, sub numele de *condoms* sau *French letters* şi, la Paris, sub cel de «redingote englezeşti».“ Descrierea devine aici mai precisă. Micile săculeţe sunt confecţionate din intestin de miel. Spălate, uscate, ele sunt apoi frecate manual cu tărâţe şi puţin ulei de migdale, pentru a deveni suple. Swediaur, persoană cultivată, îşi exprimă şi regretul: „O asemenea descoperire, care, prin

folosul pe care îl are, i-ar aduce autorului său toată recunoştinţa oamenilor luminaţi la minte, nu a făcut decât să-l dezonoreze în opinia publică; s-a văzut nevoit chiar să-şi schimbe numele." Dar pledoaria aceasta înflăcărată ar putea fi doar o balivernă, alţii susţinând o versiune mai puţin rocambolescă.

Condom ar veni pur şi simplu de la denumirea comunei franceze omonime, capitală de arondisment, situată în centrul departamentului Gers. Măcelarii oraşului ar fi botezat *condom* bucăţile de intestine pe care le prelucrau, conferindu-le un soi de paternitate naţională, inspiraţi poate şi de faptul că îndrăgita lor localitate este traversată de râul Baïse[3]… Ba chiar s-a mers până la a se invoca latinescul *condere* („a ascunde") pentru a desemna originea unui obiect pe care cineva îl păstrează asupra sa în mod pudic. Din păcate, *condom*-ul chiar are ceva de ascuns, căci nimic nu confirmă această ultimă ipoteză. Rămâne aşadar foarte misterioasă etimologia acestor *condom*-uri sau „redingote englezeşti" ori, cum se plâng nişte libertini anonimi din secolul al XVIII-lea, „scuturi ce se opun armelor otrăvite ale dragostei şi care nu ştirbesc decât plăcerea". În schimb, este de înţeles de ce a fost ales cuvântul „redingotă", apărut în Franţa în anul 1725, căci el provine din englezescul *riding coat* care, literal, înseamnă „manta pentru călărie". Regăsim urma „redingotelor din Anglia" în *Corespondenţa* doamnei Gourdan, supranumită „Micuţa contesă", una dintre cele mai renumite patroane de bordel din secolul al XVIII-lea. În realitate, corespondenţa amintită era fără îndoială un pamflet scris de Charles Théveneau de Morande, autor al diatribei *Le Gazetier cuirassé*, libertin notoriu, hoţ de ceasuri şi agent al lui Beaumarchais, căruia îi făcea o plăcere deosebită să dezvăluie viaţa destrăbălată a marilor seniori şi care, de la Londra, unde se refugiase, avea să joace

un rol, ca director al gazetei *Le Courier de l'Europe*, în anii dinaintea Revoluţiei Franceze.

Din nefericire, pentru a reveni la *condom*, cele mai sigure surse nu ne vor lămuri mai mult. *Le Robert – Le Dictionnaire Historique de la langue française* indică într-adevăr că acest cuvânt este împrumutat din engleză în 1795 şi sub forma *condum* deja din 1706, dar consideră „problematică“ originea sa, deoarece nu s-a putut descoperi nicio urmă a vreunui doctor Condom. Nu se spune nimic despre ipoteza comunei franceze în acest dicţionar, care nu se aventurează nici asupra unei eventuale etimologii pornind de la latina stâlcită a verbului *condere*, cu sensul de „a proteja“. La începutul secolului al XX-lea, când unii îşi mai frământă încă mintea pentru a găsi rădăcinile cuvântului, un autor german, Richter, crede că el ar proveni din cuvântul persan *kendü,* care desemnează un rezervor făcut din intestine şi folosit de ţărani pentru păstrarea grâului. De la divagaţii la elucubraţii, căutarea şi-a epuizat forţele, apoi n-a mai interesat pe nimeni.

RELICVE ARHEOLOGICE

Căutarea urmelor de prezervative e la fel de anevoioasă ca şi aceea a originii termenului. *Condom*-ul este rar şi fragil, atât sub forma micii teci din cecum de oaie, mai mult sau mai puţin prelucrat, cât şi sub cea a unei băşici realizate dintr-o membrană intestinală translucidă. Cecumul este o pungă goală, „oarbă“, închisă, a intestinului – un fel de fundătură. Eficacitatea sa este aleatorie, iar manipularea, nesigură; puţini medici îi acordă atenţie. În general, tehnicile contraceptive şi abortive nu sunt dezvăluite şi cu atât mai puţin recomandate în cărţile medicale şi devin din ce în ce mai rare în broşurile populare despre plante medicinale, în foarte catolicele veacuri al XVII-lea şi al XVIII-lea. Un manual american de sfaturi practice, de la mijlocul secolului al XIX-lea,

menţionează confecţionarea laborioasă a unui prezervativ: „Se înmoaie cecumul de oaie în apă amestecată cu o soluţie de sodă, care se schimbă de patru sau cinci ori, se desprinde mucoasa cu unghia, se spală membrana cu apă curată, apoi se săpuneşte, se clăteşte, se umflă, se usucă, se taie la lungimea dorită şi, la urmă, se leagă cu o panglică la partea deschisă." Fragil, obiectul nu prea avea cum să reziste la proba timpului, descoperirile sunt rarisime. Iată de ce scoaterea la lumină a unor relicve datând din secolul al XVII-lea ţine de domeniul miracolului.

Pe la mijlocul anilor '80, o echipă de arheologi face săpături într-o latrină din ruinele castelului Dudley, din regiunea Midlands a Angliei. În mijlocul cloacei, descoperă cinci frânturi dintr-o membrană, apoi alte cinci, din intestine de porc sau de oaie, lipite unele de altele. Ele sunt identificate ca prezervative. Datează dintr-o perioadă cuprinsă între anii 1642 şi 1647. Astăzi, acestea sunt cele mai vechi prezervative dezgropate vreodată în Europa. Pe de altă parte, suedezii extrăseseră, şi ei, în provincia Lund, aflată la extremitatea sudică a ţării, un prezervativ reutilizabil, făcut dintr-un maţ de oaie. Faptul cel mai extraordinar era că acest obiect, bine conservat, era însoţit de o notiţă în limba latină. Textul preciza, succint, că obiectul trebuie cufundat în lapte cald pentru a se evita îmbolnăvirile. Ambele relicve datează din 1813. Pentru locuitorii străvechiului oraş Lund, prezervativul „lor" e cel mai vechi descoperit până în ziua de azi, deoarece este intact. Confirmarea acestui fapt este, desigur, o chestiune delicată, care nu ştirbeşte însă cu nimic minunăţia exhumării unei dovezi atât de firave. Obiectele acestea, fragmentele de membrane de la Dudley şi *condom*-ul suedez, cu scurta sa notiţă, au fost expuse în vara anului 2006 la Muzeul de Artă Populară al Tirolului, din Innsbruck. Expoziţia purta un titlu

atrăgător: „100 000 de ani de istorie culturală şi sexuală“. Erau prezentate sute de obiecte descoperite în aproape şaizeci de situri arheologice.

O PLATOŞĂ CONTRA PLĂCERII

La fel de rare sunt mărturiile şi menţiunile referitoare la contracepţie în majoritatea familiilor din castul secol al XVII-lea. Cu excepţia lumii prostituţiei şi celei a libertinilor sau epicurienilor, mai mult sau mai puţin indecenţi, folosirea unor prezervative rare şi costisitoare rămâne marginală şi, ca în cazul oricărui contraceptiv şi al oricărei iroseli seminale, mai mult decât condamnată de credincioşi. Se atribuie marchizei de Sévigné şi uneori Doamnei de Staël aforismul ucigător: „Este o platoşă contra placerii, o pânză de păianjen contra pericolului.“ Ar fi fost cu putinţă ca marchiza, care îşi încheia scrisorile către fiica sa cu fraza „Lasă-mă, rogu-te, să mă gândesc la tine“, să folosească o asemenea formulare? De bună seamă că nu, cu toate că în Grand Siècle, limba savantă, sensibilitatea rafinată şi exprimarea licenţioasă puteau foarte bine să coexiste. Se ştie că Doamna de Sévigné era obsedată de ideea că Doamna de Grignan, fiica sa, ar putea să rămână gravidă. Într-una dintre scrisorile sale, datată 18 decembrie 1671, ea o sfătuieşte să folosească „restringente“. Într-o notă din volumul consacrat operelor sale din Colecţia Pléiade apare întrebarea: „Este vorba despre contraceptive, cum se interpretează uneori?“ Restringentele, în vocabularul medical, se referă la substanţele care restrâng ţesuturile animale. „Autoritatea pasajului este îndoielnică“, se conchide cu prudenţă în nota amintită. Să fie vorba de duşul vaginal cu acele soluţii astringente, cunoscute încă din Antichitate? Istoricul american Angus McLaren subliniază, în *Istoria contracepţiei*, că franţuzoaicele par să fi practicat duşurile vaginale mai mult decât celelalte

femei din Europa. E de mirare că autorul a putut să găsească surse care îi permit să susţină un asemenea lucru. Trebuie totuşi să recunoaştem că, pentru multe popoare, Franţa este „naţiunea bideului“, aşa cum o demonstrează Fanny Beaupré în lucrarea sa *Confidentul doamnelor*. Oricum ar fi stat lucrurile, marchiza de Sévigné era dispusă să facă tot ce-i stătea în putinţă pentru a diminua frecvenţa sarcinilor scumpei sale fiice, dat fiind că o sfătuieşte nu doar să doarmă într-o cameră separată, dar să culce acolo şi o servitoare, ca să împiedice orice intruziune a soţului…

REVOLUŢIA MICROSCOPULUI

În schimb, o întreagă literatură galantă menţionează adesea prezervativul şi îi laudă meritele, când e vorba de relaţii considerate ilegitime. Cam de prin această epocă, în cercurile libertine încep să fie bine cunoscute procesele fecundaţiei sau ale reproducerii şi să se ştie consecinţele, dintr-un simplu motiv: descoperirile făcute în domeniul infinitului mic graţie microscopului. Instrumentul este pus la punct la începutul secolului al XVII-lea în Ţările de Jos, la vremea aceea unul dintre cele mai mari centre culturale din Europa. Minţi luminate dezvăluie rolurile pe care le joacă ovulele şi spermatozoizii, evidenţiate într-un interval de cinci ani, între 1672 şi 1677, de doi olandezi, Reinier de Graff şi Antonie Van Leeuwenhoek, care, pe lângă că locuiesc la câţiva kilometri unul de celălalt, se şi înţeleg excelent. Însă descoperirile lor lansează o controversă. Polemica îi opune pe „ovulişti“ „spermatiştilor“: „Femeia este cea care conţine, ca într-un ou, puiul de om!“ proclamă unii. „Ba nu, bărbatul! Totul ia naştere din sperma lui!“ răspund ceilalţi. Bătălia nu se va încheia decât la sfârşitul secolului al XIX-lea, când rolul fecundant al spermatozoidului va fi definitiv stabilit şi mecanismul fecundaţiei, în sfârşit elucidat. Dar nu

acesta este aspectul important. Apariţia embrionului are din acest moment o explicaţie logică, materială. Van Leeuwenhoek este un precursor, dar nimic nu îl predestinează să devină „descoperitorul“ spermatozoizilor. Savanţii din epoca sa privesc cu neîncredere „iluziile optice“ provocate de microscop. Nu şi el. Singur, fără prejudecăţi, fără să cunoască latina, nici vreo altă limbă în afara olandezei sale de Delft, acest prieten al lui Vermeer se lansează în noua lume a infinitului mic, mulţumită unui instrument confecţionat de el însuşi şi dotat cu o lentilă foarte puternică.

Iniţial, acest postăvar şi negustor bogat se slujeşte de microscopul său pentru a verifica puritatea stofelor pe care le vinde. „Vedeţi cum bunul Leeuwenhoek nu oboseşte să scotocească pretutindeni unde poate pătrunde microscopia sa“, remarca în 1679 Constantijn Huygens[4]. Din una în alta, Leeuwenhoek va descoperi lumea bacteriilor şi va afirma, contra partizanilor „generării spontane“, că nici viermii, nici insectele nu se nasc de la sine din materia în putrefacţie, ci posedă organele necesare existenţei lor. El observă la fel de meticulos „animalculele“ seminţei umane, pe care un student i-a descris-o ca pe „un ocean în care înoată o mulţime nenumărată de peştişori în mii de direcţii diferite“. În 1678, Van Leeuwenhoek trimite referatele sale prestigioasei Royal Society din Londra. Din simplu cercetăror amator el va deveni membru recunoscut al acestei societăţi, graţie extraordinarei admiraţii stârnite de descoperirea spermatozoizilor. Fremătând de viaţă, aceste „insecte spermatice“, după cum li se spune în epocă, detronează oul inert, constată istoricul corpului uman Pierre Darmon, în *Mitul procreaţiei în epoca barocului*.

Un secol mai târziu, un abate italian, Lazzaro Spallanzani, va efectua prima fecundare artificială prin injectarea de spermă unei căţele. Dar acest

mare biolog nu s-ar fi gândit niciodată – era şi de neconceput la vremea aceea – să o aplice la femeie, în caz de sterilitate. Pentru contemporanii săi, abatele a rămas totuşi omul care a dovedit posibilitatea de „a procrea fără contact cu sexul bărbătesc“, un pas decisiv spre viitorul control al naşterilor. Refuzarea „datoriei conjugale“ devenea o nouă cerinţă pentru o parte a femeilor burgheziei: a avea mai puţini copii, dar mai instruiţi. Abatele nu ducea lipsă de imaginaţie şi efectua, pentru demonstraţiile sale, tot felul de experienţe. De pildă, le-a pus unor masculi de broaşte nişte chiloţei, pentru a dovedi efectul fecundator al spermatozoizilor[5]. Spallanzani a făcut mult pentru ştiinţa din epoca sa, demonstrând că raportul sexual nu era neapărat necesar procreării, simplul contact între ou şi spermă fiind suficient. De asemenea, tot el le-a făcut un serviciu femeilor descoperind, în 1776, că spermatozoizii devin inactivi prin adaos de oţet.

BENEFICII NEAŞTEPTATE ALE DIPLOMAŢIEI

Întâmplător, tot la Olanda trebuie să ne întoarcem pentru a continua povestea noastră despre prezervativ. La începutul secolului al XVIII-lea, echilibrul european este ameninţat de războiul de succesiune la tronul Spaniei. O conferinţă pentru pace, care a avut loc la Utrecht, îi pune capăt în 1712, iar în anul următor un tratat rezolvă problema. Până aici, legătura cu *condom*-ul nu sare în ochi. Dar, dacă ne gândim la lunile pe durata cărora au tergiversat negocierile şi la răbdarea de care au trebuit să dea dovadă diplomaţii sau militarii de toate naţiile ţinuţi departe de casă, putem să ne imaginăm urmarea… Se apelează, de bună seamă, la prostituate. Ele îşi comercializează farmecele dimpreună cu prezervativele realizate de un negustor de pergament din vecinătate. Acest om de treabă

obişnuieşte, asemenea tuturor colegilor săi, să prelucreze cecumurile de oaie, realizând pelicule transparente, care se folosesc în scopuri medicale, pentru cicatrizarea ulcerelor sau a arsurilor. Meseriaşului nostru îi vine ideea de a confecţiona nişte băşici nostime, garnisite cu o panglicuţă. Dacă e să dăm crezare relatărilor unui martor, benedictin de felul său, Casimir Freschot, obiectele cu pricina cunosc prima lor difuzare pe scară largă în anumite cercuri aristocratice şi libertine. Povestea este descrisă în a sa *Istorie amoroasă şi ghiduşă a congresului şi a oraşului Utrecht*, care arată că istoria diplomaţiei nu este neapărat un subiect arid. Negustorul de pergament nu se mărgineşte la comerţul local. Are ideea de a-şi dezvolta activitatea expediind pachete întregi de peliculă transparentă, în formă de teacă peniană, pe care o popularizează în cadrul unei părţi a înaltei societăţi. Astfel e cu putinţă, în sfârşit, „să se înfrunte fără urmări neplăcute pericolul aventurilor de-o noapte“, după excelenta caracterizare făcută de un medic francez, Jean Astruc. El este autorul, în 1736, al unei lucrări cu un titlu nu tocmai agreabil, *De morbis venereis* (*Despre boala venerică*). Astruc dovedeşte că prezervativul începe să fie folosit spre mijlocul veacului al XVIII-lea, chiar dacă încă nu e foarte răspândit: „I-am auzit pe petrecăreţi nepăsători la bunele moravuri, care frecventau cu asiduitate prostituatele, vorbind despre folosirea, deja foarte răspândită în Anglia, a unor săculeţe în formă de vagin, făcute dintr-o peliculă subţire şi fără cusături. Englezii le numesc *condum* şi ele slujesc la acoperirea penisului înainte de erecţie, spre a-l proteja de un contact întotdeauna dubios.“ Nici nu s-ar putea spune mai bine. Un aristocrat englez, lordul Hervey, băgase bine la cap lecţia încă din 1726. Împreună cu o scrisoare adresată tânărului său prieten Henry Fox, el trimitea şi „o duzină de prezervative contra blenoragiei şi pentru a

împiedica procrearea“. Cu un fizic agreabil, foarte influentul lord Harvey, „unul dintre cei mai afabili oameni din Anglia“, după spusele lui Voltaire, este totodată acel *amphibious thing* satirizat de Alexander Pope, în mod evident bisexual, el însuşi viitor memorialist necruţător al Curţii regelui George al II-lea. Destinatarul scrisorii, Henry Fox, este un aristocrat tânăr şi chipeş, prototipul călătorului înstărit, pasionat de „experienţe“ noi în acest veac în care totul pare posibil. Fapt este că prezervativul se foloseşte fără ascunzişuri şi printre cei din înalta societate emancipată din Occident, drept care e timpul ca promotorii lui să-i popularizeze utilizarea.

CUTIUŢE ILUSTRATE ŞI RECLAME DISCRETE

Pentru a-şi face limpezi explicaţiile şi a-şi convinge clienţii, fabricanţii angajează artişti care să le ilustreze prospectele publicitare. Vedem domnişoare suflând în băşici făcute din intestin de animal. Ele le testează soliditatea şi le verifică starea de curăţenie, care nu este întotdeauna evidentă, *condom*-urile necesitând o întreţinere minuţioasă. În Anglia, broşurile servesc drept reclame pentru magazinul unei oarecare Mrs. Philips: *„All gentlemen of intrigue may be supplied with those Bladder Policies, or implements of safety, which infallibly secure the health of our customers…*“(„Toţi domnii care întreţin o legătură pot să-şi procure de la noi aceste băşici sau articole de siguranţă, care protejează în mod desăvârşit sănătatea clienţilor noştri…“) Englezii, pragmatici, îşi vând „pe faţă“ prezervativele. Prăvălioare specializate se deschid la Londra în anii 1740 şi, cu ajutorul liberului schimb, comenzile de „glugi (sau capote) englezeşti“[6] sosesc din toată Europa. Ele au drept destinatari *„ambassadors, foreigners, gentlemen and captains of ships, etc. going abroad…“*

(„ambasadori, străini, gentlemeni sau căpitani de nave etc., care călătoresc peste hotare…“) Reclama nu vizează decât o anumită clientelă, purtătoare a discretelor valize diplomatice. Figuri atât de populare la vremea lor, ca avocatul scoţian James Boswell, adeveresc prezenţa prezervativelor în bagajele lor. La vârsta de douăzeci de ani, în jurnalul său londonez, Boswell menţionează, în 1762, slaba (*dull*) satisfacţie pe care i-o oferă această armură (*armour*). Un chirurg, de altfel pornograf şi şarlatan, John Marten, este autorul (anonim) al unui opuscul, primul de acest gen, intitulat *Onania*, în care denunţă ravagiile masturbării. Ca terapie, el recomandă zbenguielile sexuale şi menţionează *condom*-ul printre o puzderie de precauţii, atestând cu aceeaşi ocazie prezenţa obiectului în bordelurile numeroase ale capitalei britanice.

ÎN FRANŢA, POLIŢIA VEGHEAZĂ

În Hexagon, fabricarea şi utilizarea *condom*-urilor rămân interzise. Există riscul pedepsei cu închisoarea şi, ca urmare, destui călători se neliniştesc, dar represiunea nu împiedică nicidecum extinderea acestei pieţe. În chip discret, printre bandaje şi articole de igienă, este fofilat şi prezervativul. Îl descoperim în 1780, la firma La Maison du Gros Millan, o fabrică situată pe rue du Beaujolais, din Paris. Acest „Gros Millan“ („Milan cel Mare“) să fie oare ecoul unei poezioare din *Parnasul satiric*[7]? La începutul secolului al XVII-lea, poeţii satirici reuniţi în „Frăţia butelcilor“, în tradiţia lui Villon şi Ronsard, erau o ceată veselă de desfrânaţi, autori ai unei broşuri cuprinzând poezii colective. Viaţa oamenilor mărunţi din Paris era o sursă de inspiraţie pentru aceşti indivizi reuniţi în jurul lui Théophile de Viau, surghiunit din regatul Franţei în 1623, pentru că proclamase: „Onoare, futai şi virtute sunt acelaşi lucru!“.

Asemenea predecesorilor lor „satirici“, personaje dintre cele mai ciudate îşi cumpără „căciuliţele“ de la Gros Millan. Unii îşi manifestă reticenţa faţă de obiect, precum Casanova. Intrigantul memorialist şi sulfurosul aventurier nici nu vrea să audă de „tichiile de siguranţă“. Ca şi alţi seducători de calibrul său, el afirmă, categoric: „Niciodată nu mă voi împopoţona cu o piele de mortăciune ca să dovedesc că sunt în viaţă.“

APĂRAREA FEMININĂ: POMPA INTIMĂ

Femeia nu are mare lucru la dispoziţie pentru a evita sarcinile. Spălarea după coit este una dintre rarele metode, puţin sigură, de altfel. Aşa se face că, discret, începând de prin anii 1760–1770, bideul apare în circa 10% din casele pariziene. Obiectul este în general un vas din faianţă, aşezat pe un stativ de lemn. E de găsit la burghezii din capitală, dar lipseşte din mobilierul lucrătorilor sau al meşteşugarilor, unde se foloseşte doar seringa din cositor. La ţară, nici urmă de bideu, şi asta vreme foarte îndelungată. Prostituatele şi curtezanele, în schimb, se folosesc de el frecvent. Medicii cu vederi dintre cele mai progresiste abia dacă se încumetă să pomenească de această „toaletă foarte specială“ şi mai cu seamă „în anumite perioade“ (cele ale menstruaţiei). Doar în a doua jumătate a secolului XX se va începe să se vorbească fără ocolişuri despre chestiuni atât de intime. Totuşi, utilizarea bideului, a seringilor din cositor, a canulelor şi a perelor pentru spălături în scop anticoncepţional se va răspândi de-a lungul întregului secol al XIX-lea.

Toate aceste procedee se vor afla în concurenţă cu prezervativele, încă destul de costisitoare şi cu un mod de întrebuinţare complicat. Spălările vor fi călduros recomandate de partizanii controlului naşterilor, dar pentru cei mai mulţi bideul are un iz de pucioasă. Chiar dacă el este admis în interioarele burgheze, imaginaţia populară îl

asociază mereu cu prostituţia. Imortalizat în anii ’30 de o fotografie a lui Brassaï, „Toaleta într-un hotel de prostituţie de pe rue Quincampoix“[8], obiectul va păstra multă vreme un iz de scandal, ca şi cum igiena intimă ar fi contrară moralei. Spre exemplificare, Fanny Beaupré, în *Confidentul doamnelor*, citează dintr-un text publicat în revista satirică *L’Assiette au beurre,* de la începutul secolului al XX-lea, în care o portăreasă nemulţumită de locatara sa exclamă: „Doar n-o să mă faceţi să cred că o fată cinstită poate să folosească atâta apă!“

PREZERVATIVUL ŞI REVOLUŢIA

Sfârşitul Vechiului Regim şi clocotul revoluţionar îi îmboldesc pe artişti să evoce în mod liber şi fără echivoc practicile contraceptive, în mare parte limitate până atunci la lumea interlopă. Astfel înfloresc gravurile şi litografiile înfăţişînd, pe un fundal de alcov sau de budoar, tineri filfizoni turgescenţi în tovărăşia unor domnişoare cu pieptul dezgolit suflând, unii sau alţii, în băşici alungite, pentru a le dezlipi pereţii înainte de a trece la act. Comercializarea se legalizează, căci, după rigorile Terorii, Directoratul favorizează libertatea sexuală. În jurul faimosului Palais Royal din Paris, *Inc’oyables* şi *Me’veilleuses*, cărora li se pare mai şic să nu pronunţe „r“-urile[9], cumpără produse de toate mărimile. Prezervativele sunt expuse printre centuri, suspensoare, ciorapi contra varicelor, bandaje sau „articole de igienă“. Obiectul este totuşi dispreţuit de Sade. În 1795, *Filozofia în budoar* explorează toate „bizareriile“ naturii umane în materie de sex, dar nu acordă decât foarte puţină atenţie prezervativului, cu toate că opera marchizului se adresează „iubitorilor voluptăţii, de orice vârstă şi de orice sex“. Eugénie, adevărată falsă ingenuă de cincisprezece ani, o întreabă pe petrecăreaţa şi prea puţin angelica Doamnă de Saint-Ange cum se poate

„feri de sarcină“, la care aceasta răspunde: „Unele femei îşi introduc bureţi în vagin, bureţi care, reţinând sperma, o împiedică să ajungă în uter, unde ar prinde viaţă; altele cer bărbaţilor care le au să folosească un săculeţ din piele de Veneţia, îndeobşte numit *condom*, în care sămânţa curge fără a risca să ajungă la ţintă.“[10] Entuziasmul călduţ al Doamnei de Saint-Ange arată cât de puţină însemnătate acorda Sade mijloacelor contraceptive din vremea sa. Dar e adevărat că obiectul disertaţiilor sale filozofice nu se mărginea la banale preocupări igienice şi, cu atât mai puţin, sociale. Căci unii, în mod diametral opus gândirii marchizului, discută mai degrabă despre situaţia economică a acestei perioade tulburi; într-adevăr, obiectul menit contracepţiei nu urmăreşte doar să satisfacă simţurile în condiţii de deplină siguranţă, ci şi să controleze naşterile, dată fiind capacitatea limitată de a produce bogăţii. Timpurile sunt grele, blocada şi războiul reduc comerţul de-o parte şi de alta a Canalului Mânecii.

În Anglia, în 1798, în al său *Eseu asupra principiului populaţiei*, foarte austerul economist Thomas Malthus va teoretiza practicile contraceptive, mergând până la recomandarea abstinenţei sexuale ca mijloc de combatere a sărăciei. Ignorante sau indiferente la aceste chestiuni, mulţimile de nevoiaşi, masele revoluţiei industriale, preocupate de supravieţuirea lor de pe-o zi pe alta, nu-şi pot însuşi nicidecum principiile de igienă decretate de câţiva burghezi liberali. Malthus şi adepţii săi nu vor putea face nimic în privinţa aceasta. Pe toată durata secolului al XIX-lea, proletariatul, care îşi trage numele de la verbul „a prolifera“, se va înmulţi. Ca urmare, prezervativul îi interesează în special pe amatorii de lupanare sau de partide amoroase din clasele superioare ale societăţii.

Istoria mentalităţilor scoate uneori la iveală paradoxuri savuroase. Rezerva economiştilor

malthusieni faţă de procreare, bunăoară, găseşte un teren fertil: extrema pudibonderie a unui cler catolic rigorist. Sub Vechiul Regim, muţenia în legătură cu toate aceste chestiuni stânjenitoare se înrădăcinase în Franţa, atât în interiorul confesionalului, cât şi în faţa preotului: „O tăcere pudică ce s-a transformat treptat, în secolul al XVIII-lea, în indiferenţă sau cel puţin în refuzul de a interveni în viaţa intimă a cuplului“, subliniază istoricul André Burguière în *Istoria familiei*. „Să păstrăm tăcerea asupra acestor lucruri, dacă nu suntem întrebaţi în chip explicit“ este recomandarea eruditului episcop napolitan Alfonso Maria de Liguori. Ea va domina tot începutul secolului al XIX-lea. În mod neaşteptat, enunţul acesta echivoc favorizează exercitarea unui control al naşterilor chiar de către cupluri. Fenomenul începuse în Franţa încă de la finele veacului al XVII-lea, ca un fel de malthusianism prematur. Cauzele economice, viaţa costisitoare, fragmentarea indezirabilă a proprietăţilor, atât a celor mari, cât şi a celor mici, au jucat un rol important în favoarea coitului întrerupt, un mijloc de contracepţie ce înfrunta interdicţiile religioase.

AŞA IVITU-S-A VULCAN

În acest climat de rezervă faţă de procreaţie, rezervă încurajată de economistul englez Malthus, intervine un alt britanic, industriaşul Thomas Hancock. El este un antreprenor abil, care fabrică trăsuri şi caleşti. Preocupat de ideea punerii la adăpost de intemperii a pasagerilor, el îşi îndreaptă atenţia spre încercările de plastifiere a ţesăturilor şi a pieilor pentru capote. La începutul anilor 1820, obţine deja brevete pentru felurite obiecte din cauciuc, piese de legătură şi de etanşare inventate de el, şi îşi dă seama că materialul este unul de mare viitor. *Cahutchu* este un cuvânt de origine amerindiană, care însemna, în Amazonia, „arborele care plânge“, acel hevea cunoscut de mayaşi, care

nu prea ştiau la ce era bun. Produsul său este latexul, termen şi mai vechi, preluat din latinul *latex*, „lichid“ sau „licoare“. Lucreţiu îl folosea pentru a denumi, în limbaj poetic şi elevat, lichidele în general. Pentru botaniştii şi medicii din secolul al XVII-lea, latexul va desemna seva vâscoasă secretată de unele plante, apoi, în mod specific, produsul arborelui hevea. La începutul secolului al XIX-lea, mici antreprenori se întreabă cum ar putea fi prelucrat latexul. Astfel, cercetările sale îl pun pe Hancock în legătură cu Charles Macintosh, inventatorul impermeabilelor cu acelaşi nume. Graţie unei soluţii transparente – amestec de cauciuc dizolvat în benzină – depuse între două pânze, haina este izolată de umezeală. În ceea ce-l priveşte, Hancock va utiliza latexul, adică seva secretată de hevea şi coagulată în mod natural, în aer liber. El descoperă că, zdrobind latexul într-un masticator, un fel de râşniţă de cafea uriaşă acţionată de cai, bucăţelele tocate aderă bine între ele şi produc o masă caldă omogenă. Prin prelucrare, tăiere şi amestecare cu alte materii se obţine cauciuc. Astfel tratat, latexul permite fabricarea a tot felul de obiecte durabile şi rezistente. Dar, orice experiment avându-şi reversul, acelaşi cauciuc îşi pierde din elasticitate la manipulare. O a doua etapă este deci necesară pentru a i se reda supleţea: vulcanizarea. În 1839, Hancock îi dă numele, luat de la Vulcan – zeul roman al focului teluric –, procedeului de „vulcanizare“ a cauciucului. De fapt, el doar obţine brevetul pentru o descoperire recentă făcută de americanul Charles Goodyear. Acest inventator genial, dar nechibzuit, trimisese în Europa, fără nicio precauţie sau brevetare, roadele invenţiei sale. Hancock şi le însuşeşte şi botează procedeul. Este o revoluţie. Vulcanizarea suprimă adezivitatea şi rigiditatea naturale ale latexului. Prin încălzire cu sulf, cauciucul devine elastic şi stabil în orice împrejurare şi pe orice vreme. De zeci de ani,

fabricanţii de obiecte din cauciuc căutau cu disperare posibilitatea unor afaceri vrednice de acest nume, produsele sfârşind întotdeauna prin a se înmuia vara şi a se rupe iarna. Articolele vulcanizate fac în sfârşit posibilă înfiinţarea unei industrii specializate şi durabile. Dar vor mai fi necesari încă patruzeci de ani îndelungaţi până ce alţi antreprenori se vor gândi să utilizeze cauciucul vulcanizat, devenit extensibil după pofta inimii, pentru fabricarea *condom*-ului. Făcând posibilă modelarea nelimitată a latexului, Hancock, Macintosh şi Goodyear vor fi ocupat fără voia lor un loc primordial în istoria viitoare a prezervativului.

După bandaje, bretele, mingi, elastice, anvelope pline, cizme şi renumitele impermeabile, aceste prezervative, de un tip nou, mai solide, vor fi scoase treptat pe piaţă începând din anii 1870. Ele vor fi apreciate de o clientelă încă restrânsă, dar care va creşte pe nesimţite la sfârşitul secolului. Le regăsim, o dată în plus, în câteva bordeluri de lux, însă legea, încadrându-le în categoria obiectelor indecente, le interzice vânzarea în majoritatea drogheriilor, cu excepţia câtorva farmacii care le vând „sub control medical“, pentru pentru a limita extinderea bolilor venerice. În America, în 1880, prezervative din cauciuc sunt fabricate în masă de firma ce va deveni, în secolul următor, una dintre cele mai mari companii mondiale din industria pneurilor, Goodyear Tire and Rubber… Fără a avea nimic de-a face cu inventatorul Charles Goodyear, care a murit înglodat în datorii, compania şi-a luat doar numele său, în semn de omagiu.

ANII „AVARIAŢILOR“[11]

Primele prezervative din cauciuc vin la timp. Anii aceia cunosc o recrudescenţă a sifilisului, ceea ce explică publicitatea făcută respectivului procedeu. Firma Henry o spune deschis în 1879:

„Pentru a vă proteja complet contra acestei teribile boli, fără a prejudicia plăcerea la care ne îmbie natura, punem la dipoziţia dumneavoastră prezervative din cauciuc […] inodore şi care nu se rup, la preţul de 2,50 franci cutia cu o duzină (recomandată de numeroase somităţi medicale)". Totuşi, nu există prea multe dovezi de respectare a acestor „recomandări" pentru o cutie care costa cât jumătate din plata zilnică a unui muncitor în acel sfârşit de veac. Calificativul „inodor" pare amăgitor, întrucât cauciucul din epocă degaja un miros puternic, care îi cam descuraja pe cei mai mulţi dintre utilizatorii „deschizători de drumuri".

Dar nu era cazul să se recurgă la şiretlicuri. Pândind din umbră de multă vreme, flagelul sifilisului se răspândeşte cu rapiditatea noilor mijloace de transport, trenul şi vaporul cu abur. Istoric al mentalităţilor, Alain Corbin menţionează, în *Fetele vesele: Mizerie sexuală şi prostituţie în secolul al XIX-lea*, cifra terifiantă de un milion de sifilitici contagioşi, indicată de Institutul Pasteur în 1902. Se înregistrează de asemenea două milioane de blenoragii, medicii cei mai renumiţi afirmând că „majoritatea bărbaţilor au fost victime ale gonococului cel puţin o dată în viaţa lor". Se vorbeşte de „pericolul veneric", de „degenerescenţa speciei" şi, de-a dreptul, de „a pune în pericol patria". Toate fac obiectul unei literaturi obsedante, proteiforme, ale cărei efecte descurajatoare în materie de depravare sexuală vor fi durabile. De aici decurg curentul igienist al începutului de veac, precum şi discursul despre castitatea şi fidelitatea conjugală. Vârful de lance al acestui contraatac se numeşte Societatea Franceză pentru Profilaxie Sanitară şi Morală.

Profilaxie şi medicină preventivă sunt termeni cu acelaşi sens, dar încă nu se pune problema prezervativului, ci mai degrabă cea a măsurilor de precauţie. E drept că pericolul veneric are de ce să înspăimânte. Sifilisul, în faza sa terminală,

provoacă leziuni ale pielii şi malformaţii faciale oribile, o turtire a nasului, distrugerea foselor nazale, edeme. Bolnavul ajunge încetul cu încetul la demenţă. În plus, sifilisul este o boală congenitală. I se adaugă blenoragia sau „sculamentul“, maladie înspăimântătoare ce provoacă arsuri ale uretrei la fiecare jet de urină şi secreţii purulente. Femeile resimt aceleaşi suferinţe. Înaintea descoperirii antibioticelor, prezervativul ar fi putut fi, pentru sărmanii noştri strămoşi, singura pavăză eficientă împotriva acestor boli. Însă prezervativele purtau stigmatul păcatului, fiind considerate „ruşinoase“ de moraliştii de tot felul. În 1900, termenul deloc îndurător de „avariat“ îl afectează pe cel năpăstuit. Câte-un nefericit îşi zboară creierii ca să nu trebuiască să-şi dezvăluie boala logodnicei, câte-o tânără virgină îi mărturiseşte medicului său că a fost contaminată în urma unui simplu sărut, iar în sate sunt arătaţi cu degetul cei care au „sângele stricat“. Între 1915 şi 1919, numărul soldaţilor contaminaţi creşte de 16 ori, pentru a ajunge la 50 000, adică 2% din trupe. Cât despre civili, nicio statistică nu oferă cifra epidemiei, în pofida numărului tot mai mare al centrelor antivenerice.

VINOVATA IDEALĂ: PROSTITUATA

Bolile venerice sunt asociate cu prostituţia „înregistrată“ sau „clandestină“ şi cu clienţii ei provenind în general din păturile de jos ale populaţiei. Pentru conformişti, casa de toleranţă este o „rigolă seminală“, care pune în pericol „forţele vii ale naţiunii“. Fără a lua în seamă aceste consideraţii, nu este mai puţin adevărat că situaţia prostituatelor prezintă un tablou înspăimântător. Fetele din majoritatea bordelurilor sunt adesea obligate să lucreze gravide sau în perioada menstruaţiei. Altele au organele sexuale fardate ori mascate cu plasturi coloraţi pentru a ascunde leziunile, când sunt bolnave de gonoree sau sifilis.

Li se interzice să se arate la uşile sau ferestrele lupanarelor, pentru a nu racola clienţi. La Paris, ca şi la Marsilia, în cursul vizitelor sanitare la dispensar, în principiu obligatorii, medicul examinează în mai puţin de-un minut organele genitale ale fetei aşezate pe un scaun special conceput, în aşa fel încât aceasta să nu trebuiască să-şi scoată nici măcar pălăria… pentru ca totul să meargă mai repede. Un singur doctor poate să vadă până la patru sute de fete pe zi. Se înţelege de la sine că delicatul diagnostic veneric este mai mult decât aleatoriu în condiţiile predominante de la începutul Republicii a Treia Franceze.

În lucrarea de referinţă scrisă de Alain Corbin, prezervativul nu este menţionat decât în termeni vagi, ca un „articol nou", importat din Germania sau Belgia. Asemenea gârbaciului, cordonului de mătase, falusului artificial şi altor „jucării sexuale", el e propus sub toate formele şi îl excită pe clientul bogat al caselor de „mare" toleranţă, mai mult locuri de dezmăţ pentru petreceri mondene decât bordeluri în sensul tradiţional al termenului. Ca atare, foarte rari sunt medicii sau igieniştii care prescriu folosirea prezervativului în scopuri profilactice în localurile de prostituţie, acesta fiind prea scump, incomod şi neapreciat la adevărata sa valoare. Mai preocupaţi de „puritatea socială", aceşti practicieni, persoane conformiste aparţinând păturii superioare a clasei mijlocii, preferă să interzică orice contracepţie şi impun mai degrabă vizitele la dispensar şi controalele sanitare.

INVENTARE DELICATE ŞI RARITĂŢI LITERARE

La sfârşit de veac, majoritatea medicilor stigmatizează infidelitatea feminină, presupusă a întreţine patologii grave: hemoragii, consumpţie, dereglări hormonale, „enervare", fără a mai pune la socoteală riscul unei sarcini intempestive.

Convingerile acestea sunt împărtăşite de pacientele lor şi de ansamblul societăţii. Dar în mod obişnuit, ca şi în secolele trecute, nici interdicţiile religioase, nici injoncţiunile medicale nu împiedică recurgerea la avort, care se banalizează în mediile populare graţie serviciilor aşa-numitelor „făcătoare de îngeraşi“. Acestea pot fi găsite cu uşurinţă, în oraşe, de oricine îşi dă silinţa să le caute. În asemenea condiţii, e greu să ne facem o idee despre răspândirea metodelor contraceptive, în general, şi a prezervativului, în particular. Ştim că se folosesc „pesare oclusive“ din membrane de cauciuc, prinse pe un inel de os, precum şi „căciuliţe“ din cauciuc, dar în ce măsură? Bureţii îmbibaţi cu dezinfectant, şi aceştia „oclusivi“, sunt meniţi să absoarbă sperma şi s-o împiedice să ajungă la nivelul colului uterin, dar cu cât succes şi cu ce eficacitate? Alte femei recurg la injectări efectuate cu tot felul de ustensile: canulă de cristal, de 10 cm, pentru o bună inundare a vaginului sau canulă-specul cu orificii multiple, pentru a dilata uterul şi a permite o spălare abundentă, asemenea unui aspersor pentru gazon. Dar nicio investigaţie nu oferă răspuns la întrebarea referitoare la eficienţa acestor stratageme şi la frecvenţa utilizării lor.

În plus, din pudoare şi circumspecţie, există puţine referinţe literare la prezervative. Prosper Mérimée nu ezită totuşi să le pomenească în corespondenţa sa. Ele sunt menţionate în două scrisori adresate, în Turcia, unui tânăr pionier în domeniul fotografiei, Édouard Delessert, căruia îi este mentor după ce i-a fost amant mamei sale. Paris, 28 octombrie 1850: „Mă tem că, ajuns la Constantinopol, n-o să-ţi fericeşti prea mult mătărânga. Mai bine să-i faci nod decât să te angajezi într-o aventură cu o turcoaică. Aceste dame sunt foarte zglobii şi primesc bine lumea, dar pe urmă te pomeneşti că-şi face apariţia o matahală de soţ turc, care-ţi propune să-ţi taie boaşele sau

să-i plăteşti nu ştiu câţi piaştri. Cât despre grecoaice şi evreice, ele îţi sunt îngăduite, dacă ai «căciuliţe» şi dacă te mulţumeşti să verifici de nu-s sparte“. Urmează o a doua scrisoare de aceeaşi factură, datată Paris, 18 ianuarie 1851: „Şi-apoi, ca idee generală, ţi-aş spune, din experienţa mea de patruzeci şi şapte de ani, că o femeie de plăceri e bună ca distracţie, dar nu ca preocupare. La vârsta dumitale, trebuie să ai multe şi să le schimbi adesea, până ce vei fi constatat printr-o experienţă personală că un anumit obiect este întotdeauna vertical, niciodată orizontal […] Să-mi spui dacă te descurci printre levantine. Şi, mai cu seamă, nu uita că această specie nu se foloseşte decât cu «căciuliţă» […] Rămas-bun, ai grijă şi nu te lăsa ţepuit în niciun fel de turci.“ Fraţii Goncourt menţionează şi ei prezervativele în *Jurnalul* lor şi într-un chip foarte insidios, în legătură cu Victor Hugo, care decedase nu demult. La 7 octombrie 1887, ei notează: „Léon [Daudet] care mă însoţeşte [Edmond e cel care scrie] şi care a asistat la deschiderea casei lui Hugo de la Guernesey spune că dulapurile erau pline de «glugi englezeşti» de o mărime uriaşă şi că a fost destul de jenant să le facă nevăzute în prezenţa doamnei Charles Hugo.“[12]

Cu câţiva ani mai înainte, în 1856, ei notau spusele unei domnişoare cu privire la viitoarea sa noapte a nunţii: „Mi-e frică, atât de frică, încât mai că aş cere să fiu adormită cu cloroform!“ Strigăt din inimă, grăitor cu privire la angoasa sexuală în care erau ţinute tinerele de „familie bună“. Totuşi, nu la fel stăteau lucrurile în alte cercuri. La începutul anului 1854, fraţii Goncourt notează următoarea ameninţare proferată de-o actriţă dintre cele mai deşucheate, La Lagier, la adresa amantului său: „Dacă nu mă faci să juisez, o să-ţi trag o mamă de bătaie.“ Aceiaşi autori suspină duminică, 8 martie 1863: „Nimic nu le lipseşte femeilor decât o cheie în ombilic ori o clapetă de

reglare a tirajului, ca la sobe, pe care s-o acţionezi şi care să le împiedice a face copii când nu doreşti să-i ai cu ele.“

În afara câtorva saloane libertine şi a caselor de toleranţă, e limpede în ce măsură era de neconceput pentru un bărbat să dea la iveală un prezervativ. Licenţiosul Théophile Gautier laudă totuşi, în 1850, folosirea lor, în *Scrisoare către Prezidentă*, porecla unei parizience cu trup bine făcut, model al multor sculptori: „Mai trebuie să spun că treisprezece redingote englezeşti erau în buzunarul lui L., iar o a paisprezecea, pe membrul său maiestuos şi triumfător.“ Cât despre Gustave Flaubert, el nu face mare caz de ele şi enunţă, la începutul *Corespondenţei* sale, un fel de paradox: „Toată medicina mea este prezervativă[13] şi nu cred în prezervative!“ În august 1857, adresându-se prietenului său Ernest Feydeau – tatăl dramaturgului Georges Feydeau –, arheolog şi scriitor, autor al romanului *Fanny*, în care e vorba de adulter şi care a scandalizat la vremea aceea, îl persiflează: „Te distrezi? Foloseşti prezervative, neruşinatule? Ce deşucheat, amicul meu Feydeau, şi cât îl invidiez! Eu, unul, mă plictisesc peste măsură. Mă simt bătrân, istovit, veştejit. Sunt mohorât ca un mormânt şi urâcios ca un arici.“

TRIMITERI ÎN PLICURI DISCRETE

De partea cealaltă a Canalului Mânecii, în Anglia victoriană a anilor 1870, graţie şi succesului pe care îl înregistrează impermeabilele şi ţesăturile cerate, onorabila firmă Macintosh (chimistul, inventator al hainelor impermeabile cu acelaşi nume, a murit la o vârstă înaintată, în 1843) demarează producţia prezervativelor din cauciuc şi se lansează în cucerirea pieţei europene. În Franţa, o serie de reclame laudă în termeni abia voalaţi „veşmintele impermeabile pentru uz intim“. Această publicitate apare în reviste deocheate, ca *Pour lire à deux* sau *Le Magazine de Paris*. Pentru

cei mai timizi, cataloage de articole „de igienă“ expediate „în plic discret“ evită stânjenitoarele vizite în farmacii. Campioană a vânzărilor la domiciliu este firma olandeză Condomerie, cu sediul în Amsterdam, prefigurare a unei destinaţii foarte liberale în secolul următor. Ca şi *sex shop*-urile contemporane, această fabrică propune prezervative parfumate, cu forme şi denumiri bizare, iar în 1901, cu o inovaţie, „rezervorul“ menit să colecteze sperma. Diferitele modele sunt botezate Voluptuosul, cu mica lui terminaţie în formă de picătură, sau Rivalul, mai zdravăn, cu aspectul unui obuz, fără a uita de prezumţiosul Perfect, de fapt un con cât se poate de banal. În sfârşit, văd lumina zilei şi primii Gâdilători, cu extremitatea lor fantezistă, în formă de arici. Pentru a calma temerile candidaţilor la adulter, o cutie cu fund dublu, imitatând cutia de „trabucuri de Havana“ sau pe cea pentru praline şi ciocolată, va ascunde prezervativele de ochii indiscreţi ai celor din preajmă. Societatea pariziană Excelsior oferă un catalog cu douăzeci şi nouă de cutii, cu denumiri gen „Bomboane asortate“ sau „Muguri de floare de portocal“, propunând chiar şi prezervative ascunse într-un „buchet de violete artificiale“, de purtat la butonieră. Toate articolele sunt lavabile, căci pot fi refolosite, însă necesită o întreţinere minuţioasă. După spălare, trebuie să le usuci, să le presari cu talc, să le verifici integritatea şi rezistenţa suflând în ele, apoi să le rulezi şi să le protejezi cauciucul ungându-le cu vaselină sau parafină, înainte de a le aşeza într-o cutie ce trebuie ferită de lumină, de umiditate şi de temperaturi scăzute pentru a evita deteriorarea. În general, produsele se uzau în decurs de trei luni, dar unele aveau o garanţie de… cinci ani.

Imaginaţia este la putere, e limpede. Farmacişti mai mult sau mai puţin scrupuloşi şi fabricanţi de articole de „igienă“ rivalizează în materie de kitsch şi glume fără perdea. Se cuvenea deci ca medicina

să intervină şi să pună puţină ordine în acest bazar de fantezii; sunt respinse denumirile cu iz de glumiţe licenţioase, diversele Cucurigu, Mironosiţa şi alţi Bibi Gâdilici.

De la începutul secolului XX, obiectul primeşte o denumire oficială: „prezervativ antiseptic“. Ea consacră acel prezervativ din cauciuc realizat încă din 1880. Odată cadrul bine definit, se avertizează contra speculanţilor şi găselniţelor lor. Unele vor mai avea încă, pentru scurtă vreme, adepţii lor; de pildă, *fish bladder* sau vezica de peşte, acea băşică plină cu aer, care le permite sturionilor şi somnilor-pisică să se ridice la suprafaţă. Produsul, pe lângă că le făcea concurenţă fabricanţilor de caviar, a fost repede abandonat, aprovizionarea fiind mai complicată decât în cazul străvechiului şi banalului cecum de oaie.

Condom-ul standard din cauciuc va rămâne vreme îndelungată puţin atrăgător, dar mai uşor de fabricat decât antica băşică, intestinul de animal necesitând întotdeauna o întreţinere minuţioasă, conform unor docte indicaţii. Astfel, indiferent că-i realizat din cecum de oaie, de capră sau de viţel, prezervativul din maţ trebuie să fie curăţat cu apă călduţă şi dezinfectat timp de douăzeci şi patru de ore, într-o soluţie de sublimat coroziv şi apă clocotită, totul bine filtrat. Aceeaşi băşică se poate folosi astfel de trei sau patru ori. Unele, foarte fine, sunt chiar parfumate, apoi uscate pe forme din sticlă pentru a li se conferi un frumos „aspect lustruit“. Cele mai banale obiecte de acest fel sunt disponibile la unii măcelari pentru modesta sumă de cinci centime bucata, ceea ce le face de două sau trei ori mai ieftine decât omoloagele lor din cauciuc. Dar lipsa de discreţie a demersului – cumpărarea de la măcelarii din cartier, mai ales că niciunul nu se pretează cu plăcere la acest comerţ –, la care se adaugă laborioasa pregătire a obiectului, vor face în mod categoric mai atractivă achiziţionarea, în plic discret sau pe sub tejghea, a

prezervativului modern din cauciuc. Meseriaşii băşicii, negustorii de măruntaie, se străduiesc să asigure o difuzare mai susţinută, însă rezultatul rămâne dezamăgitor, prezervativele lor sunt lipsite de elasticitate şi devin casante. În Franţa anilor 1870, cam o sută de meşteşugari le realizează în mod artizanal pentru o producţie mică, de vreo 20 000 de băşici pe an. Unii nu se sfiesc să mascheze găurile lipind petice din maţ, aşa că se recomandă insistent ca înaintea cumpărării să se examineze băşica în transparenţă. În plus, înainte de-a face dragoste, trebuie întotdeauna să se sufle în ea, pentru a-i dezlipi pereţii, şi să se înmoaie în apă înainte de-a o trage pe penis. Toate aceste gesturi fastidioase, câtuşi de puţin romantice, nu-i uşurează răspândirea. Cauciucul vine la timp.

Deşi sunt oricum mai uşor de manevrat şi se folosesc „seci“, prezervativele din cauciuc, foarte rigide, sunt în continuare obstacole în calea volupăţii sexuale. La începuturile Republicii a Treia Franceze, confecţionarea lor rămâne, şi ea, dintre cele mai artizanale, fiind realizată doar de câţiva producători de bandaje sau fabricanţi de instrumente chirurgicale. În Franţa nu există decât opt ateliere, care folosesc, cu totul, douăzeci până la douăzeci şi cinci de lucrători, bărbaţi şi femei. Cifra lor de afaceri este derizorie. Utilizarea *condom*-urilor din cauciuc rămâne confidenţială, nici măcar militarii nu ştiu de ele. Se pare că doar bordelurile constituie încă mult timp cea mai mare piaţă de desfacere. Această rivalitate între feluritele procedee dă prilej la tot felul de glume deşănţate, de natură a stârni arţagul câtorva spirite puritane.

DUPĂ 1870: „GREVA BURŢILOR“

Discuţiile indecente dintre domni asupra meritelor cutărui sau cutărui prezervativ nu pot ascunde starea de spirit generală. După usturătoarea înfrângere a Franţei şi umilinţele

îndurate în timpul războiului din 1870, nu e momentul pentru destrăbălare. Majoritatea edililor naţiunii militează în favoarea „repopulării“. În faţa unei Germanii mai populate, trebuie să se pregătească revanşa. Vastele colonii din Africa au nevoie de braţe de muncă, ca şi maşinile devoratoare de oameni ale revoluţiei industriale. Din pragmatism, o mare parte a burgheziei tolerează folosirea mijloacelor anticoncepţionale, dar i se opune, teoretic, în discursurile sale oficiale. Conform istoricului american Angus McLaren, se poate vorbi de un „punct de vedere schizofrenic asupra contracepţiei“ al majorităţii notabililor francezi de la sfârşitul secolului al XIX-lea. Dacă procreaţia e necesară, coitul rămâne totuşi un exerciţiu riscant pentru toţi aceşti oameni, şi nu doar din raţiuni profilactice. Doctorul Georges Surbled se înscrie în memoria umanităţii prin publicarea cărţii sale *Viciul conjugal*, în 1909, denunţând „manevrele frauduloase“ sau „reticenţele amoroase“, adică toate tehnicile folosite pentru a evita sarcina. Doctorul Bergeret preferă să pună accentul pe riscurile inerente actului însuşi, deoarece „spasmele cinice“ ale unor orgasme repetate şubrezesc inima şi transformă bărbaţii din epoca sa în „libertini cu o faţă animalică“ sau în „moşnegi cu o fizionomie abjectă, adevăraţi porci epicurieni“[14] *(sic),* toţi, tineri sau bătrâni, adepţi ai faimoaselor „manevre frauduloase“. Citatele de mai jos, extrase din cartea *Sexul domesticit* a lui Roger-Henri Guerrand, istoric al vieţii cotidiene, demonstrează delirurile unei părţi a corpului medical din epocă. E menţionat astfel avertismentul adresat intelectualilor în 1910 de doctorul Serge-Paul, pentru a-i descuraja să întreţină raporturi sexuale prea frecvente: „Eretismul facultăţilor lor îi îmboldeşte să abuzeze de aceste plăceri care îi epuizează.“ Eretismul înseamnă aici o stare de hiperexcitabilitate cardiacă sau un puls violent

datorat unor emoţii puternice, specifice, conform unor prejudecăţi, oamenilor de litere şi artiştilor. O mulţime de medici, cărora li se adaugă preoţi, pastori şi institutori, răspândesc pe scară largă asemenea inepţii. Astfel se ajunge repede să se vorbească despre „pornografie“ şi, mai rău, despre „incitare la avort“. Această ultimă acuzaţie poate duce, în principiu, la trimiterea în judecată, dar fapt este că, în mai mare sau mai mică măsură, avortul clandestin a intrat în obiceiul tuturor straturilor societăţii. În pofida climatului nefast, câteva voci se ridică pentru a apăra libertatea sexuală şi contracepţia sub toate formele sale. Militanţi ai aşa-numitei „greve a burţilor“, ei sunt aspru criticaţi de o dreaptă moralizatoare şi ignoraţi de o mare parte a stângii, indiferentă la aceste chestiuni, pentru ea, secundare.

Drept urmare, la cumpăna dintre secole, în Senat aterizează o lege vizând interzicerea folosirii prezervativului. Iniţiativa vine din partea a doi parlamentari ultracatolici. Gustave de Lamarzelle, senator de Morbihan, este apărător al învăţământului liber. René Bérenger, supranumit „Moş Pudoare“, este cunoscut pentru campaniile contra „indecenţei pe străzi şi în spectacole“ sau pentru denunţarea „obscenităţii“ personajelor din opera lui Émile Zola. Având în vedere vârsta sa înaintată, este autorizat să se exprime din locul pe care-l ocupă. Şi totuşi, acest mare jurist republican fusese cel care inventase amânarea executării pedepsei şi eliberarea condiţionată, incluse de pe atunci în Codul Penal, în beneficiul reintegrării sociale a delincvenţilor. Dar, ajuns senator „inamovibil“ din 1875, vorbind despre autoritate, catolicul mărginit a devenit şi un fanfaron al libertăţilor publice, în numele campaniei sale împotriva „imoralităţii sexuale“. Toate acestea au făcut din el omul cel mai zeflemisit de şansonetiştii vremii. Ajunge să obosească pe toată lumea şi nimeni nu-i mai urmează intransigenţa

morală, iar proiectul său de lege pentru interzicerea prezervativului este respins.

CONTRAATACUL LUI EUGÈNE HUMBERT

Unul dintre oamenii cei mai detestaţi de aceste curente nataliste era Eugène Humbert, un militant anarhist, pacifist, foarte ataşat principiilor malthusiene de limitare a naşterilor. Tovarăş şi ulterior soţ al militantei feministe Jeanne Rigaudin, el urmează la începutul secolului XX preceptele unuia dintre primii popularizatori ai contracepţiei, un oarecare doctor Helvétius sau Brennus. Sub aceste pseudonime se ascunde un medic competent. Poate că numele Brennus vrea să-l evoce pe şeful militar gal, cu vestitul său scut, în vreme ce Hélvetius se referă mai degrabă la un filozof francez din secolul al XVIII-lea, Claude Adrien Hélvetius. Acesta fusese promotorul foarte liberal al unei filozofii senzualiste, orientate spre educaţie. „Apar copiii" – scrie doctorul Hélvetius în *Siguranţa în dragoste*. „Mama nu mai poate să muncească […] copiii se înmulţesc şi iată gospodăria, iniţial îndestulată şi liniştită, pradă tuturor temerilor şi privaţiunilor, grijilor zilei de mâine. Tihna căsniciei se resimte. Comportarea soţilor se înăcreşte. Soţia se revoltă la reproşurile nedrepte ale soţului şi devine arţăgoasă şi ursuză. El nu mai aduce acasă tot salariul, ca altădată. Cheltuieşte bună parte din el la crâşmă […]. Îşi îneacă amarul în vin şi rachiu. În vremea acesta, copiii cresc. Asistă la spectacolul zilnic al certurilor dintre părinţi. Dacă firea lor este bună, devin oameni cumsecade. Dacă e rea, sunt meniţi să îngroaşe rândurile leneşilor şi neisprăviţilor, de nu cumva s-au lăsat deja ademeniţi, mai ales în marile oraşe, de poveţele primejdioase ale unor hoţi sau criminali." Medicul descrie în linii mari riscurile la care se expun oamenii din popor, deşi rari sunt practicienii care se emoţionează la astfel de lucruri. El se apleacă şi asupra cazului a ceea ce

se numea până nu cu mulţi ani în urmă „fata-mamă“: „Pusă la stâlpul infamiei de toată lumea, ea trebuie să dea dovadă de o reală energie, de un curaj aproape supraomenesc ca să rămână cinstită. De cele mai multe ori se lasă însă târâtă de curentul care o conduce în mocirlă.“ În sfârşit, doctorul Hélvetius recomandă şi enumeră mijloacele cele mai uzuale de contracepţie existente în 1897; printre acestea, *condom*-ul este descris sub toate formele sale: băşica alungită, garnisită cu o panglicuţă, cauciucul dilatat, prevăzut cu rondelă elastică şi un al treilea, botezat „boneta *fin de siècle*“, tot din cauciuc, dar care nu acoperă decât glandul. În ceea ce priveşte băşica din maţ, el avertizează: „cu un mod de întrebuinţare dificil şi adesea dureroasă pentru cei lipsiţi de experienţă, ea este mai degrabă periculoasă şi ineficace […] – adesea prezervativul se rupe sau, antrenat de frecare, alunecă şi părăseşte penisul. Când se retrage, bărbatul observă cu mirare că prezervativul a dispărut, rămânând în vagin.“ Urmează descrierea Infailibilului, un capişon perfecţionat, mai moale şi mai catifelat la atingere, „partea superioară a căciuliţei are o formă alungită şi lasă mai mult joc pentru membrul viril“. În ceea ce priveşte bureţii destinaţi femeilor, Hélvetius recomandă multe precauţii. Ei trebuie înmuiaţi într-un dezinfectant şi unşi cu lubrifiant, „le recomandăm cititoarelor noastre să folosească o pomadă special concepută, pomada Virgo“, precizează el, cu următorul sfat: „Este mult mai comod să se utilizeze bureţii care se găsesc în comerţ, fiind prevăzuţi cu o panglică de mătase ce permite extragerea lor cu mare uşurinţă, fără a prilejui niciun moment de jenă, nici bărbatului, nici femeii.“ Cât despre bureţii fără panglică de mătase, „se poate întâmpla totuşi ca în timpul coitului penisul să împingă buretele prea adânc pentru a mai putea fi apucat cu degetele. Atunci se poate folosi o pensetă destinată acestui

scop sau, pur şi simplu, un cleştişor ca aceia pe care îi folosesc lenjeresele pentru a călca pliurile bonetelor, după ce se va fi avut grijă să i se îndoaie extremităţile…“ Acest inventar va servi drept bază pentru toate celelalte mijloace, propuse din belşug de grupul neomalthusienilor şi ponegrite cu o extremă virulenţă de adversarii lor, moralişti creştini sau republicani obtuzi.

În 1906, în prefaţa celei de-a 108-a reeditări a acestui *bestseller*, rebotezat cu ocazia aceea *Dragoste şi siguranţă* şi semnat „Doctor Brennus“, se menţionează atacurile la care a fost supusă cartea: „Este greu de găsit o lectură mai infectă, mai neruşinat obscenă decât prospectul acestei cărţulii abjecte, care face un elogiu bombastic malthusianismului şi felului în care poate fi de folos. […] Să aruncăm degrabă această carte la gunoi, după ce o vom fi trecut prin tribunale“, scrie *La Libre Parole*, ziar politic şi antisemit. „Titlul este *Dragoste şi siguranţă*. Vedeţi dar ce poate să însăileze pe tema asta râmătorul care a vomat mizeria“, se mai poate citi în aceeaşi gazetă. Revista *L'Autorité* este revoltată: „Patriotismul acestui pornograf care a găsit mijlocul de-a se grefa în acelaşi timp pe Malthus şi pe marchizul de Sade constă pur şi simplu în a priva Franţa de soldaţi.“ Sau *Signal*, din acelaşi an: „Oare legea nu are un fier roşu pe care să-l aplice acestui nemernic?“ Termenii denunţărilor amintesc de cei folosiţi în epocă pentru a stigmatiza figura căpitanului Dreyfus şi lupta apărătorilor săi. Acţionat în Justiţie la 29 august 1906, Doctor Brennus va fi achitat. „Sub avalanşa de epitete şi imprecaţii, Doctor Brennus rămânea calm, asemenea soldatului care înaintează sub ploaia de gloanţe“, relata un alt ziar. În detrimentul detractorilor săi, autorul îşi va continua imperturbabil activitatea, distribuind prospecte pentru cartea sa printre studenţi la medicină şi

farmacie sau printre tineri membri ai cluburilor de velocipede şi de gimnastică.

Împreună cu prietenii săi, Humbert publică şi un catalog de „instrumente de igienă sexuală şi de apărare contra graviditäţii“. Printre clasicii bureţi şi feluritele diafragme figurează şi prezervativele masculine din cauciuc dilatat alb, de mai multe dimensiuni. Cele mai scumpe, din cauciuc „mătăsos“, sunt ambalate în pliculeţe, cele mai robuste se vând nerulate, în patru tipuri de grosime. Se propun de asemenea „capişoane“ şi „capişoane americane“, alte denumiri pentru „bonetele *fin de siècle*“. Nici acestea nu acoperă decât glandul şi sunt fixate pe un inel elastic. Toate sunt foarte scumpe, de la 1,50 franci pentru duzina de prezervative obişnuite sau 3 franci pentru cutia cu cele din cauciuc mătăsos superior, până la 10 şi 12 franci pentru „imitaţie piele de crocodil, cu rezervor“, fără a mai pomeni de livrările în „cutie *fantaisie*“, care costă cu 50 de centime în plus. Aceste tarife fac inaccesibilă cumpărarea de prezervative de către masele populare. Doar vânzările în sânul clasei mijlocii vor permite ca *Génération consciente*, ziarul şi curentul neomalthusiene, conduse de Eugène Humbert să funcţioneze o vreme din propriile fonduri. Faptul nu este deloc obişnuit pentru o mişcare revoluţionară supusă amenzilor şi persecuţiilor de tot felul. Printre ele, hărţuiala de către medicii susţinători ai reproducerii. Foarte activul doctor Surbled nu ratează ocazia de a zeflemisi prezervativul, în *Viciul conjugal*: „Sperma despre care se credea că e reţinută se strecoară pe furiş printr-o gaură microscopică, printr-o spărtură infimă, şi ajunge la ţintă. Fecundarea se realizează în surdină, în ciuda faptului că s-au luat toate măsurile pentru a o împiedica.“ „Fals!“ vine de dincolo de Rin replica profesorului Richard von Krafft-Ebing, psihanalist german, celebru în epocă pentru cercetările sale asupra perversiunilor

sexuale. În 1905, la congresul de la Zürich, organizat de Societatea pentru Combaterea Bolilor Venerice, *condom*-ul obţine consacrarea. El e considerat prezervativul cel mai eficace şi se recomandă folosirea sa în mod preferenţial faţă de oricare alt procedeu anticoncepţional. Nimic nu-i mai opreşte de acum pe militanţii controlului naşterilor. Fără nicio şovăială, ei preconizează mijloace chimice, pudre spermicide, foarte apreciate, deoarece, în opinia lor, uterul trebuie „mângâiat de binefăcătoarea aversă spermatică". Un discipol, medicul Gabriel Giroud, consideră că organizaţiile muncitoreşti ar trebui să se ocupe şi de vânzarea cu amănuntul a tuturor acestor articole, prezentate într-un mic îndreptar ilustrat, intitulat *Mijloace de evitare a sarcinii*. El va fi retipărit de mai multe ori până în 1915, vânzându-se în 100 000 de exemplare.

„Majoritatea femeilor au prea mulţi copii nu pentru că o doresc" – constată doctorul Giroud. „Victime ale ignoranţei lor, sclave ale amorului inconştient şi prolific, ele fac dragoste cu groaza de «a nu rămâne» şi îndură împotriva propriei voinţe chinurile maternităţii. Ignoranţa, chiar dacă e înfrumuseţată de candoare, este, din punct de vedere sexual, un izvor nesecat de suferinţe. Sub ce pretext, în temeiul cărui argument ni s-ar reproşa că vrem să substituim soţiei inocente şi naive, fiinţei umile şi sacrificate, «gâsculiţei», femeia cunoscătoare a consecinţelor abdicării sale, liberă în faptele sale, responsabilă de maternitatea sa? Ştiu: există teama de exercitarea prematură a actului sexual, teama de abuz, teama de desfrîu. […] Se ridică obiecţia patriotică. Ne e frică de invazie. Germanii, italienii, belgienii, chinezii, ruşii se înmulţesc. Franţa ar putea deveni prada lor. Să ne înmulţim şi noi, ca să opunem mulţimilor lor mulţimile noastre. Să procreăm în vederea luptei, pentru război. Poate că s-ar cuveni să ne înţelegem cu privire la sensul cuvântului «patrie» şi să ne

lămurim dacă, într-a noastră, fiecare o are într-adevăr pe a sa. Patria, în definitiv, înseamnă bunăstarea şi independenţa; patria este acolo unde ţi-e bine. Saint-Just spunea: «Un popor care nu este fericit nu are patrie.» Nu ne-am încumeta să susţinem că proletarii au una."

O notă din subsolul paginii ironizează: „Arondismentul care cuprinde Champs-Élysées are o natalitate de trei ori mai mică decât Belleville sau Buttes Chaumont. […] De aici se poate trage concluzia că cuplurile bogate folosesc, pentru a evita procrearea, procedee pe care le condamnă de obicei când li se recomandă săracilor. […] *L'Intransigeant* a publicat în lunile august şi septembrie 1908 liste ale personalităţilor cunoscute, cu numărul copiilor lor. Este regretabil că ziarul nu a indicat şi veniturile aproximative ale fiecăreia dintre persoanele enumerate. Li s-ar fi putut recomanda proletarilor să-şi restrângă numărul copiilor în raport cu veniturile lor, în aceeaşi proporţie ca şi elita. Au un singur copil: Maurice Barrès, Jaurès, Deschanel (printre alţii). […] Aşadar 53 de legiuitori luaţi la întâmplare, care au, laolaltă, 104 copii. În medie, doi copii la o familie. Un reprezentant al poporului câştigă 15 000 de franci. Pe de altă parte, este limpede că majoritatea celor menţionaţi posedă resurse cel puţin egale. Să presupunem totuşi că venitul net al fiecărei familii legislatoare ar fi de 9 000 de franci. Ne dăm seama care ar fi «depopularea» Franţei, dacă proletarii ar considera venitul unui deputat venitul «procreator»: cel care îi permite luxul de a avea un copil sau doi. De notat că Maurice Barrès şi alţi Deschaneli, susţinători pătimaşi ai creşterii natalităţii, aprigi patrioţi, se bizuie pe copiii altora pentru a repopula Franţa şi a-i furniza patriei soldaţi." Autorul continuă cu întrebarea: „Sunt mijloacele de evitare a sarcinii dăunătoare sănătăţii? Aceasta este întrebarea ce li se pune adesea partizanilor procreării conştiente şi limitate.

Răspunsul decisiv l-a dat doctorul Lutaud: în urma unei anchete efectuate printre medicii parizieni, care trebuie consideraţi pe bună dreptate aparţinând păturii superioare a populaţiei, rezultă că ei sunt cei care practică cel mai mult limitarea. La 1 800 de familii de medici parizieni, se înregistrează o medie de un copil şi jumătate pe familie… Medicii sunt persoane instruite şi perfect în măsură să decidă ce este dăunător sănătăţii. Este aşadar cu putinţă să se creadă că ei ar pune în practică măsuri de natură să cauzeze o mulţime de boli şi să le scurteze viaţa?“

De asemenea, Giroud infirmă bucuros o veche credinţă: „În mai multe rânduri şi chiar de curând s-a afirmat că dacă, la sfârşitul orgasmului, uterul nu primeşte aportul de spermă, femeia se expune la o mulţime de afecţiuni ale uterului şi chiar la cancer uterin. Acest argument, împrumutat de la Biserica Catolică, instituţie care l-a emis într-o doară, în speranţa de a pune capăt practicii foarte uzitate în Franţa a retragerii penisului în timpul coitului, acest argument, aşadar, propagat de medici foarte creştini şi foarte complezenţi, nu are nicio valoare. […] Fiziologii, chiar dacă remarcă, în cazul retragerii în timpul coitului, consecinţe dăunătoare sănătăţii, nu găsesc niciuna în ceea ce priveşte lipsirea colului uterin de aversa spermatică. Krafft-Ebing, Sarway, Forel etc. chiar recomandă ca fiind cel mai bun procedeu ce împiedică sperma să irige colul uterin. Nimic, dar absolut nimic nu permite să se susţină că aversa spermatică este necesară pentru sănătatea uterului.“

„Există vreun procedeu perfect?“ se întreabă în sfârşit acest om de ispravă. Un procedeu perfect de evitare a sarcinii ar trebui să reunească următoarele condiţii:

1. Să depindă exclusiv de femeie.
2. Să nu cauzeze nicio neplăcere, nici bărbatului, nici femeii.

3. Să nu necesite, pentru a fi folosit, nicio instruire prealabilă din partea unui medic.

4. Să nu necesite nicio îngrijire înainte sau după coit.

5. Să aibă un cost neînsemnat.

6. Să fie de o eficacitate absolută.

E însă nevoit să conchidă: „Procedeul care să îndeplinească aceste condiţii nu există încă. Putem doar afirma că prezervativele folosite de bărbat prezintă mai multă siguranţă decât cele ce pot fi utilizate de femeie. *Condom*-ul sau «gluga englezească» sunt considerate în general de ginecologi mijlocul cel mai eficace. Este totuşi util ca femeile să fie informate despre toate procedeele de prezervare pe care le folosesc cele privilegiate dintre ele. Pesarul Mensinga[15] este considerat cel mai bun mijloc feminin, cu rezerva că el trebuie fixat sau fixarea sa trebuie controlată de un medic competent. Alţi practicieni recomandă pesarul în formă de pălărie sau pesarul tubular. Nu vom vorbi în acest opuscul despre continenţa sexuală, adică abţinerea de la coit, mijloc în chip evident foarte sigur de evitarea a sarcinii, dar absolut impracticabil, cel puţin pe termen îndelungat, pentru imensa majoritate a fiinţelor umane şi care n-ar fi lipsit de anumite inconveniente, după părerea anumitor ginecologi. A impune abstinenţa are tot atâta noimă ca a decreta că se poate trăi fără a mânca şi a bea."

La sfârşitul secolului al XIX-lea şi în primii ani ai celui de-al XX-lea, cererea de ustensile de tot felul nu scade câtuşi de puţin; comercianţii, nici pe departe adepţi ai controlului naşterilor, ci mai degrabă amatori de câştiguri considerabile, se lansează pe o piaţă prolifică. Se vând de toate, mişună şarlatanii care prezintă cataloage cu „noutăţile" lor, „pomezi virginale" şi „inele contra spermatoreei", însoţite de „vederi lascive", de natură să-l scoată din minţi pe licean la ieşirea de la cursuri sau pe micul ucenic la intrarea în sala de

bal. Sordidul se învecinează cu suprarealismul. Catalogul firmei Richards et Compagnie pune în vânzare extravagantul *philuterus*. Descrierea şi manipularea acestui „filuter“ te lasă cu gura căscată: „O pară-rezervor de pudră, cu o canulă lungă. Modul de întrebuinţare a filuterului este dintre cele mai simple şi mai discrete. Femeia umple para-rezervor până la două treimi cu pudră spermicidă, fixează capătul canulei în rezervor şi, apucând instrumentul astfel echipat, îl introduce până la uter. E suficient să apese pe pârghiile rămase afară ale tijelor mobile, să tragă inelul pentru a menţine desfăcute aripioarele şi să exercite câteva apăsări energice şi rapide pe pară, pentru ca toată pudra să fie proiectată la intrarea uterului şi să acopere pereţii vaginali.“ Procedeul, mai apropiat de tehnicile forajului petrolier decât de ginecologie, este privit ca fiind mai comod decât diversele prezervative şi bureţi, ale căror manipulări prealabile sunt socotite de firma Richards „dacă nu ridicole, lungi şi neplăcute, vrăjmaşe ale farmecului şi-ale poeziei“. În faţa unui asemenea oprobriu, nu prea ştim cum să situăm binefacerile „filuterului“, dar trebuie să recunoaştem că, la vremea aceea, imaginaţia contraceptivă franceză e în plină efervescenţă, în ciuda tracasărilor de tot felul. În 1911, la Dresda, în Germania imperială mult mai liberală în această privinţă decât Franţa republicană, acelaşi Gabriel Giroud îşi reprezintă ţara la un congres internaţional despre igienă. El vine cu dovada faptului că acolo se poate discuta cu deplină francheţe despre procedeele anticoncepţionale cele mai diverse. Presa germană relatează dezbaterile fără ironie, răutate sau ipocrizie, crede el de cuviinţă să le precizeze jurnaliştilor francezi.

1920: PRELUAREA CONTROLULUI

Dar toate aceste discuţii vor fi spulberate de măcelul Marelui Război, în urma căruia naţiunile

europene rămân secătuite, cu tineretul lor masacrat sau îngrozit de amploarea traumatismului. În Europa sunt jeliţi 9 milioane de morţi, în fiecare ţară deficitul naşterilor e colosal, Germaniei îi lipsesc aproape 5,5 milioane de copii, Franţei, peste 3 milioane. Pretutindeni, văduve îndoliate şi orfani cu brasarde negre. Foarte curând urmează hecatomba gripei spaniole, cu complicaţiile ei pulmonare. Încă 2 până la 3 milioane de europeni mor imediat după terminarea războiului, din toamna lui 1918 până în primăvara lui 1919. Majoritatea parlamentară franceză din epocă, Blocul Naţional, promite să lupte contra „depopulării". Natalismul este curentul de gândire în vogă printre demnitarii republicani. La 27 ianuarie 1920 se înfiinţează Ministerul Igienei, Asistenţei şi Prevederilor Sociale. În fruntea lui se află senatorul departamentului Cher, Jules-Louis Breton, creatorul Medaliei Familiei Franceze. Cruciat al igienismului, el atrage atenţia asupra pericolului depopulării. Ca inginer, Breton contribuise, în cadrul unui organism specializat în inovaţii interesând Ministerul Apărării, la realizarea unui tanc de asalt, ceea ce nu îl făcea în mod evident un specialist în domeniul procreaţiei. Dar acest spirit creator avea să inventeze şi conceptul viitorului Salon al Artelor Menajere. Cel dintâi se deschide în 1923 şi popularizează mecanizarea activităţilor casnice. Iniţiativa se potriveşte cu deziderațul majoritar al parlamentarilor de a vedea femeia în sânul familiei, limitându-se la îndatoririle sale domestice. Doctorul Doléris, membru al Academiei de Medicină, exprimă în 1918 idealul care trebuie atins: „Procreare, procreare şi iarăşi procreare! Femeia care refuză maternitatea, care o limitează, care o suprimă este o femeie care nu îşi mai merită drepturile, o femeie care nu mai înseamnă nimic… În chip voluntar sterilă, ea decade la starea unei prostituate, ale cărei organe

nu sunt decât nişte unelte, nişte jucării obscene, în loc să rămână o augustă matrice, venerată de veacurile viitoare." Aceasta va fi retorica sforăitoare, în vigoare pentru o mare parte a corpului medical până la apariţia pilulei, în anii '60. Faţă cu acest tsunami conservator şi conformist, cuvântul de ordine afişat în mii de exemplare de neomalthusianul Gabriel Giroud le apare legislatorilor ca o provocare: „Proletari, mărginiţi-vă la puţini copii! Nu este aceasta cea mai bună lecţie ce trebuie învăţată din catastrofa prin care tocmai am trecut? Fericirea voastră depinde de prudenţa voastră familială."

Este numit un Consiliu Superior al Igienei Publice, care desemnează o comisie, făcând apel la „cele mai mari somităţi medicale". Când ştim că acest organism foarte conservator este alcătuit din burghezi cu convingeri catolice şi, în cea mai mare parte, necunoscători ai condiţiilor materiale şi morale ale oamenilor de jos, nu ne va mira atenţia infimă acordată femeilor sortite de ei procreării permanente. Toate ustensilele anticoncepţionale cad sub incidenţa legii: diafragme, capişoane uterine, bureţi de siguranţă, obturatoare din mătase sau material absorbant, rondele de vată hidrofilă, pe scurt, tot ce e de natură să împiedice accesul spermatozoizilor în colul uterin. Legea este adoptată la 31 iulie 1920, cu 500 de voturi contra 53, printre care cele ale comuniştilor şi ale câtorva socialişti, ca Léon Blum şi Vincent Auriol. Ea interzice şi pedepseşte aspru difuzarea tuturor acestor produse, poliţiştii fiind însărcinaţi să le vâneze în farmacii. Totuşi, aceşti domni nu sunt complet smintiţi: vânzarea prezervativelor rămâne permisă, dacă se face fără publicitate. Bărbatul trebuie să fie apărat de riscurile inerente aventurilor întâmplătoare. Justificarea este deopotrivă reală şi oferită de-a gata: lupta împotriva expansiunii bolilor venerice. Într-adevăr,

acestea au afectat în masă armatele pe durata conflictului.

ANTIMODELUL: „BĂIEŢOASA"

În contrast cu bucuriile căminului familial şi ca reacţie la greutăţile epocii, apare figura fetei băieţoase. Cu fusta şi părul scurte, minoritară în masa femeilor tradiţionale, ea întruchipează simbolul sau, poate, şablonul „anilor nebuni". Deopotrivă mondenă şi progresistă, se dă în vânt după noile mode provenite din Uniunea Sovietică. În Anglia, omoloaga sa, *the flapper*, este o adeptă a „dragostei libere" *(free love)* şi anticipează curentul de masă al anilor '60. Timpurile se schimbă şi soţiile se emancipează, chiar şi în mediile populare. În Statele Unite fusese întemeiată, încă din 1916, prima clinică de *birth control* din lume. Acolo, femeile pot obţine informaţii complete, dar încă în bună măsură controlate de soţi. Departe de reprezentarea diabolică pe care le-o dau mulţi militanţi francezi, anglo-saxonii prezintă, dimpotrivă, imaginea liniştitoare a unor mari filantropi şi-a unor medici binevoitori şi liberali. În opinia istoricului Diana Gittins, în anii 1920–1930 prezervativul şi coitul întrerupt sunt preponderente în sânul claselor mijlocii britanice, în timp ce avortul rămâne un *plebeian birth control* la care fac apel mai ales cuplurile aparţinând clasei muncitoare. Uşurinţa cu care femeile găsesc, la locul de muncă sau în odăile dosnice ale unor prăvălii, tot ce le trebuie pentru a trece la acţiune le face să prefere această cale celei, mai complicate, a amplasării unui pesar sau a unei diafragme.

În schimb, Franţa pare cu mult în urmă. Aici, orice propagandă anticoncepţională e interzisă de legea din 1920. Avortul este acum un act de competenţa Tribunalului corecţional, juraţii Curţii arătându-se prea des compătimitori faţă de femeile ajunse în instanţă[16]. Dar aceste rigori morale, legate

de injoncţiunile nataliste, nu stăvilesc câtuşi de puţin degringolada naşterilor, care ajung la cel mai scăzut nivel în anii ’30. Prezervativul, tolerat ca mijloc de luptă contra bolilor venerice, rămâne disponibil în farmacii, dar celelalte mijloace – destul de răspândite, de altfel – sunt în continuare excluse, fiind foarte rău văzute de autorităţi deoarece sunt susceptibile să evite sarcina. Aceste restricţii vor determina şi mai multe femei să recurgă la avort, după cum o dovedesc lucrările medicale ale vremii, concentrate în jurul acestuia, pe care îl consideră un flagel la fel de grav ca bolile venerice.

TROIANUL, PREZERVATIVUL AMERICAN

Ca şi în cazul multor alte produse de consum, Statele Unite vor organiza distribuirea în masă a prezervativelor. Dar operaţiunea nu va decurge fără trudă. Până la Primul Război Mondial, piaţa prezervativului seamănă cu aceea a unui produs ilicit. Bietul client depinde de câţiva colportori care vând pe răspunderea lor articole dubioase în odăile din spate ale barurilor sau în sălile de biliard înecate în fum din centrul oraşelor. Din 1873, o lege federală, propusă de inspectorul Serviciilor Poştale, Anthony Comstock, interzice orice promovare a controlului naşterilor, asimilat unui act „obscen“. Diverse decrete prevăd pedepse cu închisoarea pentru vânzarea de prezervative, chiar dacă obiectul rămâne mai mult sau mai puţin disponibil – tot din raţiuni medicale şi în funcţie de legile statelor – în dosul rafturilor din unele tutungerii. Comstock este un catolic fanatic şi un politician necruţător. Asociaţia sa, *New York Society for the Suppression of Vice*, va fi răspunzătoare, timp de două generaţii, de arestarea a circa 4 000 de persoane, împingând 15 la sinucidere. Sub autoritatea sa, vor fi distruse 4 milioane de imagini considerate „reprezentăti ale viciului“ şi 160 de tone de literatură „licenţioasă“.

Comstock va influenţa vreme de patruzeci de ani un întreg curent puritan în opinia publică americană. Pentru bărbaţii din epocă, a cumpăra un prezervativ rămâne un act periculos care poate duce la închisoare, mai cu seamă în statele din Est.

Inteligenţa unui prezbiterian şi fabricant newyorkez, Merle Leland Youngs, constă în a înţelege că imaginea însăşi a prezervativelor este prea puţin liniştitoare şi că aceste obiecte n-ar putea rămâne asociate doar cu nişte practici necurate. El presimte că acest comerţ poate deveni rentabil căci, încetul cu încetul, timpurile se schimbă. Youngs profită de o breşă. În 1918, trupele din The American Expeditionary Forces se întorc din Europa. *The boys* au avut timp să se şi distreze, dar un regulament puritan le interzice orice protecţie. Autorităţile, temându-se, pe bună dreptate, de o epidemie de sifilis pe pământ american, îndulcesc întrucâtva decretele lui Comstock. Adversara acestuia dintotdeauna, infirmiera Margaret Sanger, reuşeşte să obţină autorizarea informaţiilor publice referitoare la contracepţie.

Această femeie extraordinară a întemeiat în 1921 prima ligă americană de control al naşterilor. Ea îşi începuse cariera dând sfaturi mamelor sărace din Brooklyn, unde se înfiinţase, în 1916, primul dispensar de *birth control*. Revoltată de moartea mamei sale tuberculoase, care adusese pe lume unsprezece copii, Margaret Sanger se apucase să dea indicaţii contraceptive mamelor nevoiaşe încă din 1912; după numeroase tracasări şi câteva şederi în închisoare, a fost în cele din urmă autorizată să deschidă un centru de control al naşterilor, după modelul unei clinici olandeze de acelaşi tip.

La începutul anilor ’20, bioloaga scoţiană Marie Stopes întreprinde un demers identic, deschizând un centru specializat într-un cartier defavorizat din Londra. Astăzi, o organizaţie poartă numele său,

Marie Stopes International. Ea oferă consiliere şi susţinere în 452 de clinici repartizate în 38 de ţări. 20 de milioane de cupluri, cel mai adesea în ţări foarte sărace, sunt astfel protejate contra sarcinilor nedorite şi a avorturilor necontrolate. Dar activitatea lui Marie Stopes are partea sa întunecată: ea a fost şi o propagandistă a selecţiei naşterilor prin eugenie, înlăturând cuplurile aşa-zise „deficiente“ din punct de vedere mental sau fizic. Desigur, discuţiile asupra acestei chestiuni erau destul de răspândite în anii antebelici, însă ele au condus-o pe Marie Stopes la apropierea de nazişti după participarea la un mare congres despre eugenie din Berlin, în 1935. În cursul întunecaţilor ani 1930 şi 1940, există un hotar fragil între un control benefic al naşterilor şi selecţia negativă a populaţiilor, după criterii rasiste sau delirante.

DUREX PĂTRUNDE PE PIAŢĂ

Pentru a reveni la anii ’20, subiectul controlului naşterilor nu mai este acum tabu şi prezervativul îşi abandonează rezervele. E momentul ca abilul Merle Youngs să propună produsul său, Trojan – un pacheţel auster, pe care e imprimat un coif troian, simbolul virilităţii prudente. Concurentul lui Youngs este un fost fabricant de mezeluri, Julius Schmid, reconvertit la fabricarea „capişoanelor“ din maţ de miel, apoi din cauciuc. Acesta continuă să-şi promoveze diversele Ramses şi Sheik, simboluri bătătoare la ochi, de natură să-i irite pe puritani. Dar Youngs marchează un punct decisiv seducând corporaţia farmaciştilor cu produse standard, fabricate într-o uzină-model din Trenton, New Jersey. Robustele Ultra Ribbed, Magnum XL şi Warm Sensations marca Trojan pot fi în sfârşit cumpărate din drogherii. În orice orăşel din statele care îi tolerează vânzarea, pe *Main Street*, strada principală, oricine se poate aproviziona de la *drugstore*, prăvălia care ţine deopotrivă loc de farmacie şi de băcănie.

În scurtă vreme, Trojan devine marcă de referinţă. Nici măcar criza care izbucneşte în 1929 nu reuşeşte să tempereze cererea; dimpotrivă, primii mari producători de *condom* îşi fac apariţia în această epocă. Dar cum cauciucul e un material puţin fiabil, jumătate din fabricanţi livrează produse îndoielnice, care nu corespund normelor de rezistenţă. Într-un nou „război troian", plagiatele, falsurile şi articolele contrafăcute dau loc unor procese homerice, mărcile ducând o luptă necruţătoare pentru controlul giganticei pieţe americane: 500 de milioane de prezervative sunt vândute în 1937 pe întregul teritoriu al USA.

CAZUL PAUL BUREAU ŞI INFORMAŢIILE SALE…

În Franţa, o astfel de evoluţie nu e la ordinea zilei, dar, încetul cu încetul, prezenţa prezervativului devine mai insistentă. Un martor din epocă prezintă, fără tragere de inimă, dovada schimbărilor prin care trec moravurile. El este reprezentativ pentru reacţia contra timidei emancipări feminine şi sexuale din perioada postbelică. În 1921, Paul Bureau e un sociolog important şi respectat. Acest catolic zelos este un jurist specializat în chestiunile morale, pe care le-a adunat într-o lucrare, *Indisciplina moravurilor*, redactată spre sfârşitul vieţii. Veşnic agitat şi gata oricând de polemică, acest profesor de drept e un republican sincer, care nu a ezitat, opunându-se mediului din care făcea parte, să-l susţină pe căpitanul Dreyfus şi să dialogheze cu confraţii săi socialişti. După Marele Război, cartea sa îşi propune în chip răspicat să „apere interesele superioare ale naţiunii". Este vorba, într-adevăr, de o pledoarie în favoarea natalităţii, împotriva controlului naşterilor, de orice natură ar fi el. Printre excesele ei, cartea lui Bureau prezintă însă informaţii preţioase despre practicile contraceptive ale epocii, îndeosebi despre începuturile producerii

pe cale industrială a prezervativului, pe care însă nu-l numeşte: „Nu intră în preocupările lucrării de faţă să dea descrierea acestor ustensile[17]: e uşor de ghicit că scopul lor esenţial este de a trage foloase de pe urma condiţiilor, astăzi cunoscute, în care are loc la femeie opera admirabilă a concepţiei şi să împiedice contactul ovulului cu spermatozoizii care ar trebui să-l fecundeze. E suficient să spun că aceste ustensile, cu modele şi sisteme felurite, sunt extrem de ingenioase şi le oferă o siguranţă aproape desăvârşită celor care le folosesc; avantajul nu este, de altfel, lipsit de compensaţii oneroase. Nu mai puţin ingenioase şi felurite sunt metodele de a le asigura răspândirea şi de a le face cunoscute foloasele. Fluturaşii şi foile volante, broşurile şi conferinţele, şedinţele demonstrative şi oficinele se înmulţesc la nesfârşit; activitatea de difuzare se petrece în văzul lumii, căci evoluţia moravurilor este îndeajuns de avansată ca s-o considere întru totul firească. În marile oraşe, ustensilele sunt etalate în permanenţă în vitrinele anumitor negustori de plante medicinale; în mai multe rânduri, primarii au autorizat accesul în curţile şcolilor sau în sălile primăriilor unor comis-voiajori deghizaţi în propagandişti dezinteresaţi, care veneau să anunţe invenţia eliberatoare, şi numeroase sedii de reuniuni sindicale au deschis, mai mult sau mai puţin oficial, tarabe la care să-şi vândă marfa lor binefăcătoare. Am în faţa ochilor, în momentul în care redactez aceste pagini, prospecte şi cataloage respingătoare, împodobite cu gravuri, unde obscenitatea informaţiilor furnizate e însoţită de detalii minuţioase despre modul de folosire a ustensilelor propuse. Furnizorii îşi menţionează fără şovăială numele şi adresa. Unul dintre ei – aleg exemplul cel mai puţin dezgustător – nu se sfieşte să aducă la cunoştinţă că produsul său a meritat să fie numit «fericirea celor mărunţi; anihilează orice pericol şi

evită orice surprize în relaţiile dintre cele două sexe».“

Evocând „prostituţia şi desfrâul“ din timpul războiului din 1914–1918, Bureau continuă: „Prea adesea, autorităţile militare nu au făcut nimic spre a-i proteja pe soldaţi contra acestor incitări“, amintind faptul că „unele conferinţe ţinute de medicii militari recruţilor din contingentele 17 şi 18 erau o adevărată învăţare a prostituţiei. Se comentau şi se recomandau precauţiile necesare contra bolilor venerice, ca şi când castitatea şi prevenirea nu ar fi fost cele mai sigure prezervative“. Cuvântul e pomenit, dar din greşeală. Puţin mai departe, Bureau se lamentează: „Este de neînţeles cum de s-a permis distribuirea cu miile pe front, în unităţile din spatele liniilor şi în spitale, a unor prospecte ce făceau publicitate unei întregi serii de lucrări menite să indice «mijloacele şi procedeele sigure, infailibile, comode, facile, practice şi inofensive de a avea, după pofta inimii şi în orice împrejurări, raporturi sexuale, fără niciun risc şi niciun pericol ca femeia să rămână gravidă».“ În fine, Bureau se sufocă de furie împotriva circularei generalului Mordacq, strălucit strateg şi şef de cabinet al lui Clemenceau, referitoare la deschiderea caselor naţionale de prostituţie. De asemenea, tună şi fulgeră cu privire la „ordinul general“ dat de generalul lor, Brissaud-Desmaillet, soldaţilor din Divizia 127 în legătură cu „acapararea localurilor publice de către tiraliori acţionând în grupuri numeroase, care rămân prea mult timp în exerciţiu şi prilejuiesc frecvente ambuteiaje. […] Administraţia superioară a departamentului Sarre[18] şi autorităţile municipale se preocupă de sporirea considerabilă a efectivului de femei uşoare, dar până atunci s-ar cuveni ca tiraliorii să fie mai expeditivi în zbenguielile lor, în care scop li se va face teoria de rigoare“. Reclamaţiile îşi aveau sursa în „scrisori anonime, transmise de

infanterişti şi cavalerişti" fără îndoială sătui să-şi aştepte rândul.

Din mărturia lui Paul Bureau reiese că prezervativul este din ce în ce mai utilizat, în ciuda preţului, de o populaţie care s-a obişnuit să facă uz de el în vremea războiului. El e preconizat mai întâi din raţiuni profilactice, apoi este impus de femei, care se emancipează în toate mediile sociale în perioada premergătoare „anilor nebuni".

Aprovizionarea, în Franţa, rămâne totuşi cât se poate de aleatorie. Louis-Ferdinand Céline, bun cunoscător al medicinei de dispensar, al remediilor antivenerice şi igienist de renume, evocă în romanul său *Călătorie la capătul nopţii* raritatea mijloacelor preventive. Să intrăm, în vremea Marelui Război, în pasajul Bérésinas, actualul pasaj Choiseul, loc plin de buticuri de tot felul şi promenadă foarte în vogă, situat nu departe de Operă: „Domnişoara Hermance, de la numărul 26, a cărei specialitate fusese până în ziua aceea articolul de cauciuc, onorabil sau nu, s-ar fi descurcat foarte bine în împrejurările acelea, de n-ar fi întâmpinat toate dificultăţile din lume ca să se aprovizioneze cu «prezervative», pe care le primea din Germania."[19] Probabil că Céline se va fi informat de la numeroşii „băieţi de viaţă", diferiţii vântură-lume şi derbedei cu care avusese de-a face în cursul consultaţiilor sale de medicină generală din cartierul Clichy şi care îl vor inspira pentru personajele romanelor sale. Este foarte adevărat că Germania avea o bună reputaţie pentru calitatea produselor sale robuste şi rezistente.

LATEX PENTRU SEX

În anii '30, o descoperire tehnologică majoră – scufundarea unui mulaj în latex lichid – pune încetul cu încetul capăt utilizării prezervativului din simplu cauciuc vulcanizat. Latexul, mai elastic, mai fin, va schimba situaţia. Termenul va desemna deopotrivă materia primă şi produsul,

dorindu-se acum a se face distincţia între acesta şi cuvântul „cauciuc“, folosit prea vag. Cauciucul denumea materialul unei teci groase şi sugrumătoare, acea „cuirasă“ – englezii vorbesc de „ciment“[20] – pe care orice bărbat normal o folosea cu reticenţă. De pe la sfârşitul secolului al XIX-lea, prezervativul se realiza din benzi late de crep, aceleaşi din care se fabricau tălpi şi mingi. Ne putem imagina cum se întrebuinţa materialul respectiv în scopuri contraceptive. Înaintea oricărui raport, bărbatul trebuia să-şi pună cu greutate un „capişon“, un fel de menghină mai mult sau mai puţin urât mirositoare, sub privirea, în cel mai bun caz posacă, a partenerei sale. În cele mai multe cazuri, trebuia să fii curtezană sau prostituată ca să aştepţi cu răbdare introducerea acelei teci pe un organ îndărătnic la acest gen de manipulări, chiar şi în perspectiva petrecerii unui moment agreabil.

Procedeul scufundării unui mulaj în latex se datorează firmei britanice London Rubber Company (LRC), înfiinţate în 1915. La începuturile sale, cea care va invada piaţa mondială sub marca Durex nu este decât o modestă fabrică de articole de coafură şi frizerie. Alături de cutiile sale cu briantină sau talc, LRC propune şi „glugi englezeşti“. Firma îşi importă masiv produsele din Germania şi, asemenea domnişoarei Hermance, se confruntă cu înreruperi în aprovizionare. Situaţiile imprevizibile o determină să ia în consideraţie o producţie proprie, în timp ce continuă să pună pe piaţă mănuşi şi cizme de cauciuc, o materie primă a cărei prelucrare o stăpâneşte din ce în ce mai bine. Durex vede lumina zilei într-o uzină nouă-nouţă de la periferia londoneză, la Hackney. Durex, de la *DUrability, Reliability, EXcellence*. Numele este menit să dea încredere clienţilor şi farmaciştilor, urmând exemplul omologului de peste Atlantic, deja faimosul Trojan al lui Youngs. Astăzi,

succesorul LRC, devenit SSL International, reprezintă 35% din piaţa mondială şi vinde 4 miliarde de bucăţi sub denumirea mărcii de bază, Durex, în 150 de ţări. Dar să revenim la procedeul tehnologic care a dus, în anii '30, la succesul mărcii. Un mulaj din porţelan este cufundat într-o emulsie de latex foarte concentrat. După desprinderea de pe mulaj a stratului subţire de latex, se obţin prezervative de fineţea unor mănuşi chirurgicale. În 1933, LRC începe fabricarea în serie a prezervativelor Durex din latex, mai fine, inodore şi mai durabile decât modelele din crep.

1 „Obscen", „indecent" (n. tr.).

2 William Shakespeare, *Totu-i bine când sfârşeşte bine*, traducere de Ion Frunzetti, în *Opere complete*, vol. 6, Ed. Univers, Bucureşti, 1987 (n. tr.).

3 *Baïse*, pronunţat fără diereză (*baise*), este un termen vulgar francez pentru „relaţiile sexuale" (n. tr.).

4 Constantijn Huygens (1596–1687), tatăl fizicianului Christiaan Huygens, a fost un poet şi compozitor din Epoca de Aur a Olandei, care a deţinut şi funcţia de secretar la cancelariile unor mari personalităţi ale epocii. Citatul, preluat din corespondenţa sa, continuă după cum urmează: „… iar dacă şi alţii, mai învăţaţi, şi-ar da aceeaşi osteneală, descoperirea unor lucruri interesante ar ajunge curând şi mai departe" (n. tr.).

5 „Femelele cuplate cu aceşti masculi în «chiloţi» au eliberat ouă, dar acestea au putrezit fără să se transforme în mormoloci." (Experienţa este descrisă într-un articol intitulat *Éloge historique de la grenouille* şi publicat pe Internet, sub semnăturile lui Christine Blondel şi Bertrand Wolff – n. tr.).

6 Denumirea franceză este *capote anglaise*. Termenul capote a fost folosit iniţial pentru prezervativele care acopereau doar glandul, poate din cauza asemănării cu un model de pălărie de damă, cu bride, care se purta în epocă şi avea această denumire. Pe de altă parte, *capote* mai înseamnă şi „manta (cu glugă)" (n. tr.).

7 *Le Parnasse satyrique* este o culegere de texte licenţioase, publicată sub domnia lui Ludovic al XIII-lea, pe la 1625, de un grup de poeţi libertini. Aluzia se referă la versurile: *„Les capotes*

mélancoliques / Qui pendent chez le gros Millan, / S'enflent d'elles-mêmes, lubriques, / Et déchargent en se gonflant.“ („Glugile melancolice / Care atârnă la Millan cel mare / Se umflă de la sine, lubrice, / Şi se golesc umflându-se“) (n. tr.).

8 *„Toilette dans un hôtel de passe rue Quincampoix“* – fotografia înfăţişează o prostituată, văzută din spate, stând aşezată pe un bideu, în timp ce, alături, clientul său, tot cu spatele, îşi leagă şireturile de la un pantof (n. tr.).

9 *Les Incroyables et les Merveilleuses* („Incredibilii“ şi „Superbele“) au fost, în Franţa din perioada Directoratului, reprezentanţii unui curent al modei caracterizat prin desfrâu şi extravaganţe, ca reacţie la atmosfera sumbră care domnise în epoca Terorii. Cei mai mulţi erau tineri aparţinând aristocraţiei şi, printre alte excentricităţi, refuzau să pronunţe litera „r“, deoarece era prima literă a cuvântului „revoluţie“, care, după cum susţineau ei, le „făcuse atâta rău“ (n. tr.).

10 Marchizul de Sade, *Filozofia în budoar*, traducere de Andrei Băleanu, Editura de Vest, Timişoara, 1993 (n. tr.).

11 În Franţa de la începutul secolului al XIX-lea, *avarié* e un termen popular pentru cei afectaţi de o boală venerică, în special de sifilis (n. tr.).

12 Nora lui Victor Hugo (n. tr.).

13 Cu sensul de „protectoare“, „ocrotitoare“ (n. tr.).

14 După cum explică Pedro González Calero, în *Surâsul lui Voltaire* (tr. Mihai Gruia Novac, Ed. Nemira, Bucureşti, 2010): „Filozofii de ascendenţă platonică şi creştină tindeau să vadă în porc imaginea animalului incapabil să se înalţe dialectic la contemplarea Ideilor, deoarece din cauza particularităţilor sale fizice, por cul nu poate să-şi ridice capul spre cer şi este osândit să râme în gunoi. Întrucât filozofia lui Epicur este de factură materialistă şi hedonistă, arătând un dezinteres absolut pentru transcendent, discipolii săi erau cunoscuţi încă din Antichitate drept «turma de porci a lui Epicur».“ (n. tr.)

15 Medicul german W.P.J. Mensinga este inventatorul, în 1880, al diafragmei feminine, denumite în epocă şi „capă olandeză“ (n. tr.).

16 În Franţa, Tribunalul corecţional statuează în materie penală asupra infracţiunilor calificate drept delicte, în timp ce Curtea cu juri (juraţi) are competenţa de a judeca faptele penale cele mai grave. La Curte, juraţii se pronunţă prin verdict asupra chestiunilor de fapt (spre exemplu, asupra existenţei infracţiunii, a vinovăţiei

etc.), iar Curtea hotărăşte aplicarea legii, având la bază verdictul juraţilor (n. tr.).

17 În textul citat, ele sunt numite, în stilul epocii, *appareils* („aparate“) (n. tr.).

18 Sarre era denumirea franceză a regiunii Saar din sud-vestul Germaniei, care până în 1918 a fost teritoriu francez (n. tr.).

19 Louis-Ferdinand Céline, *Călătorie la capătul nopţii*, traducere de Angela Cismaş, Ed. Nemira, Bucureşti, 1995 (n. tr.).

20 Aluzie la metoda de fabricare numită *cement dipping*, inventată în 1912 de polonezul Julius Fromm şi constând în scufundarea unor mulaje din sticlă într-o soluţie de cauciuc natural lichefiat prin adaos de gazolină sau benzen (n. tr.).

Popularizarea *condom*-ului din latex, între cele două războaie, va merge mână în mână cu difuzarea de reclame destinate promovării sale în rândurile cuplurilor încă reticente. Ginecologul olandez Hendrick van de Velde, mare specialist în probleme de fertilitate, recomandă în 1931 producţia în masă a prezervativelor pentru a se exclude obiectele de proastă calitate. El recomandă de asemenea să nu se folosească de două ori acelaşi prezervativ, dovadă că în epocă faptul nu era încă evident. Medicii sunt unanimi cu privire la precauţiile ce trebuie luate pentru a evita şi mai mult compresia membrului: prezervativele nelubrifiate trebuie derulate cu grijă pe penisul în prealabil uns, lubrifiindu-se şi exteriorul obiectului pentru a împiedica iritarea organelor sexuale ale celor doi parteneri.

În anii premergători celui de-al Doilea Război Mondial, utilizarea prezervativelor este încă laborioasă, iar menţionarea lor rămâne un lucru necuviincios. În romanul lui William Faulkner *Zgomotul şi furia*, cutia cu prezervative face obiectul unui *quiproquo*. Luster, servitorul negru al familiei Compson, vrea neapărat să regăsească moneda de douăzeci şi cinci de cenţi pe care-a pierdut-o, ca să poată merge seara la spectacolul unui circ venit în oraş. El caută, pagini de-a rândul, pe un teren de golf, până când i se pare în sfârşit că vede lucind un *quarter*[21]. De fapt, e vorba de reflexia ambalajului unor prezervative foarte populare în anii ’20, AMB (de la Agnes Mabel Becky). Simpla evocare a acestei mărci ciudate vorbeşte de la sine în epocă, astfel că, în dialog, personajele nu mai au nevoie de vreo precizare:

„– Am găsit-o colea, sub tufişul ăla, a spus Lester. Am crezut la-nceput că e banu’ pe care l-am pierdut eu.

El a venit şi a luat-o.

– Şşşş, a spus Luster. Ţi-o dă înapoi după ce se uită la ea.

– Agnes Mabel Becky, a spus el. S-a uitat înspre casă.“

În iarbă, cutiuţa rotundă din cositor putea să pară, prin mărimea şi strălucirea sa, o monedă de argint. Un bizar actor de bâlci, „omul cu cravată roşie“, îl însoţeşte pe Luster şi o pune în cauză pe Caddie, juna familiei:

„– Cine a fost la ea azi-noapte? a spus el.

– De unde să ştiu eu? a spus Luster. Vin în fiecare noapte cînd ea poate să se strecoare-n jos pe copacu' ăla. Nu le ţin eu socoteala.

– Al dracului să fiu dacă unul din ei n-a lăsat urme, a spus el.“[22]

Ciudăţenia scenei, subînţelesurile referitoare la sex, considerat o activitate vicioasă, ilustrează sentimentul de jenă pe care îl mai provoacă încă descoperirea unei cutii de prezervative.

În 1932, feminista britanică Enid Charles, statisticiană preocupată profund de chestiunile demografice, apără cu ardoare *condom*-ul în *The Practice of Birth Control*. Ca şi medicii, ea recomandă lubrifierea în vederea prevenirii „dezinteresului multor bărbaţi faţă de această teacă“ şi prezintă un chestionar unui eşantion de utilizatori care confirmă, sub toate aspectele, analiza sa. Pentru vremea aceea, într-o Anglie destul de pudibondă în privinţa acestor subiecte, demersul direct şi modern al lui Enid Charles este cu totul neobişnuit. Ea găseşte un ecou literar în persoana lui James Joyce. Într-unul dintre capitolele romanului *Ulise*, cunoscut sub denumirea de *Boii soarelui*, Stephen Dedalus şi veselii săi tovarăşi de beţie se referă la „glugă“ (*capote*) în sala de vizite a unei maternităţi. Un student scoţian, „un exaltat“, întrerupe o pălăvrăgeală pe tema fertilităţii feminine: „Ce sunt amestecate şi nesăvârşite bucuriile noastre de sub lună! Blăstem! De-ar fi fost preştiinţa cea

înţeleaptă să îmi fi fost amintire a fi luat cu mine şi mintria! Lacrimi îmi dau gândind la asta. Că atunci, măcar să fi potopit de şapte ori, nici unul n-am fi fost nici cu un dram isterisiţi. Da ce stau eu să zic, strigă plesnindu-se cu mâna peste fruntea sa, şi mâine mai e treabă şi, tune-ar să tune, ştiu eu un *marchand de capotes*, Musiu Poyntz, de la care să iau pe o *livre* imurliuc franţozesc [*cloak of the French fashion* în textul original] încăpătoriu cât să proteguiască pe cocoană de orce udătură. Na, că nu, strigă atunci îndoitoriul [*le Fécondateur* în textul original], adăogându-şi vorbirea, prietenul meu Musiu Moore, călătoriu de toate încercările (care am şi închinat dimpreună *avec lui* un clondiraş în soţietatea celor mai luminaţi din oraş), mi-a adeverit că la Capul Horn, *ventre biche*, au ei acolo ploaie care le udă pe toate, până şi caftanul cel mai grozav. Udeală de atâta violinţă, zicea, *sans blague*, a mânat cu grabnica moarte pe ceea lume mulţi fără noroc. Păi! O *livre*! strigă la acestea Monsieur Lynch. Fleacuri din astea sunt prea scump plătite şi la o para. Un cortelu [*one umbrella* în textul original], să nu fie mare nici ca o mânătârcă, şi tot e bun ca zece cepuri din astea de stătut ploaia. Femeia care îşi ştie mintea ei în aşa ceva nu se înfăşoară. Kitty drăguţa mea zicea încă astăz că mai drag îi e să joace în potop cât să se usuce ca de arşiţă în arca de mântuială ca aceasta…“[23]

Mulţi autori masculini se arată la fel de rezervaţi cu privire la folosirea prezervativelor, nu din considerente morale, ci mai degrabă pentru inconvenientele psihologice sau tehnice pe care le generează. Îi mai preocupă şi faptul că unii bărbaţi nu pot să-şi menţină erecţia sau ejaculează precoce în timpul „instalării“ prezervativului. La rândul lor, femeile nu mai izbutesc să obţină un orgasm după întreruperea necesară aşezării obiectului. Fenomenul va dăinui chiar şi când *condom*-urile vor fi perfecţionate.

Chestiunile practice, precum şi gestul dizgraţios şi incomod vor milita vreme îndelungată contra utilizării masive a prezervativelor, susţine sexologul Edward Griffith, autor de succes al manualului *Sex Guide to Happy Marriage*, reeditat de douăzeci şi cinci de ori în Anglia, din 1935, şi al nu mai puţin celebrului *Modern Marriage*. Cele două lucrări au însoţit generaţii de cupluri anglo-saxone. Capitolul referitor la prezervative abordează foarte devreme şi cu totală deschidere problema amplasării lor pe penis, alertându-i pe fabricanţi în privinţa lipsei de elasticitate a produselor lor. Unii medici chiar le recomandă utilizatorilor să le testeze, după folosire, porozitatea, umplându-le cu apă pentru a observa eventuale infiltraţii care ar broboni membrana. În caz de accident, cititorul bine informat trebuia să-i recomande neîntârziat partenerei sale un duş intim.

Aşadar, prezervativul nu se bucura de prea multă încredere şi e puţin spus, fără a mai vorbi de efectele nefaste asupra „senzaţiilor". Iar neîncrederea făcea ca el să fie considerat de marea masă a muncitorilor britanici, până şi în anii ’50, o ultimă soluţie, deşi clasa mijlocie va manifesta, încetul cu încetul, tot mai puţină suspiciune în privinţa lui. Abia modelele cele mai fine, mai puţin costisitoare şi, mai cu seamă, prelubrifiate, deci mai uşor de pus, vor pune capăt reticenţelor. Ele vor invada piaţa în cursul anilor ’60, care vor aduce ceea ce avea să se numească „revoluţia sexuală".

CONDOM-*URILE DEBARCĂ ODATĂ CU ALIAŢII*

Dar prima invazie, ca să zicem aşa, a prezervativelor datează de la sfârşitul celui de-Al Doilea Război Mondial. Marile mişcări industriale au început în Marea Britanie în timpul conflictului. Devenit furnizorul exclusiv al armatei Majestăţii Sale graţie Durex-urilor, LRC cumpără firma lui

Julius Schmid, fabricantul de mezeluri american, deja perdant în faţa concurentului Youngs. Punerea la punct a prezervativelor fabricate din latex lichid constituie baza unei producţii la scară largă. Prezervativele anglo-saxone debarcă, aşadar, la propriu, ca şi la figurat, în masă, printre efectele armatelor aliate. De această dată, ele sunt cu mult mai folositoare decât în cursul primului conflict mondial. Trupele îşi iau măsuri de precauţie contra contaminărilor de tot felul, dar această primă întrebuinţare este adesea deturnată în alte scopuri, mai neobişnuite. Într-adevăr, nimic nu e mai bun decât prezervativul pentru a proteja ţevile armelor de apa şi nisipul plajelor din Africa de Nord, Sicilia sau Normandia. Chiar de la începutul cărţii sale despre *Ziua Z*, istoricul bitanic Antony Beevor menţionează prezenţa micilor teci din cauciuc în echipamentul trupelor de debarcare în ajunul lui 6 iunie 1944. Prima menţiune se referă la cuvintele mai degrabă neavenite ale unui preot: „Unul dintre ofiţerii canadieni a observat chiar înainte de plecare că oamenii săi erau cu toţii «vulnerabili din punct de vedere psihic», o stare pe care poate că o agravase preotul lor catolic. Consternat să afle că paraşutiştilor li s-au furnizat prezervative, el le reamintise cu asprime, în predica pe care le-o ţinuse înaintea decolării, că nu trebuie să meargă la moarte având în buzunar «uneltele unui păcat capital». La sfârşitul slujbei, solul era presărat cu pliculeţele lepădate de militari.“ Beevor menţionează apoi prezenţa bizară a unui *condom* după asaltul asupra coastei normande: „Majoritatea paraşutiştilor a respectat ordinul de a nu folosi, noaptea, decât cuţitele şi grenadele. Dar unul dintre ei, care a tras cu puşca, a observat mai apoi prezervativul spart, care atârna în vârful ţevii. «L-am pus acolo înainte de salt, ca să păstrez ţeava uscată, a explicat el, dar pe urmă am uitat de el.»“

Lecţia armatei americane va fi urmată de trupele franceze atât la debarcare, cât şi în cursul

războiului din Indochina, în anii ’50, când nenumărate „căciuliţe“ vor izola puştile şi pachetele de ţigări de umezeala junglei şi de apa din orezării. Asemenea copiilor din Europa, şi cei din Indochina eliberată de japonezi în 1945 vor vedea spărgându-se la picioarele lor lăzile de aprovizionare aruncate din camioane de soldaţii Diviziei a 2-a Blindate a generalului Leclerc. Printre cutiile de conserve şi pacheţelele cu gumă de mestecat se găsesc şi indispensabilele prezervative, pe care copiii neştiutori le iau drept baloane. Profesorul de istorie Roger Rossi îşi aminteşte şi astăzi cum i-a fost confiscat imediat obiectul, când l-a umflat în faţa tatălui său, scandalizat de „cadoul“ eliberatorilor.

Prezenţa sau absenţa acestor faimoase „căciuliţe“ poate fi relevantă şi pentru multele frustrări la care vor fi fost supuse trupele. În aceeaşi epocă, pe frontul european de est, sovieticii comit sute de mii de violuri asupra femeilor germane. Într-o mai mică măsură, unii soldaţi aliaţi occidentali, francezi sau americani, au făcut la fel în cursul periplului lor, până în zonele de ocupaţie care le aparţineau. Conform istoricului american Norman Naimark, „în Uniunea Sovietică domneau «moravuri victoriene». Nu se vorbea despre sexualitate. Nu existau nici prezervative, nici bordeluri. Morala sexuală represivă şi violenţele îndurate explică bestialitatea soldaţilor când dădeau peste femei germane.“ În aceste vremuri de barbarie, prezervativul este ambivalent. El le îngăduie soldatului aliat şi femeii să acţioneze fără teamă de urmări, dar disponibilitatea sa este şi un apel la sexul facil sau silnic de-a lungul rutelor Eliberării.

UN DECENIU MONSTRUOS: EUGENIA NAZISTĂ

În universul ultrarasist al societăţii naţional-socialiste, soldatul din Wehrmacht dispune de

prezervative pentru a evita ca sângele său „pur“ să fie ocazional „poluat“ de o întâlnire „neariană“. Drept dovadă, printr-o întâmplare foarte aproape de zilele noastre, un prezervativ marca Odilei (cumpărat în februarie 2009 de un colecţionar, pe eBay, cu 36,50 de euro), fabricat în serie la Stuttgart; arăta ca oricare dintre omoloagele sale din epocă şi făcea parte din dotarea unui soldat de pe frontul din Normandia. Dar contextul ne determină să evocăm regimul pe care îl apăra posesorul micului Odilei. Programul nazist de control autoritar al naşterilor se baza, încă din 1933, pe eugenie. Până în 1945, se practică sterilizarea forţată a 400 000 de handicapaţi suferind de boli ereditare şi congenitale, eutanasiindu-se şi alţi „indezirabili“, fiinţe umane considerate deficiente din punct de vedere biologic (diabetici, arieraţi mintal, anumiţi criminali). Avortul nu cade sub incidenţă penală pentru femeile germane care prin descendenţă sunt „bolnave ereditar“ sau „bastarde“. În schimb, fertilitatea fiinţelor „superioare“ este masiv încurajată prin maternităţi şi creşe specifice (*Lebensborn*), împrumuturi pentru căsătorie şi alocaţii familiale. Avortul este însă interzis pentru orice femeie germană sănătoasă, membră a *Volksgemeinschaft*, Comunitatea Poporului în sensul naţional şi rasial al termenului. Este elocventă depoziţia făcută în faţa americanilor, în 1945, de soţia comandantului lagărului de concentrare de la Mauthausen, Ida Ziereis, mamă a trei copii: „În 1942, a sosit de la Berlin ordinul să facem un al patrulea copil, în pofida faptului că dădusem naştere celor trei copii ai mei prin cezariană. Soţul meu considera că un al patrulea copil nu mi-ar face niciun rău. În 1944, s-a făcut o altă anchetă pentru a se determina dacă eram însărcinată şi, în cazul în care nu eram, să devin imediat. Altfel, soţul meu n-ar fi putut fi avansat.“ Unii lichidează milioane de oameni, alţii, ca

funcţionari exemplari, se preocupă până la capăt de repopularea Germaniei.

Medicii au fost una dintre categoriile profesionale cele mai nazificate (69%) ale populaţiei germane. Numeroşi specialişti, adesea mari practicieni reuniţi în reţele, au efectuat eutanasierea, „moartea bună“, a 5 000 până la 6 000 de copii handicapaţi şi gazarea a peste 70 000 de adulţi alienaţi şi handicapaţi. Ceea ce ridică la 200 000 numărul victimelor, dacă se adaugă eutanasierile „sălbatice“, care au avut loc în diverse aziluri şi spitale, în afara centrelor specializate şi autorizate. Asasinatele programate medical au fost săvârşite în paralel cu exterminarea sistematică a milioane de evrei, ţigani, prizonieri de război sovietici, populaţii slave şi alte categorii considerate „impure din punct de vedere rasial“.

În 1942, Conferinţa de la Wannsee, lângă Berlin, decide modalităţile „soluţiei finale“, accelerând nimicirea sistematică a comunităţii evreieşti din Europa. În acelaşi an era creată în Statele Unite *Planned Parenthood Federation*, regruparea la nivel naţional a vreo zece mari reţele de planificare familială. Ca un ecou al eugeniei susţinute de practicienii naţional-socialişti, mulţi medici din ţările libere şi democratice preconizau deja un control al naşterilor orientat pe de-a-ntregul spre binele femeii şi al partenerului său. La locul său modest, prezervativul făcea parte din aventură.

ŞI IATĂ SINTEZA…

Până aici, am vorbit despre cauciucul natural, provenit direct din hevea, chiar dacă e supus unor transformări, ca urmare a operaţiilor de vulcanizare sau a diverselor adaosuri chimice, menite să-i modifice textura. Dar, după cum subliniază Bertrand Gille în *Istoria tehnicilor*: „Acesta este, poate, unul dintre aspectele cele mai

puţin cunoscute ale revoluţiei tehnice contemporane. […] Materialul constituie, în multe cazuri, o constrângere absolută.“ Fabricarea produselor de sinteză pornind de la produse naturale – lemn, bumbac sau latex – permite utilizări infinite, percepute la vremea lor ca mai puţin constrângătoare. Procesul industrial nu mai prelucrează un material direct utilizabil, ci unul transformat pe cale chimică. Ca şi oţelurile speciale, materialele de sinteză vor revoluţiona planeta, printre ele numărându-se şi cauciucul sintetic. Fabricarea sa este elaborată de cercetători, în laboratoare, şi va avea ca punct culminant operaţia polimerizării.

Perfecţionarea procedeului nu este dintre cele mai evidente. E vorba de o reacţie chimică, o sinteză care produce macromolecule pornind de la unul sau mai mulţi monomeri. Monomerul este o moleculă de bază, ca motivul unei frize care se repetă de mii de ori. Cu această definiţie, lucrurile se clarifică treptat. Macromolecula obţinută prin sinteză, combinaţie a mai multor zeci de atomi, formează un polimer. În anumite cazuri, reacţia de polimerizare poate fi naturală, declanşată de bacterii; ea poate fi însă şi artificială, ceea ce constituie astăzi majoritatea covârşitoare a cazurilor. Tehnicianul creează astfel, prin repetare, gigantice îmbinări de atomi. Ele sunt baza chimiei cauciucului, a creării maselor plastice şi a unei serii nesfârşite de materiale sintetice noi, printre care nailonul, care a înlocuit, încă din anii ’30, mătasea. În masa tuturor acestor inovaţii, poliuretanul. La sfârşitul anilor ’90, el va înlocui latexul natural, pentru fabricarea unor prezervative mult mai fine şi rezistente, mai bine tolerate şi, de asemenea, mai confortabile: o nouă revoluţie tehnologică pentru *condom*-ul nostru.

Înainte de a merge mai departe, se cuvine să-i aducem omagiu unui savant curajos, Hermann Staudinger, chimist german, laureat al premiului

Nobel în 1953. Lui i se datorează, în anii ’20, ideea existenţei naturale a macromoleculelor în ceea ce nu păreau a fi decât conglomerate. Staudinger studiază vâscozitatea cauciucului şi afirmă că toate calităţile sale depind de structura sa macromoleculară. El constată cu aceeaşi ocazie că polimerizarea nu înlătură niciuna dintre proprietăţile materialului natural – capacitatea de curgere, plasticitatea şi rezistenţa. Anterior, se considera că este imposibil să se sintetizeze substanţe organice, produse de organisme vii. Chimistul german dovedeşte că de acum acest lucru e cu putinţă. Iau naştere astfel fibrele sintetice, materialele plastice şi miile de produse compozite disponibile la ora actuală pe piaţă. Dar Hermann Staudinger este şi un profund pacifist. E denunţat ca atare şi invitat să demisioneze, în 1934, de către colegul său, filozoful Martin Heidegger. Temându-se de un scandal internaţional, naziştii renunţă. Staudinger se întoarce la cercetările sale în domeniul macromolecular şi nu va colabora în niciun fel cu regimul, spre deosebire de numeroşi chimişti germani, care se compromit în cele mai abjecte experienţe.

În ceea ce-i priveşte, americanii sunt, încetul cu încetul, privaţi de aprovizionarea cu cauciuc natural în urma invaziei japoneze a Asiei de Sud-Est, în general, şi a plantaţiilor de hevea din Malaysia şi Indochina, în particular. Şi ei se lansează în imense programe de sinteză, iar armatele lor victorioase vor inunda lumea cu produsele lor artificiale, printre care regăsim *condom*-urile păstrate cu grijă în raniţe.

ANII ’50: EXTINDEREA DOMENIULUI LUPTEI

Puţin câte puţin, la începutul anilor ’50, mii de distribuitoare automate de prezervative înlocuiesc maşinile de distribuit lame de ras, care au fost

adaptate noului scop. Ele pătrund astfel în viaţa cotidiană a americanilor. Sunt instalate în chip discret, în toaletele publice sau în benzinării. Adolescenţii profită de ele pentru a merge un pic mai departe cu flirtul, pe încăpătoarea banchetă din spate a „frumoaselor maşini americane“ Cadillac, Buick sau Chevrolet, în timpul unei vizionări în *drive in*, cinematograful în aer liber. Dar majoritatea acestor tineri consideră experienţa mai degrabă sălcie. *Condom*-ul rămâne o „husă“. Unele fete continuă să prefere duşul vaginal cu Coca-Cola, despre care *British Medical Journal* va demonstra, în 2008, că avea doar un foarte slab efect spermicid. În acelaşi an, la decernarea „AntiNobel“-urilor, premiile parodice acordate de Universitatea Harvard, în prezenţa câtorva adevăraţi deţinători de premii Nobel, cercetători experimentaţi îşi prezintă găselniţele insolite. Cutare medic expune „efectele colaterale ale înghiţirii de săbii“, cutare biolog, „capacitatea unei amibe de a ieşi dintr-un labirint“. Comisia care decernează AntiNobel-urile nu a putut tranşa în privinţa efectelor produse de Coca-Cola şi a încununat cu premiile sale două echipe de chimişti care au dovedit, în mod contradictoriu, că faimoasa băutură răcoritoare nu avea nici o putere spermicidă sau, dimpotrivă, că această calitate era reală.

Pentru a reveni la prezervativ, esenţialul era de a asigura fiabilitatea tecii. Ea trebuia să fie perfect etanşă. În plus, conţinutul mare de sulf al latexului irita pielea şi provoca alergii de natură să anihileze cele mai bune intenţii. Un utilizator din zece nu suportă contactul cu latexul, recunosc medicii. „Căderea şi înălţarea Prezervativului e epopeea sexuală a celei de-a doua jumătăţi a secolului XX“, decretează, ca bun cunoscător, Philip Roth, în *Animal pe moarte*. Ceva mai departe, el schiţează un bilanţ al sexualităţii congenerilor săi după apariţia, treizeci de ani mai târziu, a flagelului

numit SIDA: „Prezervativul se întoarce. Şi, odată cu el, se întorc toate lucrurile spulberate în anii şaizeci. Cum poate un bărbat să spună că-i place mai mult sexul cu prezervativ decât fără? Ce e cu adevărat bun pentru el în toată povestea?“[24] Deruta sexuală a eroului său, un intelectual sexagenar, obsedat de scăderea capacităţilor sale, este la antipozii promisiunilor din anii ’50, când supraputernica Americă se scălda încă într-un soi de inocenţă, înainte de a-şi pierde iluziile în cursul războiului din Vietnam. Cât despre prezervativ, ceea ce îl pândeşte la apropierea anilor ’60 este, mai degrabă, o formă de desuetudine. La aceasta se adaugă reculul, apoi dispariţia aproape cu totul a bolilor venerice, învinse de antibiotice. Însă explicaţia declinului său se datorează la momentul acela finalizării unei invenţii ce va face senzaţie în întreaga lume…

O PILULĂ CARE ARE EFECTUL UNEI BOMBE

Echipa reunită în jurul unui biolog şi cercetător american, Gregory Pincus, elaborează în cursul anilor ’50 un contraceptiv oral, numit generic „pilulă“, fără vreo altă precizare, un termen banal care va schimba viaţa femeilor din ţările bogate. Aspectul cel mai neaşteptat al afacerii este asocierea acestui savant trecut de cincizeci de ani cu feministe înfocate, fără de care nimic din toată povestea nu ar fi fost posibil.

Pilula n-ar fi avut cum să fie realizată atât de repede fără concursul a două „naşe“ octogenare: Margaret Sanger (1879–1966), pionieră a controlului naşterilor, şi Katharine McCormick (1875–1967), feministă înstărită. Aceasta din urmă, moştenitoare a unei dinastii de fabricanţi de utilaje agricole, de tipul combinelor, este şi doctor în biologie. Ea va finanţa vreme de un deceniu, cu milioane de dolari, cercetările echipei Pincus de la Worcester Institute, în foarte puritanul

Massachusetts. Toţi trei consideră controlul naşterilor indispensabil pentru supravieţuirea omenirii. Cele două femei au peste optzeci de ani, cercetătorul nu mai este nici el prea tânăr, vor muri cu toţii la doar câţiva ani după popularizarea descoperirii lor în rândul a milioane de tinere „eliberate“ de revoluţia sexuală a acelor ani. Căci descoperirea consta într-adevăr în suspendarea fecundităţii femeii, fără întreruperea activităţii sale sexuale.

Mai puţin stânjenitoare decât „punerea“ prezervativului, pilula răstoarnă situaţia. Comercializarea în Statele Unite, începând din 1960, şi răspândirea sa în anii următori vor permite acestei generaţii să facă ucenicia unei puteri noi: controlul reproducerii sale. Disociind sexualitatea şi procrearea, revoluţia adusă de pilulă bulversează relaţiile dintre bărbaţi şi femei. Depăşită de progresul ştiinţific şi de mutaţia socială, piaţa prezervativului se reduce. Pentru cei tineri, „căciuliţa“ tăticului devine o curiozitate, asemenea corsetelor cu balene şi jartierelor de ciorapi bărbăteşti. Cifrele sunt greu de determinat, piaţa este foarte opacă, iar anchetele publice referitoare la tehnicile anticoncepţionale sunt rare. Dar cea din 1977 va indica faptul că, în cursul acelui an, în Franţa încă se mai vânduseră zeci de milioane de prezervative, o piaţă estimată „staţionară“. Peste 5% din cupluri continuă să se protejeze prin acest mijloc, în ciuda pătrunderii rapide a pilulei.

„A DOUA REVOLUŢIE“ CONTRACEPTIVĂ

În Franţa, familiile îl aud la aparatul de radio şi tinerii, la aparatele lor cu tranzistori pe numitul Antoine[25] cântându-le „Elucubraţiile“ sale: „Am primit de la Preşedinţie o scrisoare/ ce mă-ntreabă: «Antoine, tu, care le ştii pe toate,/ ce-i de făcut ca ţara noastră să se-mbogăţească?»/ «Puneţi în vânzare pilula la magazinele Monoprix!»“ Îndemnul a fost urmat nu în supermagazine, ci în

farmacii, unde pilula s-a pus la dispoziţia femeilor, cu reţetă, începând de la sfârşitul anilor ’60. De atunci încoace, cifrele vorbesc de la sine. Demograful Henri Léridon nu ezită să vorbească de o „a doua revoluţie contraceptivă“, cu un impact enorm, comparabil cu prima.

Însoţită în anii 1960–1970 de numeroase convulsii politice legate de revolta unei părţi a tineretului, a doua revoluţie sexuală a fost pe atât de bruscă şi răsunătoare, pe cât de discretă şi tăcută fusese cea dintâi. Aceasta avusese loc în intimitatea cuplului, pe o foarte lungă durată – în Franţa, din 1750 până în 1940 –, destinul femeilor schimbându-se încontinuu în cursul acestor două secole. De la un mediu preponderent rural, unde era ceva obişnuit să se aducă pe lume mai mult de cinci copii, se trecuse la o lume majoritar urbană, unde femeia nu mai voia mai mult de doi. Cuplul francez n-ar fi putut ajunge la acest rezultat fără voinţa îndârjită de a-şi restrânge descendenţa prin practicarea coitului întrerupt. În plus, revoluţia tăcută avusese loc în ciuda tuturor tulburărilor majore din istoria celor două veacuri, ignorând discursurile mai mult sau mai puţin inspirate pe tema „depopulării“ ţării şi indiferentă la toate predicile unei societăţi încă foarte catolice.

Dar cea de-a doua revoluţie, aceea rapidă a mijloacelor numite „moderne“, pilula şi steriletul, va fi de o cu totul altă natură. Femeia tânără va porni de la ideea contracepţiei şi nu doar pentru a se proteja după ce a avut doi sau trei copii. Se trece astfel de la o „contracepţie globală şi imperfectă la o contracepţie individuală şi precisă“, conchide Henri Léridon. Mai înainte, însă, bătălia avea să fie înverşunată.

PIONIERELE FRANCEZE ALE PLANIFICĂRII FAMILIALE

În 1947, o tânără, medic ginecolog, Marie-Andrée Lagroua Weill-Hallé, descoperă în Statele

Unite clinicile de *birth control*, care existau încă din anii ’20. La întoarcerea în Franţa, ea hotărăşte să stârnească interesul lumii medicale franceze pentru controlul naşterilor şi întemeiază, în 1956, împreună cu sociologa Évelyne Sullerot, asociaţia „Maternitate fericită“, care va deveni în 1960 „Mişcarea pentru planificare familială“. Rău face, căci se alege cu un val de critici violente din partea tuturor autorităţilor morale ale ţării. Consiliul Ordinului Medicilor, creat sub regimul de la Vichy în 1941, nu conteneşte să repete că practicianul nu are niciun rol de jucat şi nicio responsabilitate de asumat în domeniul contracepţiei. Biserica Catolică nu-şi abandonează poziţia tradiţională, iar Partidul Comunist predică pretutindeni că orice limitare a naşterilor ar slăbi clasa muncitoare. Acest curios front comun o va face mai târziu pe Évelyne Sullerot să declare: „Am constatat cu stupoare că ni se dădea la cap şi cu Lenin, şi cu Sfântul Pavel, că eram partizanele imoralităţii, depopulării, desfrâului, malthusianismului, revoluţiei, reacţiunii.“ Doar protestanţii, francmasonii şi câţiva medici de ambele sexe susţin Mişcarea.

De fapt, chestiunea este dintre cele mai arzătoare. Numărul avorturilor clandestine rămâne în continuare imens. În 1973, statistici înspăimântătoare vin în sprijinul luptei îndelungate a feministelor. Institutul Naţional de Demografie raportează între 20 şi 40 de avorturi provocate la 100 de naşteri vii, adică între 258 000 şi 344 000 de avorturi la cele 860 000 de naşteri din acel an. Nathalie Guiol, în memoriul său *Tribulaţiile potirului sacru*, publicat de Centrul de Documentare a Planificării Familiale, prezintă mărturia tulburătoare a unei femei despre avorturile pe care le-a îndurat şi pe care le-a văzut îndurate în preajma ei, până în anii ’70. Ea vorbeşte despre *laminaria*, alge care se procurau din Elveţia, folosite pentru dilatarea colului uterin

şi care ei i-au provocat o blocare a vezicii urinare şi o hemoragie cumplită. Se întrebuinţau de asemenea tije de iederă, secţionate pentru a lăsa să se scurgă seva, care erau introduse până în uter şi pe care femeile trebuiau să le poarte mai multe zile, cu riscul unor infecţii grave. Fetuşii erau aruncaţi în râuri pentru a şterge orice urme. Aceeaşi femeie spune în amănunt povestea surorii sale, care a avortat de vreo zece ori, sfârşind prin a leşina în biserică, într-o baltă de sânge, la ceremonia primei împărtăşanii a fiului său. „De fiecare dată când cumnatul meu se întorcea din călătorie, îi făcea un copil. Apoi îi zicea bunicii: «E însărcinată, trebuie să facem ceva.» Era uşurat când treaba se rezolva, dar îmi amintesc că atunci, la împărtăşanie, a fost zdruncinat să-şi vadă soţia în acea stare. Până la urmă, e aberant că nu a încercat să evite s-o lase gravidă. Ăsta e egoismul bărbatului. Şi un soi de inconştienţă faţă de consecinţele relaţiilor sexuale. Bărbaţii îşi satisfăceau plăcerea în momentul actului şi atâta tot. […] Preferau să expună femeia riscului de-a muri avortând decât să se lipsească de plăcerea lor."

Sute de mii de femei avortau astfel în fiecare an, cele mai multe în condiţii sordide. Educaţia sexuală şi contraceptivă rămânea la un nivel mediocru, legea din 1920 pedepsind orice publicitate anticoncepţională sau procedeu „de natură a preîntâmpina sarcina".

În Europa de Nord, unde toate acestea se făceau deschis, situaţia din Franţa începea să pară, deopotrivă, înapoiată şi nedreaptă. Prin comparaţie, prima clinică europeană de control al naşterilor fusese înfiinţată la Amsterdam… încă din 1882, graţie perseverenţei unei olandeze, doctoriţă şi pionieră a feminismului, Aletta Jacobs. Decenii de-a rândul, franţuzoaicele înstărite vor beneficia de privilegiul unor călătorii oportune atât în Olanda, cât şi în Danemarca, însă majoritatea

zdrobitoare a femeilor continuă să se descurce cu mijloacele aflate la îndemână (metoda Ogino[26], duşuri reci, coituri mai mult sau mai puţin corect întrerupte).

Pe de altă parte, iată cum stăteau lucrurile, în acei ani, în Irlanda, ţară situată clar în ariergardă în privinţa chestiunii relaţiilor sexuale. În 1957, festivalul de teatru de la Dublin prezintă *Trandafirul tatuat*, o piesă de succes a dramaturgului american Tennessee Williams, scrisă pentru actriţa Anna Magnani. Premiera avusese loc cu şase ani înainte, la New York, iar de atunci se bucurase de o primire mereu entuziastă din partea publicului şi a criticii. Povestea acestei comedii dulci-amare se petrece în sudul Statelor Unite, într-o comunitate „fierbinte“ de imigraţi sicilieni. O văduvă neconsolată, Serafina, e dintr-odată atrasă de-un camionagiu, Alvaro, care, pentru a-i fi pe plac, îşi tatuează pe piept un trandafir, ca defunctul ei soţ. Bărbatul, cam necioplit, se străduieşte să-i împărtăşească puritatea intenţiilor sale, când, din neatenţie, un prezervativ îi cade din buzunar, la începutul actului al treilea.

> „ALVARO: *Scusatemi, baronessa! (Îi eliberează mâna cu o plecăciune.)* Pentru mine e plină iarnă, pentru că în viaţa mea nu există dulcea căldură a unei doamne. Trăiesc cu mâinile în buzunare. *(Îşi vâră cu un gest violent mâinile în buzunarele pantalonilor, apoi le scoate din nou. Un mic disc învelit în celofan îi cade din buzunar, fără să-şi dea seama, dar Serafina observă pacheţelul.)* Nu-ţi place poezia. Cum ţi se poate adresa un bărbat?
>
> SERAFINA *(încruntată)*: Îmi place poezia bună. Ceea ce ţi-a căzut din buzunar e o poezie? *(Alvaro se uită în jos.)* Acolo, lângă picior.
>
> ALVARO *(speriat când îşi dă seama ce a văzut Serafina)*: A, asta nu-i… nu-i nimic. *(Împinge cu piciorul prezervativul sub canapea.)*
>
> SERAFINA *(aprigă):* Vii şi vorbeşti mieros despre femei. Şi pe urmă îţi cade aşa ceva din buzunar. Pleacă de aici,

lașule! *(Iese cu măreție din cameră, împreunând perdelele în spatele ei. El își prinde cu disperare capul în mâini. Pe urmă se apropie, timid, de perdele.)*

ALVARO *(cu voce mică):* Doamnă baroană?

SERAFINA: Ridică ce ți-a căzut pe jos și du-te cu obiectul acela în cartierul Roof Square. *Buona notte!*

ALVARO: Doamnă baroneasă! *(Desparte perdelele și se uită în cameră.)*

SERAFINA: Ți-am spus noapte bună. Aici nu e o casă de toleranță. Eu nu sunt o târfă."[27]

Prevăzând, la Dublin, dificultățile unei asemenea puneri în scenă, într-o țară în care prezervativul este interzis, conducerea teatrului alege să-l reprezinte printr-un plic care cade pe jos… Dar vai! Un polițist susține că a văzut obiectul interzis. Biserica atotputernică intervine și face reclamație. Festivalul e întrerupt chiar de la prima reprezentație a acestei piese inaugurale. Nu se va mai relua. Și nici teatrul nu-și va mai continua reprezentațiile, iar directorul său, Alan Simpson, este arestat și trimis în judecată pentru „necuviință". Ruinat și discreditat, va lâncezi, în ciuda susținerii publicului și a redutabilei critici londoneze.

După această cenzură dintr-o altă eră, autoritățile irlandeze persistă, ani de-a rândul, într-o atitudine intransigentă, ignorând cu desăvârșire cercetările medicale ce progresează pe continentul european, unde se vorbește liber despre ultimele perfecționări aduse pilulei și se dau în vileag practicile ancestrale. În 1963, doctorul André Géraud se ocupă de *coitus interruptus*; într-o lucrare despre limitarea nașterilor, el recunoaște că e vorba de un procedeu a cărui eficacitate este aleatorie: „Un umorist a definit spermatozoidul drept «un bandit în stare pură». Se poate într-adevăr conta pe el că va găsi calea spre colul uterin și se va repezi asupra ovulului, în trompele uterine. Așa se explică probabil un mare număr dintre sarcinile neașteptate și cu atât mai greu de

acceptat, cu cât bărbatul, în infatuarea sa, nu se sfieşte să invoce siguranţa autocontrolului său. Consoartele ajung astfel destul de des în situaţia de a li se cere explicaţii ulterioare într-un climat psihologic dezagreabil“, scrie el. La rândul său, demograful Alfred Sauvy, în opusculul său *Prevenirea naşterilor*, publicat în Colecţia „Que sais-je?“ în 1962, redă într-o notă de subsol o istorioară relevantă: „Un medic din Statele Unite mi-a povestit întâmplarea care urmează. Un agricultor, tată a patru copii, a venit la el şi, prezentându-i precara sa situaţie economică, l-a întrebat ce să facă pentru a nu-şi spori numărul copiilor. Medicul i-a dat următoarea recomandare: «În momentul coitului, gândeşte-te intens, dar foarte intens, la numărul de copii pe care poţi să-i hrăneşti. Gândul acesta îţi va insufla prudenţa necesară.» După două luni, bărbatul a revenit, însoţit de nevasta sa gravidă. «Văd că nu mi-ai urmat sfatul», i-a spus medicul. «Ba da, domnule doctor, dar, în ultima clipă, mi s-a părut că aş putea să hrănesc cincizeci de copii.»“

În ceea ce-l priveşte, doctorul Giraud laudă fără nicio şovăială „capele, diafragmele şi protectoarele plastice“ ca fiind „o uimitoare reuşită a industriei cauciucului“. În mod premonitoriu, el adaugă: „Nu e departe ziua în care uzine automatizate vor livra aceste diverse obiecte pe piaţa internaţională în ritmul în care fabrică în prezent pixuri.“

Dar, pentru moment, femeile se complac să recurgă la ultima soluţie. Hotărâtă să pună capăt acestei lamentabile situaţii, în 1960, „Mişcarea pentru planificarea familială“ preia ştafeta de la pionierele „Maternităţii fericite“ şi începe să distribuie diafragme englezeşti şi creme spermicide, fabricate clandestin la Grenoble sau importate din Elveţia, toate, în principiu, produse interzise.

SCHIMBAREA OPINIEI

Din momentul acela, totul se precipită şi opinia publică se schimbă. Este adevărat că modul de viaţă a evoluat: munca e mai mobilă, mai urbană, există mai mult timp liber, divertismentele sunt mai abordabile, iar condiţiile de trai sunt mai uşoare pentru cupluri, care s-au modernizat şi au devenit consumatoare. Familiile numeroase ajung un fenomen rezidual, moştenitor al unei epoci în care, la fermă, tatăl avea nevoie de braţe de muncă. În 1965, la alegerile prezidenţiale, contracepţia devine o miză politică. Ea este legală din 1962 în Germania de Vest şi din 1965 în Statele Unite. Or, de doi ani, pilula se comercializează şi în Franţa, prescrisă în mod ipocrit pentru… uşurarea neplăcerilor menstruale sau tratarea acneei. E momentul punerii la acelaşi diapazon cu celelalte state.

În urma alegerilor legislative din 1967, intră în scenă deputatul gaullist Lucien Neuwirth. E vorba despre un om în acelaşi timp liberal şi preocupat de nevoile sociale, sensibil la suferinţa numeroaselor femei obligate, în mediile populare, să îndure constrângerile unei familii numeroase, nedorite şi ruinătoare pentru cămin. Împotrivindu-se unei părţi din propria majoritate parlamentară, acest fost luptător în Rezistenţă reuşeşte să impună votarea unui proiect de lege autorizând contracepţia într-un cadru strict medical.

Buletinul Ordinului Medicilor din Consiliul Departamentului Seine publică, cu prilejul votării legii Neuwirth, următorul articol: „*Planning*-ul familial ne-a venit din America, la fel ca şi *racketing*-ul şi *kidnapping*-ul […] de aceea mă văd nevoit să-mi doresc a nu mai fi aici pentru a vedea ce se va întâmpla când popoarele îndopate cu pilule şi devastate de anticoncepţionale se vor găsi în prezenţa a miliarde de oameni aparţinând rasei galbene, care se vor revărsa de pe continentul lor. Atunci va fi prea târziu pentru a se reveni la legea din 1920.“[28] Pe 28 decembrie 1967, legea Neuwirth

este totuşi votată, autorizând contracepţia, dar nu şi publicitatea sa. De Gaulle declară, la rândul său: „Pilula este pentru distracţie. Asigurările Sociale nu au mai multe motive să ramburseze costul pilulei decât pe cel al automobilului.“ În *Tribulaţiile potirului sacru*, Nathalie Guiol reaminteşte că în 1968 Institutul Naţional de Demografie publică următorul raport: 81% dintre femeile interogate nu cunosc legea Neuwirth; 77% au auzit totuşi vorbindu-se de controlul naşterilor, însă mai mult de jumătate ignoră semnificaţia termenilor de limitare, control sau reglare a naşterilor. Mijloacele anticoncepţionale utilizate sunt, pentru mai mult de jumătate dintre ele, spălăturile sau metoda Ogino. Dintre femei 8% folosesc mijloace mecanice (diafragme, prezervative) şi doar 3% ştiu de existenţa pilulei.

Va trebui să se aştepte anul 1975 şi promulgarea legii avortului, prezentată de ministrul Sănătăţii, Simone Veil, pentru ca pilula să le devină accesibilă minorelor, fără autorizaţia părinţilor, şi ca, în fine, anticoncepţionalele să fie rambursate de Asigurările Sociale. Legea din 1920 şi-a trăit traiul, contracepţia şi avortul au de acum un statut legal în Franţa, ţară deschizătoare de drumuri în această privinţă printre naţiunile latine şi catolice.

Dar, în cursul acestor ani de confruntare între liberali şi rigorişti, cum stau lucrurile cu prezervativul?

UN PARCURS ÎN SURDINĂ

Chiar şi în perioadele cele mai represive în privinţa acestor subiecte, între 1920 şi 1950, prezervativul a fost întotdeauna autorizat, acordându-se prioritate luptei împotriva bolilor venerice. Îngăduinţa statului nu mergea până la a permite publicitatea produsului, însă fabricarea, importul şi vânzarea sa în farmacii rămâneau libere. Faptul se cuvine reamintit pentru a menţiona că spre sfârşitul anilor ’60 se vindeau în

medie zeci de milioane de bucăţi. Datele sunt fragmentare, dar ele arată că „scufiţa“ rezista bine, în ciuda apariţiei eliberatoare a pilulei. În 1977, 55 de milioane de prezervative sunt vândute în Franţa, 5% din femei propunându-le partenerilor ca „metodă principală“ de contracepţie; împreună cu metodele „asociate“, e vorba totuşi despre 720 000 de cupluri. E adevărat însă că cifra este departe de 40%, adică 4 milioane de femei care utilizează metodele „moderne“ – pilula şi steriletul.

Condom-ul şi-a continuat drumul, fie că a fost în cursul creşterii susţinute a folosirii pilulei – vânzările au crescut de cinci ori între 1968 şi 1977 – sau la momentul reducerii acestei pieţe la începutul anilor ’80. Bărbaţi prudenţi continuă să-l folosească în mod alternativ şi episodic. În Japonia, „căciuliţa“ rămâne până în zilele noastre, şi de departe, metoda primordială de control al naşterilor; în Marea Britanie şi în ţările scandinave ea este de asemenea cea mai răspândită, căci pilula e în regres, iar frecvenţa avorturilor rămâne stabilă. Din nefericire, o tragedie planetară va precipita răspândirea prezervativului, pentru a face din el obiectul inconturnabil al unei noi politici privind sănătatea publică.

5 IUNIE 1981: ÎNCEPUTUL EPIDEMIEI

În primăvara anului 1981, cinci tineri prezintă semnele unei maladii ciudate: febră mare, tuse, tumori maligne pe piele – *a priori*, toate simptomele unui sarcom Kaposi. Pe 5 iunie, un buletin epidemiologic american, *Morbidity and Mortality Weekly Report*, publică prima descriere clinică a acestei tulburări a sistemului imunitar. Particularitatea pacienţilor consta în faptul că toţi cinci erau homosexuali, dar astăzi jumătate dintre bolnavii de SIDA sunt heterosexuali. În 1983, descoperirea unui retrovirus confirmă teza unei noi boli ce pare să progreseze. Raportul Organizaţiei Mondiale a Sănătăţii (OMS), întocmit în

decembrie 2007, va indica, la nivel mondial, un număr de 33,2 milioane de purtători ai imunodeficienţei umane (HIV). Fapt foarte frapant, aproape jumătate sunt femei (faţă de o cincime la începutul epidemiei), iar 2,5 milioane sunt copii sub cincisprezece ani. Aceste cifre înseamnă 6 800 de noi bolnavi pe zi şi 5 700 de morţi provocate doar de această boală. Africa subsahariană reprezintă trei pătrimi din bilanţ, adică aproape un adult din zece este atins de maladie în această regiune care adăposteşte în prezent 14 milioane de orfani din cauza SIDA. Lupta contra pandemiei se poartă cu ajutorul triterapiilor, dar Africa are puţin acces la tratament şi rămâne continentul cel mai afectat.

În lume, de peste douăzeci şi cinci de ani, numărul deceselor se ridică deja la 25 de milioane de indivizi, plasând flagelul înaintea pierderilor provocate de războaiele şi catastrofele naturale din aceeaşi perioadă. În 2000, ONU estima că epidemia ar putea să ameninţe securitatea mondială. Factor agravant, boala se propagă şi mai mult odată cu violurile din timpul războaielor civile şi cu imigraţiile forţate ale unor populaţii întregi. Epidemia se află sub control în ţările cele mai bogate ale planetei, însă în cele mai sărace SIDA urmează parcursul clasic al oricărei calamităţi. Inventarul dezastruos nu trebuie să mascheze un fapt exemplar: pentru prima oară în istoria epidemiilor, asociaţiile de ajutorare a bolnavilor au reprezentat o forţă motrice esenţială în introducerea unor măsuri politice şi luarea în grijă a pacienţilor.

Încă din 1981, în Franţa apar grupuri informale. Ele reunesc medici din toate specialităţile (pneumologi, virusologi, epidemiologi…). Willy Rozenbaum, şef de clinică la spitalul Claude-Bernard din Paris, ţine legătura cu asociaţiile reprezentând „grupele de risc“ (homosexuali, hemofili, toxicomani). Cu doar câteva decenii

înainte, nimeni nu şi-ar fi putut închipui acest gen de cooperare. Dar elita spitalelor universitare rămâne prea puţin convinsă de asemenea colaborări în privinţa unei inexpilcabile maladii care îi afectează pe „marginali“. Echipa profesorului Luc Montagnier izolează, la Institutul Pasteur, retrovirusul, „virusul imunodeficienţei umane“ (HIV), care cauzează SIDA. Or, descoperirea este făcută pornind de la unul dintre pacienţii doctorului Rozenbaum. Asocierea unei epidemii cu o „clasă periculoasă“, de care lumea trebuie să se ferească, aşa cum s-a întâmplat în cazul sifilisului la începutul secolului XX, nu mai are credit. *Dicţionarul gândirii medicale*, publicat în 2003, sub coordonarea filozofului Dominique Lecourt, rezuma astfel schimbarea de mentalitate determinată de epidemia de SIDA: „Pentru stat, nu se mai pune problema de a interzice sau de a constrânge prin obligativitatea respectării regulilor sau supunerea faţă de dispoziţiile autorităţilor. Funcţia protectoare este asigurată de interiorizarea mintală a unor reguli sociale, ce se bazează pe instituţii a căror funcţie constă în sprijinirea acestui efort de autocontrol…“ Cu această epidemie, prezervativul revine în forţă la sfârşitul anilor ’80. Campaniile de informare se ţin lanţ pentru a reabilita în ochii publicului tânăr un obiect cu imaginea demodată.

PREZERVATIVUL, „UNEALTĂ CENTRALĂ“ A NOILOR POLITICI

În Franţa, prima tentativă de popularizare a prezervativului datează din 1987. La 27 ianuarie, o lege îi autorizează publicitatea. Până atunci, Codul Sănătăţii Publice şi faimoasa lege Neuwirth din 1967 o interziceau pentru a contracara orice „propagandă antinatalistă“. Era şi timpul, la şase ani după declanşarea epidemiei de SIDA! Franţa înregistrează în momentul acela o întârziere considerabilă în materie de distribuţie a

prezervativelor în raport cu alte ţări occidentale. Cu doar 7% cumpărători, aici se vând de două ori mai puţine *condom*-uri decât în Anglia şi în Germania. Excepţia japoneză – 70% din cupluri folosesc prezervative, inclusiv cupluri căsătorite – nu poate fi pusă la socoteală. Acolo pilula e interzisă; ea nu va fi autorizată decât în 1999, adică la treizeci şi cinci de ani după principalele ţări occidentale, de teama bolilor transmisibile pe cale sexuală şi ca urmare a preocupărilor legate de controlul naşterilor. În acelaşi an 1987, responsabilii francezi află că autorităţile sanitare suedeze le-au expediat concetăţenilor lor, direct, în plicuri, sute de mii de prezervative gratuite, însoţite de informaţii referitoare la bolile cu transmitere sexuală…

Oficialităţile franceze din domeniul sănătăţii recunosc în sfârşit că prezervativul trebuie să devină un produs de consum curent şi să beneficieze de o difuzare în masă. Tema, foarte răspândită la noi, a unei sexualităţi exuberante şi spontane, care ar garanta folosirea prezervativului, se estompează în favoarea unui mesaj vizând exclusiv „protecţia sanitară şi socială“, observat numai în farmacii. Lupta contra SIDA devine un obstacol pentru viaţa sexuală, prezervativul fiind încă perceput ca un sinonim pentru prostituţie, adulter sau „boală ruşinoasă“. Ca atare, la început mesajele îşi ratează ţinta. Trimiterile la ideea de moarte sunt foarte repede eliminate. La începutul toamnei lui 1987, pe postul de televiziune TF1, un clip de treizeci de secunde rezumă acest reviriment spre o comunicare ludică. Un popular Citroën 2 CV e garat în mijlocul naturii, se aud cântece de păsărele, apoi, din ce în ce mai sugestive, gemetele de plăcere ale unui cuplu, în timp ce maşina se zgâlţâie zdravăn. O voce de bărbat rosteşte atunci pe un ton neutru: „Dragostea, nu faceţi din ea o boală“, iar pe imagine se suprapune marca Durex. Mesajul este în fine clar: pentru a lupta contra bolii

care se extinde e necesar să se promoveze, public şi fără ocolişuri, folosirea prezervativului. El devine unealta principală a noilor politici, cel puţin în ţările dezvoltate. Primii care cumpără în mod „firesc“ prezervative sunt bărbaţii lipsiţi de complexe. „Să nu ne temem să-l dăm la iveală“, declară un citadin bine făcut într-o reclamă a mărcii Bronx.

În septembrie 1984, AIDES, Asociaţia pentru întrajutorare şi informare cu privire la SIDA, fusese fondată de sociologul Daniel Defert, prieten al lui Michel Foucault, decedat cu trei ani mai devreme. Această organizaţie de reflecţie şi de ajutor reciproc reuneşte jurişti şi medici. Profitând de breşa deschisă în 1987, asociaţia se lansează cu mijloace derizorii în realizarea unor spoturi publicitare mai îndrăzneţe. Ni se înfăţişează astfel doi bărbaţi goi pe o plajă, cu menţiunea: „Ei nu au decât o apărare: prezervativul!“

Se înţelege de la sine că aceste filmuleţe nu sunt difuzate în pauzele de publicitate de la televizor, ele apărând doar în emisiunile medicale. În Marea Britanie, deşi deschizătoare de drumuri în această privinţă, multe firme vor merge chiar până la a-şi retrage spoturile, dacă sunt programate înainte sau după reclame pentru prezervative, pe considerentul că produsul lor ar risca să fie asociat în mod inconştient cu aspectul dramatic al luptei anti-SIDA. Cu toate acestea, homosexualii şi asociaţiile lor devin încetul cu încetul interlocutori oficiali şi sfătuitori în materie de „bune practici sexuale, lipsite de risc“. Faptul ar fi fost de neconceput cu zece ani mai devreme. În sfârşit, autorităţile publice bagă de seamă că printre cumpărătorii de prezervative se numără adesea femei. În Statele Unite, unde o achiziţie din două li se datorează, Carter-Williams, compania celebrului Trojan, nu întârzie să comunice în legătură cu această ţintă neaşteptată: „Adesea, cel mai bun contraceptiv pentru femeie este cel pe care îl foloseşte

bărbatul." Vreme îndelungată rezervate revistelor sexy, reclamele la *condom*-uri încep să-şi facă loc în publicaţii destinate familiei, de la revista clasei mijlocii *Modern Bride* până la foarte eleganta *Vogue*.

DE LA NIGHT-CLUB *LA CAMPUS*

Cantonat ani de-a rândul în barurile „fierbinţi", în cluburile de noapte sau în toaletele publice, lângă locul rezervat îngrijitoarei, distribuitorul de prezervative iese din umbră. În 1987, odată cu autorizarea publicităţii pentru *condom*-uri, el dobândeşte drept de funcţionare pretutindeni. Oraş promotor, Grenoble se situează din nou în avangarda contracepţiei. În campusul universităţii, studenţii dispun de vreo cincisprezece distribuitoare. În regiune, plouă cu solicitări de instalare. Pentru administraţia cazărmilor, în mod tradiţional preocupată de soldaţii care ies la „distracţie" în oraş, achiziţia e un gest natural. Mai neobişnuit este demersul administratorilor de campinguri sau hoteluri, al patronilor de cluburi, animatorilor de săli de sport şi responsabililor de centre comerciale. Până şi *întreprinderile* solicită distribuitoare! Fenomenul se întinde ca pecinginea, adevărată pleaşcă pentru fabricanţii acestor maşini, rezervate până atunci distribuţiei automate de ţigări sau băuturi răcoritoare.

În domeniu, spaniolii au un avans considerabil, şi asta de mult. În locul unui aparat vetust de tipul distribuitorului de *chewing-gum*, ei prezintă coloane viu colorate, înalte de-un metru, fără sertăraşe: obiectul cade singur. Unii apără gratuitatea acestui tip de desfacere şi se „căpătuiesc" cu beneficiile realizate din *condom*-uri, alţii îşi vând automatele, reducând preţul propriilor prezervative. Dar cu toţii afirmă că acţionează în numele „sănătăţii publice" şi adesea un autocolant promite cedarea unei părţi din

încasări în folosul cercetărilor pentru combaterea SIDA.

Ţinta aleasă este adolescentul timid, incapabil în epocă să se ducă la farmacia din cartier şi cu atât mai puţin să se fofileze printre două casieriţe cu o cutiuţă de prezervative în mână! Pentru el, distribuitorul automat este ideal. În aceeaşi epocă, vedem şi stoici profesori de ştiinţe naturale, la ora de lucrări practice, îmbrăcând cu prezervative penisuri din lemn sau din plastic şi provocând hohotele generale ale liceenilor.

BIG BANG-*UL PREZERVATIVULUI*

Niciun fenomen din societate nu poate lăsa indiferente pieţele, iar Bursa va reacţiona imediat. Piaţa somnolentă a prezervativului se pricopseşte dintr-odată cu eticheta „produs de utilitate publică“, o şansă formidabilă pentru firme. „Căciuliţa“ devine un produs strategic, foarte competitiv. Bunăoară, americanii se opun cumpărării de către australieni a gigantului Young's Rubber Drug, unul dintre principalii fabricanţi din Statele Unite, pentru ca el să fie achiziţionat de concurentul său naţional, Carter-Wallace, despre a cărui marcă Trojan ştie toată lumea că reprezintă pentru prezervativ ce reprezintă Kleenex pentru batista de unică folosinţă. Cât ai zice peşte, cursul Carter creşte cu 50%. Cu câţiva ani înainte, nimeni n-ar fi investit un cent în această piaţă muribundă, unde vânzările scăzuseră la jumătate între 1970 şi 1980. În Europa, germanii, mari specialişti în cauciuc, abia aşteaptă să invadeze piaţa cu prezervativele lor, după cum făcuseră deja cu biberoanele, suzetele şi mănuşile din plastic. În Franţa debarcă un domn Qato, patronul societăţii Sagami, numărul unu în fabricarea de *condom*-uri nipone. Liniile sale de producţie, amplasate în împrejurimile Vichyului, vor ambala 150 000 de prezervative pe zi. Tot el

distribuie prezervative din latex, importate din Thailanda sau Taiwan.

Mondializarea *condom*-ului datează, aşadar, de vreo douăzeci de ani. Ca în cazul oricărui produs de mare consum, fiecare încearcă să se aprovizioneze la preţul cel mai avantajos. Unii comercianţi achiziţionează direct de la fabricanţii japonezi prezervative ultrafine, foarte rezistente, realizate printr-un procedeu de microvulcanizare. Ele au o grosime între 2 şi 3 sutimi de milimetru şi, după cum pretind fabricanţii, îl fac pe utilizator „să uite că are pus“ prezervativul. Japonezii le zic *skin less than skin* („o piele mai fină decât pielea“). Înzestrate cu o licenţă de import pentru Europa, ele se vând sub marca Manix. Numele, uşor modificat (din „Mannix“), face trimitere la un detectiv, erou al unui serial american foarte popular în epocă, aflat astăzi în arhivele televiziunii. Bijuterie a prezervării franceze, Manix va intra în 1995 în posesia unui mare grup australian, Ansell.

Acest *Big Bang* al „căciuliţei“ este atestat de faptul că orice coş de cumpărături al unei gospodine avizate trebuie să-l includă. Revista *50 millions de consommateurs* neglijează, începând cu numărul său din martie 1987, testele pentru aspiratoare şi borcane de iaurt, pentru a aplica foarte riguroasele sale „încercări de spargere“ a prezervativelor. Recomandând utilizatorului să evite gestul ridicol şi desuet al suflării în latex pentru a se asigura că nu e poros, publicaţia garantează: cele optsprezece modele testate reprezintă ansamblul pieţei şi sunt întru totul satisfăcătoare, atât la proba de rezistenţă, cât şi la cea de tracţiune. Nu există decât un singur cusur, dar e destul de serios, preţurile variază de la simplu la triplu: de la 10 cenţi pentru germanul Hansaplast, vândut în hipermarket, la 30 de cenţi pentru foarte selectul Durex „nervurat“. Consumatorul este de asemenea sfătuit să ia

măsurile de precauţie uzuale, ca pentru orice alt produs. Întrucât prezervativul este vulnerabil la căldură şi umiditate, se cuvine „a se evita păstrarea lui în compartimentul din torpedoul maşinii în plină lună august“. Pentru ca totul să fie precis şi complet, prezervativul „din cauciuc“ fusese în mod discret încadrat, din iunie 1985, la rubrica „articole medico-chirurgicale“ şi supus unui standard de calitate dintre cele mai exigente. *50 millions de consommateurs* nădăjduia deja ca, prin această mână de ajutor, să dea un imbold pieţei ce se înfiripa. Succesul a fost atât de mare, încât în cursul anului următor Institutul Naţional al Consumului (INC), instituţia-mamă a revistei, a efectuat pe patruzeci şi una de mărci teste comparative, care au demonstrat că vreo cincisprezece dintre ele prezentau porozitate. Au fost puse în cauză pertinenţa încercărilor, prezenţa unui „rezervor“ susceptibil să fragilizeze ansamblul, studiile asupra fricţiunii, cele asupra gonflării. S-au iscat polemici între INC şi principalele mărci, Durex, Prophyltex şi Manix, care au taxat Institutul drept „Mare Inchizitor“ pornit să inventeze întruna „noi forme de tortură“, menite să smulgă „mărturisiri de slăbiciune“ de la inocentele lor prezervative.

O CRUCIADĂ CONTRA PREZERVATIVULUI

Nu era nevoie de mai mult pentru a reaprinde în 1987 împotrivirea multiseculară a Bisericii Catolice. Campania de informare despre SIDA devine obiectul mâniei Consiliului Permanent al Episcopatului francez, pentru care „încurajarea întâlnirilor sexuale aşa-zis libere, în cursul cărora cei care se doresc demonstrează totodată, protejându-se cu prezervative, că ameninţă sau se tem de ameninţarea cu moartea, nu este o cale deschisă vieţii, iubirii, viitorului: este un rău“. Rigiditatea acestei poziţii izbuteşte să tulbure o

parte mai luminată a credincioşilor. Dar un an mai târziu, cotidianul Vaticanului, *L'Osservatore romano*, condamnă o dată în plus folosirea prezervativului, „puţin fiabil din punct de vedere tehnic şi mai cu seamă inacceptabil din punct de vedere moral". În aceeaşi perioadă, o reclamă feroce îl înfăţişează pe papa Ioan Paul al II-lea arătând spre un pachet de prezervative, iar legenda este: „A cincea poruncă: să nu ucizi!"

Şi totuşi, totul ar fi putut fi diferit. Conciliul al II-lea de la Vatican vrea să deschidă larg porţile Bisericii pentru lumea modernă. În 1962, papa Ioan al XXIII-lea înfiinţează, printre altele, o comisie care să studieze problema contracepţiei şi cea a controlului naşterilor. Comisia, din care fac parte şi câţiva laici, conchide în 1967, cu majoritate, că ideea contracepţiei artificiale nu este în mod intrinsec dăunătoare: „Reglarea naşterilor pare necesară pentru cei mai mulţi soţi, care vor să exercite o paternitate responsabilă, deschisă şi raţională în conjunctura actuală." Este într-adevăr o revoluţie. Cuplul catolic ar urma astfel să decidă el însuşi asupra metodelor de planificare familială. Dar o minoritate a comisiei susţine contrarul, menţinând o poziţie tradiţională, prin interzicerea tuturor metodelor anticoncepţionale: „Dacă Biserica ar admite ca fiind de-acum lipsită de valoare o doctrină constant transmisă prin tradiţie, propovăduită cu tot mai multă insistenţă şi enunţată în chip solemn până în ultimii ani, ne temem că autoritatea sa în aproape toate chestiunile morale şi dogmatice ar fi grav afectată."

După moartea lui Ioan al XXIII-lea, succesorul său, papa Paul al VI-lea, îi ascultă şi pe unii, şi pe ceilalţi şi decide brusc să susţină poziţia minoritară. În 1968, în capitolul 14 al scrisorii sale enciclice *Humanae Vitae*, el conchide astfel: „Este exclusă orice acţiune care – fie în pregătirea actului sexual, fie în desfăşurarea lui, fie în

dezvoltarea consecinţelor lui naturale – şi-ar propune drept scop sau mijloc să împiedice procrearea.“ Adio, pilulă, prezervativ şi orice alt mijloc de control al naşterilor! Pentru majoritatea credincioşilor, Vaticanul ratează astfel ocazia de a se deschide spre lume. Deja în 1930, supus la presiuni asupra acestor probleme, Pius al XI-lea închisese discuţia în enciclica sa *Casti Connubii* referitoare la castitatea în căsnicie, reiterând condamnarea onanismului şi a avortului. El se situa astfel pe o poziţie cu totul potrivnică Bisericilor Protestante, care adoptau, în acelaşi an, o atitudine liberală faţă de contracepţie. De atunci, poziţia Bisericii Catolice nu s-a schimbat niciun pic în privinţa acestor chestiuni. În afara abstinenţei sau a metodei naturale, studiate în funcţie de ciclurile menstruale, adio, mântuire!

Dar la naiba cu aceste gâlcevi, viaţa continuă şi, catolice sau nu, cuplurile adoptă tot felul de metode anticoncepţionale. La douăzeci de ani după controversa vaticană din 1968, piaţa prezervativului o duce cum nu se poate mai bine.

GENERAŢIA LATEX

Începând din anii ’90, folosirea prezervativului se generalizează în rândul tinerilor, homosexuali sau nu, în cazul relaţiilor ocazionale sau al partenerilor multipli. El devine un mijloc obişnuit de contracepţie ca şi un instrument de luptă contra bolii. Revista *L’Express* titrează, în iunie 1993, „Generaţia latex“. *Rap*, *rave*, film, pub – „căciuliţa“ se afişează pretutindeni. Deţinătorii mărcilor de prezervative caută să se asocieze, scad încetul cu încetul preţurile (12 prezervative pentru 1,50 euro la Leclerc[29]), înmulţesc aromele (fragi, vanilie…). Imaginile sunt sugestive, mesajele sunt directe, prezervativele se înscriu în „curentul cultural“ al unei epoci în care numărul festivalurilor de muzică şi al evenimentelor de toate genurile se multiplică. Se lansează promoţii,

se împart *condom*-uri ca bomboanele. Pe 1 decembrie 1993, la Paris, într-un spirit festiv, foarte şaizecist, militanţi ai Asociaţiei Act Up vin cu un camion-macara şi trag un gigantic prezervativ pe obeliscul din Place de la Concorde, declarând în faţa camerelor TV: „Prezervativul e ca centura de siguranţă: toţi şoferii zic că o poartă, dar nu toţi o fac." Înfiinţată în 1989 după un model american creat cu doi ani înainte, Act Up este o mică organizaţie de activişti entuziaşti şi foarte deschişi, în majoritate homosexuali, care veghează în permanenţă ca îngrijirea bolnavilor de SIDA şi mijloacele de prevenire să fie în continuare bine difuzate şi asumate de societate.

Franţa era în acel moment ţara europeană cea mai afectată de SIDA, iar prezervativele erau încă prea scumpe. Două treimi sunt vândute în farmacii, care aplică taxe mari, dublând preţul produsului faţă de costul de fabricaţie. La începutul anului 1994, mai mulţi fabricanţi cad de acord să introducă „prezervativul de 1 franc". În trei săptămâni, trei milioane de „căciuliţe" la „tarif pentru tineret" se vând ca pâinea caldă şi farmaciile îşi epuizează stocurile. Utilizatorii francezi îi ajung din urmă pe omologii lor din Anglia. Se înfiinţează o asociaţie, „Generaţia *condom*", cam la fel cum se vorbise, cu un deceniu în urmă, despre o „generaţie Mitterrand". Aceşti tineri deschid un butic (astăzi închis) la Paris, în plin Cartier Latin. Acolo se intră fără jenă. Spre deosebire de banalul *sex-shop*, acest magazinaş este un loc în care se poate discuta şi informa despre „un produs obişnuit de consum". În acelaşi an 1994, 50% din femeile între 25 şi 29 de ani (faţă de 38% în 1988) folosesc prezervative; bărbaţi, aproape 70%, iar tinerii între 20 şi 24 de ani, 80%. Termenul „generaţie" nu este un slogan exagerat, faptul e confirmat de demografi. În acest stadiu, marile companii şi firmele mici, independente se războiesc pe o piaţă unde

coabitează 67 de mărci: de la produsele de duzină, fabricate în China şi vândute aproape în pierdere cu 15 cenţi, la prezervativul de 1 euro, ultrafin, cu „aplicator“ – un inel suplu, menit să-i faciliteze derularea pe penis şi să evite orice inversare traumatizantă. Directorul comercial al firmei Soft îşi importă prezervativele din Vietnam şi Coreea, invadează marile magazine şi comentează în termeni duri situaţia din iunie 1994, într-un număr al săptămânalului *Le Nouvel Observateur*: „Este o piaţă a rechinilor, unde nimeni nu vrea să recurgă la transparenţă, de parcă s-ar vinde droguri sau caviar!“ Cuvinte crude şi amare, dacă ne gândim că această piaţă se bazează în parte pe frica de virus, fiecare celebritate lovită de SIDA impulsionând în mod brutal vânzările.

Dar prudenţa iniţială slăbeşte odată cu apariţia unor noi terapii, în 1996. Folosirea „căciuliţei“ este percepută de tineri din ce în ce mai mult ca o injoncţiune medicală ce afectează viaţa intimă sau aduce atingere sacrosanctei libertăţi individuale, dreptului la plăcere revendicat la sfârşit de veac. Ca şi cum lucrul acesta n-ar fi de-ajuns, în cursul aceluiaşi an sondaje vizând calitatea produsului vin să înrăutăţească situaţia. Cu excepţia ambalajelor, prezervativul nu a mai fost revizuit de ani, în ciuda apariţiei SIDA. Patru reproşuri i se aduc tot timpul: riscul deteriorării la deschiderea pliculeţului, complicaţia legată de aruncarea după folosire în condiţii igienice, ambalajul insuficient de îngrijit şi dificultatea derulării lui pe penis în sensul corect. Pe o piaţă în aparenţă saturată, dominată de trei mastodonţi – britanicul Durex, numărul unu mondial, australianul Manix şi japonezul Prophyltex –, unii fabricanţi acceptă provocarea calităţii în detrimentul preţului de vânzare. În 1996, cu un sprijin masiv de publicitate, un inventator englez, Keith Jones, lansează Topaz. El se bizuie pe un distribuitor monegasc, specializat în articole din cauciuc, tălpi

antişoc şi pansamente preformate pentru bătături şi crăpături ale pielii. Acest britanic propune ceea ce observatorii califică fără teamă drept „Rolls-Royce-ul“ *condom*-ului: un prezervativ prins într-un inel de aplicare şi rulat în sensul întrebuinţării. Printr-o simplă răsucire, inelul se detaşează şi obiectul e la locul său. După utilizare, prezervativul este introdus înapoi în cutiuţa originară, care îşi dublează volumul şi se închide prin apăsare. Clienţii abia dacă se încumetă să le mărturisească partenerelor preţul, dar… „când e vorba să te protejezi, te mai uiţi la cât costă?“ pretinde abilul comerciant.

Cu toate acestea, vânzările nu cresc, francezii sunt consumatori modeşti, în comparaţie cu vecinii lor europeni: 4 „căciuliţe“ de persoană pe an, faţă de 6 la englezi sau 9 la spanioli. După ce s-a triplat în doisprezece ani, sub efectul fricii de SIDA, piaţa stagnează. Se petrece atunci, în ţările bogate, un fenomen important: SIDA este clasificată printre bolile „cronice“, ca ateroscleroza sau cancerul, adică printre cele care necesită ani şi chiar decenii de tratament. Bolnavul se instalează în boala sa. Anturajul său constată că el supravieţuieşte bolii, societatea îşi slăbeşte vigilenţa, răul pare localizat. Vânzările de prezervative lâncezesc.

PREZERVATIVUL, SINGURUL ZID DE APĂRARE ÎN FAŢA MALADIEI SIDA

În ţările sărace, în schimb, boala este considerată în continuare o epidemie „clasică“. După puseul puternic din anii ’90, SIDA se stabilizează, desigur, dar încă se află în expansiune. Practicile sexuale cu factor de risc, prostituţia şi toxicomania continuă. Costurile tratamentelor complexe, în general, şi cel al prezervativelor, în particular, limitează în continuare accesul la îngrijiri şi la prevenire pentru cei mai mulţi. Fără a mai pune la socoteală reticenţele religioase, care amână în permanenţă

difuzarea acestui mijloc contraceptiv, şi corupţia care însoţeşte mizeria sanitară. Prezervativul suportă adesea consecinţele unor presiuni religioase sau ale unor legislaţii chiţibuşare.

În luna mai 2008, în nord-estul Kenyei, la Garissa, vreo şaizeci de studenţi îndrumaţi de câţiva profesori, cu toţii musulmani, discută pe tema „Islam şi sănătate". Concluziile colocviului sunt lapidare: „O grămadă de bani s-au risipit pentru a otrăvi *şsicţ* comunitatea noastră […], sume enorme sunt cheltuite pentru a cumpăra prezervative, pentru a cumpăra imoralitate." Pe scurt, liderii musulmani ai districtului decid să pornească o campanie împotriva promovării prezervativului. Epidemia fusese totuşi aproape oprită în Kenya, după culmile înregistrate la mijlocul anilor '90. Comportamentele cu risc erau în scădere şi *condom*-ul tocmai fusese recomandat din nou de Ministerul Sănătăţii din Kenya ca mijloc de prevenire a bolii. Clericii se separă, promiţând să predice activ contra obiectului blestemat, convenind să se împotrivească distribuirii sale în satele şi şcolile din regiune: „Ne îngrijorează faptul că aceste campanii contra SIDA pot fi utilizate în sensul rău, ceea ce este inacceptabil pentru tradiţiile şi cultura noastră", proclamă purtătorul de cuvânt, Şeicul Mohamud Ali, profitând de ocazie pentru a pretinde închiderea barurilor şi a cluburilor video în tot nord-estul ţării. Postul, rugăciunea regulată şi refuzul relaţiilor extraconjugale sunt cele mai bune mijloace de luptă contra epidemiei, iată ce conchid liderii musulmani. Apoi, se răspândeşte un zvon dement: prezervativele ar fi impregnate cu virus, lumea occidentală ar inunda piaţa cu produsele sale ca să-i elimine pe africani şi în special pe musulmani. Medicii au de furcă pentru a contracara propaganda. Doctorul Osman Warfa, responsabilul medical al provinciei, constată, mâhnit: „Faptul le va da cu siguranţă tinerilor o

scuză pentru a nu folosi prezervativul şi îi va pune pe mulţi dintre ei în pericol." Cu toate acestea, prezervative gratuite rămân la dispoziţia populaţiilor în centrele de sănătate publice din regiune. Controversa separă comunitatea musulmană, tot aşa cum divide lumea catolică. Musulmani indonezieni erudiţi se arată mai toleranţi: „Prezervativele trebuie să fie disponibile în cartierele deocheate, dar profesioniştii sexului sunt cei care trebuie să le cumpere. Nu toată lumea trebuie să aibă acces la ele", admite în 2008 conducătorul unei moschei din Jakarta.

Pe continentul african, în ţările situate la sud de Sahara, SIDA continuă să facă ravagii. În 2007, trăiesc aici două treimi din adulţii contaminaţi cu acest virus, ceea ce reprezintă circa 22 de milioane de bolnavi. În regiune sunt de asemenea prezenţi 90% dintre copiii infectaţi ai planetei. În aceste condiţii, unii responsabili sanitari rivalizează în materie de imaginaţie pentru a populariza prezervativul. În Africa de Sud (peste 16% dintre adulţi infectaţi), ca şi în Swaziland (un adult din patru infectat), grupări de ajutorare a populaţiilor din cartierele sărace ajung să distribuie prezervative prezentate în cutii atrăgătoare, pictate de artişti. Imaginea obiectului capătă un alt chip, cel care îl acceptă considerând că primeşte un fel de cadou şi nu că i se propun *condom*-uri în banale cutii de carton.

În comparaţie cu soarta cumplită a acestor populaţii africane, ţările din Asia de Sud-Est sunt mai puţin afectate de boală (4 milioane de seropozitivi). În Laos şi Bangladesh, numeroşi ţărani, înrădăcinaţi în tradiţii, scapă încă tentaţiilor din marile oraşe. Dar situaţia evoluează în funcţie dezvoltarea prostituţiei şi a toxicomaniei. Ţări vecine pot totuşi să aibă parte de condiţii opuse. Cambodgia este îndeosebi afectată, iar legislaţia nu uşurează sarcina serviciilor de sănătate. Pentru o cambodgiană, a fi găsită cu un prezervativ

asupra sa este o dovadă că practică prostituţia, ceea ce poate s-o ducă direct într-un „centru de reabilitare“, cu alte cuvinte în puşcărie. Invers, în Thailanda, foarte afectată şi ea de epidemia de SIDA, autorităţile susţin campanii pentru utilizarea „100%“ a prezervativului. E adevărat că numărul „lucrătorilor sexuali“, cum îi numesc ONG-urile, este acolo în mod istoric foarte ridicat, soldaţilor americani din Vietnam luându-le locul, de câteva zeci de ani, roiurile de turişti sexuali. Cu toate acestea, prostituatelor le este pretutindeni la fel de greu să impună folosirea prezervativului unui bărbat pe care, în general, nu-l vor mai revedea niciodată. Doamna Supriyati, administratoarea unei asociaţii indoneziene de prevenire a SIDA, recunoaşte: „Problema, în stradă, este că trebuie să te baţi ca să obţii un client […] A negocia utilizarea unui prezervativ nu numai că ar dăuna mersului afacerilor, dar ar sugera şi că lucrătorul sexual este seropozitiv.“ Vremurile se schimbă, totuşi, încetul cu încetul. În noiembrie 2008 – fapt inimaginabil cu câţiva ani înainte – distribuitoare automate de prezervative sunt instalate în bordelurile din China şi din Mongolia.

LUMEA OCCIDENTALĂ COBOARĂ GARDA

În contrast cu mizeria toxicomanilor sau a prostituatelor din Soweto ori din Bandung, tinerii francezi pot trece drept bogătaşi. Ancheta referitoare la sexualitate, publicată în martie 2007 de Agenţia Naţională de Cercetare asupra SIDA (ANRS), arată că 90% dintre tineri folosesc prezervativ la primul lor raport sexual. Este una dintre cele mai vaste investigaţii realizate în Franţa pe această temă, de la cea a doctorului Simon, din 1972, perioadă în care contracepţia începea să se răspândească. Se depune o muncă titanică, interogându-se peste 12 000 de bărbaţi şi femei între septembrie 2005 şi martie 2006. Spre

suprinderea generală, datele dezvăluie că oamenii se tem mai puţin de HIV. După primele experienţe bine protejate, un sfert dintre bărbaţii heterosexuali şi aproape o treime dintre femeile care au avut cel puţin doi parteneri în cursul anului nu au mai folosit prezervative. Constatarea este neliniştitoare deoarece în ţările bogate din Europa Occidentală şi din America de Nord peste 2 milioane de persoane sunt seropozitive în 2007. Nu presiunile religioase sau lipsa de mijloace sunt cauza, ci slăbirea vigilenţei este singura răspunzătoare de recrudescenţa epidemiei. Homosexualii mai cu seamă, dar şi destui heterosexuali şi toxicomani, se protejează mai puţin fiindcă nu se mai moare aşa de repede de SIDA, chiar dacă, între 1999 şi 2006, numărul de seropozitivi aproape că s-a triplat în Marea Britanie şi s-a dublat în Franţa. Autorităţile accelerează acţiunile de prevenire. Astfel, distribuitoarele de prezervative au devenit obligatorii în 2 559 de licee publice franceze, începând din februarie 2008. Cu un an înainte, aproximativ 800 de adolescenţi fuseseră contaminaţi cu HIV.

În absenţa aparatului, a defectării sau neaprovizionării sale, infirmiera unui liceu din La Madeleine, din departamentul Nord, declarase presei locale: „Când e primăvară şi-i văd giugiulindu-se ici şi colo pe peluze, aproape că-mi vine să le arunc prezervative de la fereastră! Ar trebui să le intre în reflex!“.

NOI „CĂCIULIŢE“ INTRĂ ÎN ARENĂ

Aflat la început, secolul XXI nu-şi cruţă câtuşi de puţin eforturile în privinţa calităţii prezervativelor. În Franţa există două milioane de alergici, printre care şi oameni care nu suportă latexul, nici pe degete, ca mănuşi, nici pe sex. De foarte mult timp, latexul provoacă iritaţii şi dureri. El este înlocuit cu poliuretanul, care „oferă un contact mai natural“, după cum susţine

inconturnabilul Durex, fabricantul *condom*-ului Aventi. Dar, dacă progresul continuă, preţul prezervativului rămâne ridicat, ceea ce constituie un obstacol serios în calea răspândirii sale. Producătorul pretinde, ca pentru o maşină de Formula 1, că obiectul este rezultatul mai multor ani de perfecţionare. Alţi fabricanţi pariază pe „articolele *fantaisie*“. Poliuretanul nervurat Excita, lansat în anul 2000, permite, după cum indică numele său, stimularea partenerului. Alte procedee de acelaşi tip vor veni mai târziu, ingeniozitatea nu lipseşte, iar conceptele înfloresc: cu dublă spirală, cu formă anatomică, cu două umflături sau cu guleraş ori cu microperle… Cât despre cei care ejaculează precoce, ei pot să-şi procure, la comandă, Ritardante, un prezervativ italienesc, îmbibat cu gel de benzocaină, un uşor anestezic local, care încetineşte ejacularea. Tot ei pot conta şi pe Endurance: strâns pe gland, el e menit să exercite o uşoară presiune pe nervul erector, încetinind fluxul sangvin. Dar nu există niciun test efectuat pe consumatori, care să confirme spusele producătorilor şi promisiunile acestor articole al căror preţ nu conteneşte să fie săltat de multitudinea inovaţiilor.

PREZERVATIVUL E PRETUTINDENI, DAR…

În materie de *condom*, nici marketingul nu se lasă. Îi regăsim la lucru pe cei doi mari rivali, britanicul Durex (SSL Healthcare) şi australianul Manix (Ansell). Ei se luptă pe toate terenurile, distribuind gratuit mii de prezervative la festivalurile de rock, la serbările studenţeşti sau la *Gay Prides*, devenite defilări în masă. Când marca Manix devine parteneră a emisiunii *L'Île de la tentation*, de la TF1, Durex contraatacă şi sponsorizează, la acelaşi canal, *Nice People*. Durex însoţeşte postul muzical de radio NRJ în

cluburi şi pe plaje, Manix participă la descoperirea de muzicieni tineri pe Skyrock.

Dar, vai!… Degeaba, căci folosirea prezervativului regresează inexorabil. De la introducerea triterapiilor în 1998, SIDA ucide mai puţin. Consternaţi, francezii îşi spun că boala nu mai este mortală. Cei care şi-au început viaţa sexuală cu „căciuliţă“ se satură de ea pe la treizeci de ani. Constatarea plină de dezamăgire vine de la observatorii din linia întâi, membrii asociaţiei AIDES. Ei adaugă că bărbaţii în jur de patruzeci de ani, proaspăt divorţaţi sunt nenumăraţi şi nu şi-au format vreodată reflexul sistematic de a se proteja. Homosexualii, atenţi până nu demult, devin şi ei mai puţin prudenţi. Concomitent, numărul întreruperilor voluntare de sarcină creşte începând din 2002 la tinerele franţuzoaice de nouăsprezece ani, conform unei anchete oficiale efectuate în 2008.

În faţa scăderii continue a vânzărilor, în primăvara lui 2005 apare pe piaţă cutia de cinci prezervative la preţul de1 euro. Pe ea figurează un avertisment pe dos faţă de la cel scris negru pe alb pe pachetele de ţigări: „Abuzul de prezervative poate provoca o fericire intensă“ sau „Aţi ajuns la un pachet pe zi? Bravo!“. Un an mai târziu, Ministerul Sănătăţii autorizează tutungeriile să vândă prezervative, pentru a îmbuna o profesiune profund contrariată de interzicerea fumatului în locurile publice. În aceşti ani, vedem diversele guverne ce se succed militând – cuvântul nu e prea tare – pentru utilizarea prezervativului. Jacques Chirac însuşi dorise să se comercializeze un prezervativ ieftin. Prim-ministrul François Fillon va reveni asupra subiectului cu prilejul Zilei Mondiale de Luptă împotriva SIDA, pe 1 decembrie 2007, chestiunea nefiind încă rezolvată: „Mobilizarea totală împotriva SIDA impune ca prezervativul să fie disponibil la 20 de cenţi, în mod real şi firesc“, afirmă el. Totuşi, cu un an

înainte, la 1 decembrie 2006, Hervé Antoine, un tânăr antreprenor din Mitry-Mory, în departamentul Seine-et-Marne, intrase în scenă lansând pe piaţă şase milioane de prezervative vândute cu 20 de cenţi bucata, faţă de cei 50 de cenţi ai mărcilor dominante. Acest fost laborant de farmacie pariziană nu înceta să comenteze asupra preţului prezervativelor sau al cutiilor conţinând cantităţi prea mari. El realizează un studiu de piaţă şi declară fără menajamente presei, în noiembrie 2006: „Fabricanţii şi distribuitorii fac profituri enorme, umflând de patru până la şapte ori preţul de cost, ceea ce consider că e scandalos!“ Prezervativele Make Love, distribuite de întreprinderea sa, Antoine Associés, şi vândute la 1 euro pachetul de cinci bucăţi sunt disponibile în 20 000 de chioşcuri de presă şi tutungerii. *Condom*-urile, expuse între ţigări şi gume de mestecat, se vând cu o repeziciune nesperată. Asociaţia AIDES, Ministerul Sănătăţii, ziarul *Le Parisien*, grupul editorial Hachette şi reţeaua sa de difuzare a presei le susţin. În opinia tuturor, „căciuliţa la 20 de cenţi“ nu trebuie să aibă parte de soarta celei „de un franc“, căzute în uitare în urmă cu vreo cincisprezece ani, când fusese zdrobită de concurenţa marilor mărci. Urgenţa e maximă, bolile transmisibile pe cale sexuală progresează în rândul tinerilor şi nevoiaşilor. În Franţa sunt diagnosticate în 2006, conform OMS, 5 750 de cazuri noi de contaminare cu HIV. De două ori mai multe decât în Germania în acelaşi an şi, consecinţa a vremurilor, sunt afectate tot mai multe femei cu situaţie nesigură, faţă de care bărbaţi adesea violenţi nu iau nicio măsură pentru a proteja relaţia.

APARIŢIILE PREZERVATIVULUI: INDIANUL HLL

În iulie 2007, un prezervativ de tip nou provoacă mânia unui personaj de vază din centrul

Indiei, onorabilul Kailash Vijayvargiya, ministrul Afacerilor Publice din statul Madhya Pradesh. El cere interzicerea *condom*-ului Crezendo, pe motiv că este „un obiect sexual contrar tradiţiilor şi moralei indiene“. Articolul în cauză dispune la baza sa de un inel vibrator şi este livrat într-o casetă purtând ştampila „Commonwealth-ul celui de-al şaptelea cer“. Amestecul de genuri, între un contraceptiv şi o organizaţie anglo-saxonă purtând mireasma trecutului britanic al Indiei, indignează autorităţile locale. Faptul însă nu deranjează deloc puterea federală. Ministrul indian al Sănătăţii chiar îl încurajează pe fabricant şi-i laudă creativitatea. E adevărat că miza este considerabilă. HLL, Hindustan Latex Limited, e pe cale să devină al doilea producător mondial de prezervative şi n-ar fi înţelept să se pună oprelişti ascensiunii companiei aflate în plin avânt. Ironie a istoriei, oare nu le joacă ea un renghi, cu acest memento colonial răsturnat, chiar dominatorilor anglo-australieni? HLL debarcă aşadar pe piaţă cu produse adaptate regiunii: prezervative cu parfum de mosc sau de iasomie ori cu aromă de *pan masala*, un amestec de împrospătare a respiraţiei pe bază de betel, seminţe de chimen sau de anason şi alte mirodenii. 70% din populaţia indiană are sub treizeci de ani. O clasă mijlocie influentă şi în plină dezvoltare promite zile fericite pentru HLL, dacă spectrele sumbre ale terorismului şi obscurantismului nu strică peisajul. Dar India este totodată, cu 4 milioane de adulţi şi copii infectaţi cu HIV, a doua ţară din lume, după Africa de Sud, cea mai afectată de pandemie. În consecinţă, întreprinderea HLL investeşte, pornind de la enormele beneficii realizate din prezervative şi pilule anticoncepţionale, într-o reţea de maternităţi mici cu tarife scăzute, în zona rurală. Ea devine unul dintre susţinătorii de bază ai planificării familiale în India, regiune a lumii unde cuplurile au fost vreme îndelungată profund ostile oricărei

forme de contracepţie. Fabricantul indian vizează acum piaţa africană, urmând aceleaşi metode ca în Asia: plecând de la prezervativ, să dezvolte întregul lanţ al contracepţiei.

PREZERVATIVUL FEMININ: ÎN SUSPENSIE

„Prezervativul feminin va vedea lumina zilei la primăvară." În decembrie 1991, cotidianul *Libération* este categoric. Nimic nu mai stă în calea punerii în vânzarea a primului „*femidom*", combinaţie engleză a cuvintelor *feminine* şi *condom*. Mai foloseşte cineva termenul peste cincisprezece ani? Teaca ultrasubţire, de 17 centimetri lungime şi de 7 centimetri în diametru, este făcută din poliuretan lubrifiat pe ambele feţe. Ca un prezervativ pe invers, el se introduce în vagin prin împingerea cu degetul a unui inel elastic ce se va amplasa cât mai aproape de colul uterin. Un alt inel, fixat la deschizătură, permite obiecului să acopere toată vulva. Astfel, *femidom*-ul protejează de toate bolile cu transmitere sexuala, dar şi de maladiile de contact, în special herpesul. În ciuda preţului ridicat (1,50 euro bucata), *femidom*-ul ar fi trebuit să acopere 6 până la 7% din piaţă, conform previziunilor Laboratorului Polivé, distribuitorul francez al prezervativului feminin, de origine engleză. „Femeile preiau iniţiativa", strigă în gura mare promotorii săi. „Ai impresia că faci dragoste într-un sac", replică detractorii săi. „Face zgomot", „*Femidom*-ul se răsuceşte", „E greu de pus, alunecă", „Penisul se loveşte de inel". Dar, per total, jumătate dintre utilizatoare se declară satisfăcute, cu atât mai mult cu cât obiectul se plasează înaintea actului sexual şi nu întrerupându-l. El este comercializat fără probleme în Anglia, Statele Unite, Elveţia şi Japonia, de la începutul anilor '90. Dar lansarea anunţată în Franţa nu va avea loc, compania britanică nu poate livra, distribuitorul francez se

retrage, popularizarea se suspendă. Va fi reluată şapte ani mai târziu. De astă dată, prezervativul feminin vine din Chicago. Societatea Female Health Company are monopolul brevetului depus şi, ca atare, îi stabileşte tarifele de vânzare în farmacii… încă prea mari (aproape 2 euro) pentru majoritatea covârşitoare a femeilor. În 2003, *Libération* recunoaşte: „Prezervativul pentru femei se chinuie să-şi găsească fani“, în pofida promoţiilor la 1 euro. Un nou material, nitrilul sintetic, îi scade simţitor preţul, totodată îmbunătăţind obiectul: dispar fâşâitul şi pârâitul, totul devine silenţios. Se vorbeşte de „FC2“, *female condom*-ul din generaţia a doua. Zadarnic, clienţii strâmbă din nas. Unii insistă totuşi să-i facă reclamă. Pe 15 august 2008, o tânără din Zimbabwe face senzaţie arătând un prezervativ feminin la tribuna Conferinţei Internaţionale pentru SIDA de la Mexico City. La rândul său, Mary Robinson, fostă preşedintă a Irlandei şi responsabilă a organizaţiei umanitare Oxfam, rezumă cu luciditate: „Femeile ar trebui să aibă tăria de a-i spune partenerului lor: «Dacă nu ţi-l pui tu pe al tău, o să mi-l pun eu pe-al meu.»“ Într-o epocă în care SIDA le afectează din ce în ce mai mult, argumentul s-ar cuveni să convingă – cu atât mai mult cu cât *femidom*-ul poate fi plasat cu până la opt ore înainte de întâlnire – în privinţa petrecerii unei seri agreabile, care să nu fie întreruptă de aplicarea întotdeauna inopinată a unei „căciuliţe“. În realitate, toată lumea constată slaba voinţă politică de promovare a singurului prezervativ complet controlat de femei… Doar 28 de milioane de prezervative feminine au fost vândute în lume din 2007 încoace, faţă de 11 miliarde de prezervative masculine.

VÂNZĂRILE DE PREZERVATIVE CRESC ODATĂ CU CRIZA

Criza, scrisă cu majusculă – cuvântul reapare de la sfârşitul anului 2008. Miliarde de dolari se evaporă, milioane de locuri de muncă sunt ameninţate, ramuri industriale întregi stau sub semnul incertitudinii, se vorbeşte despre o schimbare a civilizaţiei, dar din puzderia de veşti rele se iveşte o informaţie: vânzările de prezervative stau mai bine. Supermarketurile le rezervă rafturi întregi. Scena se petrece într-un *big box store* Costco[30] dintr-o periferie americană. Doi bărbaţi, David Sedaris, un scriitor de succes, şi cumnatul său fac cumpărături de la distribuitorul *low cost*. Întâmplarea e povestită în prestigioasa revistă *The New Yorker*, în numărul din aprilie 2009. Căutând şi nişte becuri mai ieftine, cei doi dau peste prezervative ambalate „vrac, într-o cutie de mărimea unei cărămizi“ (*a mess of condoms, which came in a box the size of a cinder block*). Excelentă ocazie, îşi spun ei, de a le oferi amicilor, fără prea multă cheltuială, o droaie de „căciuliţe“ ambalate în pliculeţele lor originale, în chip de mici cadouri. Dar prezenţa bizară a enormei cutii de prezervative tronând în vârful unui cărucior împins de doi bărbaţi în jur de cincizeci de ani, amândoi cu mustaţă, stârneşte şuşoteli împrejur. În acest supermarket, frecventat sâmbăta după-amiaza de familii şi de oameni mărunţi, cei doi observă repede că atrag atenţia. „Vouă, poponarilor – păreau să zică feţele lor –, numai la asta vă stă gândul?“ adaugă David Sedaris, bun cunoscător al micii burghezii pe care o descrie cu umor. Anecdota dezvăluie că prezervativele au ajuns obiecte care se vând asemenea cutiilor cu detergenţi, dar că, în acelaşi timp şi în ciuda acestui fapt, ele continuă să aibă un oarecare iz de pucioasă în mediile conservatoare.

În Coreea de Sud, simplele considerente malthusiene sunt explicaţia creşterii vânzărilor, cuplurile preferând să aştepte ca situaţia economică să se limpezească înainte de a avea un

copil. Acelaşi comportament se observă în Marea Britanie. Fabricanţilor de prezervative situaţia le convine de minune. Un sondaj realizat la mijlocul toamnei 2008 arată că majoritatea englezilor aleg sexul drept divertisment preferat şi gratuit, în vremea crizei economice şi a scăderii puterii de cumpărare. Studiul, comandat în cadrul celei de-a 20-a Zile Mondiale de Luptă împotriva SIDA, demonstrează în consecinţă că sporirea vânzărilor de prezervative se datorează şi unei revigorări a apetitului sexual. Un pachet de prezervative costă, într-adevăr, mult mai puţin decât o ieşire la restaurant sau la un spectacol. Pe scurt, *condom*-ul ar fi beneficiarul neaşteptat al vremurilor cu restricţii de tot felul.

„Căutându-mă de mărunţiş, mi-am tăiat uşor vârful arătătorului în plicul prezervativului vârât maşinal în buzunar şi acum, după cincisprezece zile, am o mică rană diagonală pe degetul cu care apăs pe geamul îngheţat." Prezenţa prezervativului redusă la simpla tăietură a posesorului său arată banalitatea obiectului în ochii autorului acestor rânduri, Mathias Enard. În fresca sa homerică, *Zone*, „căciuliţa" este astfel evocată întâmplător, în cuprinsul unui text de peste cinci sute de pagini fără punct. Un non-eveniment…

În iulie 2009, site-ul Terraeco, dedicat dezvoltării durabile, dezvăluia că prezervativul putea să joace un rol până şi în protejarea pădurii amazoniene: o uzină din oraşul brazilian Xapuri produce deja 100 de milioane de prezervative pe an şi oferă un debuşeu economic atrăgător pentru lucrătorii care crestează arborii de cauciuc, luptând astfel contra despăduririi şi contribuind la întreţinerea a 700 de familii. Atraşi de nişa comercială încă lipsită de concurenţă a *condom*-ului „verde", fabricanţii laudă produsele lor din „latex 100% natural". Marca French Letter comercializează, şi ea, prezervative a căror materie primă provine printr-o filieră echivalentă de

cauciuc natural din Asia de Sud-Est. Terraeco remarcă totuşi că aceste prezervative „etice“ nu sunt mai biodegradabile decât celelalte şi că „nu e cazul să le abandonaţi în natură după zbânţuielile dumneavoastră amoroase prin tufişuri“.

„NU TE ATINGE DE PAPA!“

Duminică, 22 martie 2009. Sloganul este scandat în piaţa din faţa Catedralei Notre-Dame, de vreo douăzeci de tineri adepţi ai unei drepte catolice integriste. Ei cântă imnuri religioase în latină şi înalţă pancarte. E ora ieşirii de la slujbă. Credincioşii vor părăsi catedrala. Cu puţin înainte, pe la ora 11, vreo treizeci de militanţi comunişti şi ecologişti au înconjurat câţiva membri ai Consiliului municipal din Paris încercând să distribuie prezervative. Se lasă cu îmbrânceli. Tinerii catolici smulg manifestele protestatarilor de stânga, atacându-i cu strigăte de genul „Comunişti asasini!“. O jumătate de oră mai târziu, în aceeaşi piaţă, are loc o nouă înfruntare. Militanţi ai Asociaţiei Act Up, înveşmântaţi în negru, se întind pe spate în faţa celor două ieşiri laterale ale catedralei, cu trupurile acoperite de afişe pe care scrie „Benedict al XVI-lea asasin“. Scena simbolizează decesele cauzate de SIDA, „în mod direct imputabile poziţiei Bisericii Catolice în privinţa prezervativului“, după cum se poate citi pe unul dintre manifestele lor. Primii credincioşi ies de la slujbă, nevoiţi să păşească peste participanţii la acest *die in*, versiune la orizontală a mai obişnuitului *sit in*. Marea uşă centrală nu se deschide, paznicii catedralei, în sacouri bleumarin şi pantaloni gri, închid grilajul de acces. Atmosfera e tensionată, un cordon de poliţişti se interpune între cei de la Act Up şi cei care îi atacă, bombardându-i cu ouă şi pungi de plastic umplute cu apă. Activiştii catolici fuseseră mobilizaţi în ajun prin Internet, pe Facebook. Când clopotele de la Notre Dame încep să bată, în piaţă încă răsună

lozinci „Act Up asasin“, cărora li se răspunde „«Căciuliţa»-nseamnă viaţă, papa o interzice“. Locul e plin de lume şi discuţiile sunt aprinse, papa fiind deopotrivă huiduit şi aprobat pentru recentele sale declaraţii referitoare la SIDA, prezervativ şi castitate.

PAPA PRONUNŢĂ CUVÂNTUL „PREZERVATIV“...

La începutul anului 2009, specialiştii în lupta anti-SIDA sunt îngrijoraţi. Desigur, pentru prima oară de la apariţia virusului în 1981, boala se stabilizează în ţările din nord. Dar situaţia rămâne precară în ţările în curs de dezvoltare, iar criza financiară ameninţă viitoarele finanţări internaţionale ale îngrijirilor medicale acordate acestor populaţii. ONUSIDA, programul comun al Naţiunilor Unite, avertizează: donatorii trebuie să-şi continue eforturile. Tratamentele sunt scumpe şi toată lumea e de acord că prezervativul rămâne un excelent mijloc de protecţie. În acest context, papa Benedict al XVI-lea începe, în 17 martie 2009, prima sa călătorie în Africa. La Yaoundé, el declară în faţa unei mulţimi seduse şi entuziaste că întregul continent „suferă în mod disproporţionat“. Dar constatarea este spulberată repede de cele câteva cuvinte pronunţate ceva mai înainte, în avionul care-l ducea în Camerun: „Problema SIDA nu poate fi rezolvată prin distribuirea de prezervative. Dimpotrivă, folosirea lor o agravează.“ A pretinde că prezervativul agravează pandemia este un mod de a lua o atitudine potrivnică activităţii organizaţiilor umanitare. Ele acţionează adesea cu ajutorul călugăriţelor şi-al călugărilor aflaţi pe teren şi fac din prezervativ o armă de luptă primordială împotriva bolii. Pe un continent unde trăiesc două treimi din persoanele seropozitive din lume, mesajul utilizării preventive a *condom*-ului, şi aşa greu de transmis, riscă să fie bruiat. Numeroase site-uri sunt luate cu asalt de

reacţiile internauţilor, ajungând să suprasatureze căutările legate de „prezervative“ sau „SIDA“, care, cu doar câteva ore înainte, îşi duceau existenţa lor liniştită de fişiere în reţea. Cercurile medicale se declară, de asemenea, „consternate“ şi chiar „calamitate“ de cuvintele lui Benedict al XVI-lea. O scrisoare deschisă îi este adresată de somităţi din domeniul luptei contra SIDA, printre care Françoise Barré-Sinoussi, deţinătoarea Premiului Nobel pentru Medicină din 2008. Scrisoarea are un mesaj clar: „Utilizarea regulată a prezervativului reduce cu cel puţin 90% riscul de transmitere a SIDA“. Oamenii de ştiinţă care o semnează reamintesc că studiile efectuate timp de douăzeci şi cinci de ani demonstrează că „prezervativul este o barieră impenetrabilă pentru agenţii infecţioşi transmisibili pe cale sexuală“; ei încheie cerându-i tranşant papei să-şi rectifice declaraţia, „pentru binele bărbaţilor şi femeilor din Africa şi din întreaga lume“. Benedict al XVI-lea nu se exprimase niciodată până atunci în privinţa întrebuinţării prezervativului, a fost primul papă care a pronunţat public acest cuvânt. Faptul a încurcat într-atât biroul său de relaţii publice, încât „prezervativ“ a fost înlocuit, în comunicatul oficial publicat de Vatican, cu „mijloc profilactic“.

Printre numeroasele modele de „căciuliţe“ fanteziste disponibile astăzi, există nu de multă vreme prezervativele fluorescente… Mici licurici în noapte, fie ca plăpândul lor licăr să sfârşească prin a lumina revenirile imprevizibile ale obscurantismului secular.

21 În engleză în original, *quarter* are valoare de 25 de cenţi (n. red.).

22 William Faulkner, *Zgomotul şi furia*, traducere de Mircea Ivănescu, Ed. Univers, Bucureşti, 1971 (n. tr.).

23 James Joyce, *Ulise*, traducere de Mircea Ivănescu, Ed. Univers, Bucureşti, 1984 (parantezele drepte îmi aparţin – n. tr.).

24 Philip Roth, *Animal pe moarte*, traducere de Irina Petraş, Ed. Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 2001 (n. tr.).

25 (Pierre) Antoine (Muraccioli), cantautor care s-a lansat şi a devenit celebru în anul 1966 cu piesa „Les Élucubrations“, care avea un text polemic şi provocator (n. tr.).

26 „Metoda calendarului“, după numele lui Kyusaku Ogino (1882–1975), ginecologul japonez care a dezvoltat metoda estimării perioadei fertile din ciclul menstrual, pe baza lungimii ciclurilor anterioare ale unei femei (n. tr.).

27 Tennessee Williams, *Trandafirul tatuat*, traducere de Antoaneta Ralian, în *Un tramvai numit dorinţă. Pisica de pe acoperişul fierbinte,* Editura Art, Bucureşti, 2010 (n. tr.).

28 Articolul era semnat de L. Mouquin, avocatul de atunci al Ordinului Medicilor din departamentul Seine (n. tr.).

29 E. Leclerc este un lanţ de supermarketuri care concurează cu Carrefour (n. tr.).

30 Costco Wholesale Corporation este unul dintre cei mai mari angrosişti din Statele Unite, cu peste 142 000 de angajaţi. *Big box store* este denumirea populară a supermarketurilor sale (n. tr.).

MULȚUMIRI

Autorii doresc să le mulţumească următorilor: Frédérique Danthez, Chrystel Grosso, Joëlle Kwiatkowski, Jean-Étienne Martineau, Anne de Mondenard, Véronique Nahoum-Grappe, Jean-Luc Nicolas, Martyne Perrot, Georges Vigarello.

BIBLIOGRAFIE

Ariès, Philippe şi Duby, Georges (coordonatori), *Amor şi sexualitate în Occident*, Editura Artemis, Bucureşti, 2004

Ariès, Philippe şi Duby, Georges (coordonatori), *Istoria vieţii private*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1995.

Ariès, Philippe, *Histoire des populations françaises et leurs attitudes devant la vie depuis le XVIIIe siècle*, Points Seuil, 1971

Beaupré, Fanny şi Guerrand, Roger-Henri, *Le Confident des dames. Le bidet du XVIIIe au XXe siècle: histoire d'une intimité*, La Découverte, 1997

Beevor, Antony, *D-Day, la bataille de Normandie*, Calmann-Lévy, 2009

Bertet, Régis, *Petite historie de la médecine*, L'Harmattan, 2005

Bureau, Paul, *L'indiscipline des mœurs*, Bloud et Gay, Paris, 1920

Burguière, André, Klapish-Zuber, Christiane, Segalen, Martine şi Zonabend, Françoise (coordonatori), *Histoire de la famille*, Armand Colin, 1986

Cook, Hera, *The Long Sexual Revolution*, Oxford University Press, 2004

Corbin, Alain, *Les Filles de noces. Misère sexuelle et prostitution au XIXe siècle*, Champs Flammarion, 1982

Darmon, Pierre, *Le Mythe de la procréation à l'âge baroque*, Éditions J.-J. Pauvert, 1997

Duby, Georges şi Perrot, Michel (coord.), *Histoire des femmes*, Plon, 1991

Foucault, Didier, *Histoire du libertinage, des Goliards au marquis de Sade*, Perrin, 2007

Foucault, Michel, *Istoria sexualităţii,* Editura de Vest, Timişoara, 1995

Géraud, Roger Dr, *La Limitation des naissances*, Union générale d'éditions, 1963

Gille, Bertrand, *Histoire des techniques*, Bibliothèque de la Pléiade, 1993

Guerrand, Roger-Henri şi Ronsin, Francis, *Le Sexe apprivoisé: Jeanne Humbert et la lutte pour le contrôle des naissances*,

Textes à l'appui. Série Histoire contemporaine, La Découverte, 1990

Guiol, Nathalie, *Les Tribulations du Vase sacré*, Mouvement français pour le Planning Familial, 1999

Héritier, Françoise, Baulieu, Étienne-Émile şi Léridon, Henri (coordonatori), *Contraception: contrainte ou liberté?*, Odile Jacob, 1999

Himes, Norman E., *Medical History of Contraception*, Gamut Press, New York, 1963

Lecourt, Dominique (coordonator), *Dictionnaire de la pensée médicale*, Presses Universitaires de France, 2004

Léridon, Henri, Charbit, Y., Collomb, P., Sardon, J.P. şi Toulemon, L., *La Seconde révolution contraceptive: la régulation des naissances en France de 1950 à 1985*, Presses Univeristaires de France, 1987

Léridon, Henri şi Toulemon, Laurent, *La Régularisation des naissances se généralise*, Centre français sur la population et le développement, Les dossiers du CEPED, Paris, juin 1996

McLaren, Angus, *Histoire de la contraception*, Noêsis, 1996

Martineau, Jean-Étienne, *Histoire des techniques contraceptives dans le monde occidental*, Thèse pour le doctorat d'Université, Mention Pharmacie, 1984

Netter, Albert şi Rozenbaum, Henri, *Histoire illustrée de la contraception, de l'Antiquité à nos jours*, R. Dacosta, 1985

Pardailhé-Galabrun, Annick, *Naissance de l'intime. 3 000 foyers parisiens XVIIe-XVIIIe siècles*, Presses Universitaires de France, 1988

Sade, le marquis de, *Filozofia în budoar*, Editura de Vest, Timişoara, 1993

Sauvy, Alfred, *La Prévention des naissances*, Que Sais-Je?, Presses Universitaires de France, 1962

Shorter, Edward, *Le Corps des femmes*, Seuil, 1984

Simon, Pierre Dr, Gondonneau, Jean, Moroner, Lucien şi Dourlen-Rollier, Anne-Marie, *Rapport sur le comportement sexuel des Français*, Pierre Charron et René Juillard, 1972

Tran, Ky Dr şi Carton, Sophie Dr, *Petite encyclopédie du préservatif*, Éditions Sauramps, 1996

Vidal, Vincent, *La Petite histoire du préservatif*, Syros, 2002

Cuprins

Table of Contents